ANTI-AUTORITAIRE EN SOCIALISTIESE OPVOEDING

LANDELIJKE WERKGROEP ANTI-AUTORITAIRE EN SOCIALISTIESE OPVOEDING

SUNSCHRIFT 34

ANTI-AUTORITAIRE EN SOCIALISTIESE OPVOEDING

uitgave sun nijmegen
september 1970

Samenstelling: technies kollektief van de landelijke werkgroep anti-autoritaire en socialistiese opvoeding.

Omslagontwerp: Cees Willemen.
Omslagtekening: Moon.J.

druk: SSN, oranjesingel 42 nijmegen, tel. 25450

INHOUD.

VOORWOORD

De belangstelling voor anti-autoritaire en socialistiese opvoeding is de laatste tijd sterk toegenomen. Toch bestaat er nog weinig nederlandse literatuur op dit gebied. Onder meer om deze reden heeft het technies kollektief van de landelijke werkgroep anti-autoritaire en socialistiese opvoeding besloten een serie boeken rond dit tema samen te stellen.
Dit eerste boek bevat verschillende artikelen die een beeld geven van de ontwikkeling en de diskussie m.b.t. anti-autoritaire en socialistiese opvoeding. Voor mensen die meer informatie wensen is bovendien een verhaaltje over de 'landelijke werkgroep' en een literatuurlijst toegevoegd.
Momenteel wordt ook gewerkt aan de vertaling van Hoernle's Grundfragen proletarischer Erziehung, dat in november bij de SUN gaat verschijnen, en zijn er plannen om een boek te wijden aan de ervaringen van enkele groepen in Nederland die al prakties bezig zijn.

september '70

het technies kollektief van de landelijke werkgroep anti-autoritaire en socialistiese opvoeding.

GESCHIEDENIS VAN HET ONTSTAAN VAN DE KINDERWINKELS IN BERLIJN.

Tijdens het Vietnam-kongres in februari 1968 werd in de techniese universiteit van berlijn een provisoriese kinderkresj ingericht, die het de vrouwen-kameraden mogelijk maakte, deel te nemen aan de bijeenkomsten en de akties. Deze instelling maakte de mannen voor het eerst bewust van het probleem van het politieke werk van vrouwen met kinderen. Het initiatief voor deze kinderkresj was uitgegaan van de 'aktieraad voor de bevrijding van de vrouwen' die in januari op instigatie van enkele SDS-vrouwen (SDS=Socialistiese Duitse Studentenbond) in de republikeinse klub opgericht was. Uit de eerste diskussies bleek dat eerst een oplossing voor de kinderkwestie gevonden moest worden voordat men in werkgroepen kon gaan diskussiëren over de emancipatie van de vrouw en akties voor kon gaan bereiden.

In een pamflet van de 'aktieraad' zijn de eerste praktiese denkbeelden vastgelegd:

> "De repressiviteit van de maatschappij in haar geheel ontlaadt zich nog steeds op de vrouw, die van haar kant de agressiviteit die ze heeft gekregen van de rest van de maatschappij aan de kinderen doorgeeft. Uit tijdgebrek is de vrouw niet in staat over haar situatie na te denken en daaruit konsekwenties te trekken. Zelfs in organisaties die de medewerking van de vrouwen wensen, zijn de vrouwen niet alleen in de minderheid, hun medewerking is ook minder produktief dan die van de mannen .... Er is een akute behoefte aan een instelling die op bepaalde tijden de zorg voor de kinderen van de moeders overneemt zodat zij kunnen gaan werken.
>
> Aan deze behoefte kan om twee redenen niet voldaan worden:
> a) er zijn te weinig kleuterscholen en kresjes,
> b) de bestaande kleuterscholen en kresjes worden autoritair geleid, zodat het voor de kinderen schadelijk zou zijn als ze naar een dergelijke school of kresj gestuurd werden.
> Hieruit volgt: er moeten zo snel mogelijk kleuterscholen en kresjes opgericht worden."

Uit de vele voorstellen die met betrekking tot dit probleem bediskussieerd werden, kristalliseerde zich het model van de 'kinderwinkel' als geschikte oplossing uit. Leegstaande winkels konden als ruimte gebruikt worden. De naam 'kinderwinkel' bleef in gebruik bij die groepen die zich later in woningen en fabrieksruimten vestigden. De 'aktieraad' nam de taak op zich belangstellenden uit de verschillende wijken van de stad centraal op te vangen en zo de vorming van de groepen te vergemakkelijken.

Theoretiese grondbeginselen.

Gedurende deze tijd ontstonden binnen de aktieraad teoretiese werkgroepen die zich metodies met de bestaande literatuur bezig hielden. Als basis diende vooral het verslag van Vera Schmidt over het kindertehuis-laboratorium in Moskou en het boek van A.S. Neill over de anti-autoritaire school "Summerhill", die echter vanwege haar elitaire struktuur vanaf het begin zeer krities beschouwd werd.

Een andere belangrijke aanzet kwam van de kommunes die, voorzover zij kinderen hadden, een kollektieve opvoeding verlangden vanuit de behoeften van de kinderen. Zij baseerden zich voornamelijk op Wilhelm Reich:

> "De affektieve driften (in de oedipus-situatie tiepies de liefde tot het hetero-seksuele deel van de ouders en haat tegenover de ouder van hetzelfde geslacht) kunnen niet reëel worden beleefd. Omdat het korrektief van een kindergemeenschap ontbreekt, waarin de seksuele driften zich kunnen richten op kinderen van dezelfde leeftijd, moeten deze driften verregaand verdrongen worden. Onbewuste schuld-en angstgevoelens versterken de fixering op de ouders, die tot behoefte aan steun, verlangen naar een leider, autoriteits-onderworpenheid van de volwassen individuen en tot een konservatieve struktuur van de psyche leiden. (De seksuele revolutie)."

De kommune II onderzocht in haar voorwoord bij de herdruk van het verslag over het kindertehuis-laboratorium van Vera Schmidt de onderdrukkingsmechanismen van de kapitalistiese maatschappij met betrekking tot de burgerlijke opvoedingspraktijk:

> "Het afgesleten sociologiese klisjee, dat het gezin zijn funkties aan 't verliezen is, verdringt vaak de vraag, waar de verbeten hardnekkigheid vandaan komt waarmee het gezin zich nog als opvoedingsinstantie van de kinderen wil handhaven. De toenemende rationalisering van de menselijke relaties teneinde voor altijd het beheer en de beschikbaarheid over die relaties te verkrijgen, aarzelt de stap te zetten om de aanpassing van het kind in zijn vroegste jaren zelf te regelen en de kinderen van het eerste levensjaar af kollektief te indoktrineren. De ideologiese verheerlijking van het gezin als kiemcel van de maatschappij die behouden moet worden, heeft haar reële oorsprong in de onoplosbare tegenspraken van de kapitalistiese maatschappij zelf:
>
> 1) De op winst gebaseerde ekonomie brengt thans het voor de staat beschikbare overschot niet op, dat noodzakelijk zou zijn om een kollektie-

ve opvoeding van de kleine kinderen in kindertehuizen te financieren. Het gezin blijkt, beschouwd vanuit het standpunt van de privé-ondernemer, nog altijd als maatschappelijk goedkoopste opvoedingsinstantie.
2) Alleen het gezin volbrengt tot nu toe die specifieke manier van driftonderdrukking die de konkurrentie-houding reeds vanaf de vroegste jeugd irrationeel verankert en daarmee de psychiese basis legt voor de isolering van het individu. In dit stadium worden de beslissende barrières opgeworpen die psychologies een bevordering van de solidariteit tussen overheersten tegen de overheersers in de weg staan. (Een model van anti-autoritaire opvoeding)."

Ontwikkeling van de winkels.

In mei 1968 waren drie kinderwinkels ontstaan (in de distrikten Neukölln en Schöneberg), in de loop van de zomer kwamen Charlottenburg I, Friedenau en Steglitz erbij, andere groepen waren in bijna alle stadwijken met het werk begonnen. Aan al deze 'winkels' lag geen uniform konsept ten grondslag, veeleer werden in iedere afzonderlijke groep teoretiese en praktiese werkvormen ontwikkeld die ten dele aanzienlijk van de andere verschilden.

Neukölln b.v. volgt het prinsiepe van het om de beurt toezichthouden van de ouders, terwijl Charlottenburg van het begin af aan een kleuterleidster in dienst had, die na een opleiding ter plaatse overgegaan was naar het anti-autoritaire kamp. De grootte van de kindergroepen, aantal en leeftijd van de kinderen, samenstelling en struktuur van de oudergroepen en niet op de laatste plaats de ruimten verschillen sterk van elkaar. In doorsnee zijn in de winkels zes tot vijftien kinderen ondergebracht, de ouders zijn overwegend studenten en daarbij enkele kunstenaars en beroepslozen, de ruimtes variëren van gewone winkels tot hele fabrieksetages. De ouders komen regelmatig samen, minstens eenmaal in de week om over organisatoriese, pedagogiese en politieke problemen te diskussiëren. Deels ontstonden aanvullende werkgroepen, die zich met psycho-analietiese teorie, speelgoed, kinderboeken enz. bezig houden. De nodige middelen tot financiering van de winkels worden door de ouders zelf opgebracht. De maandelijkse bijdragen liggen tussen de 30 en 100 mark, alleen een winkel in Schöneberg krijgt een subsidie van de gemeente; alle andere kregen op hun aanvragen een negatief antwoord of werden met min of meer doorslaggevende argumenten aan het lijntje gehouden. Door de grondraadsbesturen van de TU (techniese universiteit) en de FU (vrije universiteit) werden aan sommige groepen eenmalige bijdragen voor de inrichting geschonken.

Thans werken reeds 15 groepen, daarvan zijn er reeds elf in vaste ruimten gevestigd.

Uiteengroeien van de aktieraad (ter bevrijding v.d. vrouwen).

De poging van de aktieraad om de vrouwen in de kinderwinkels onafhankelijk van de oudergroepen te organiseren mislukte. De kommunikatie werd steeds moeilijker omdat de vrouwen door het werk in de kinderwinkels geabsorbeerd waren en slechts weinigen het kontakt met de diskussie-avonden en werkgroepen van de aktieraad konden volhouden. De aktieraad probeerde steeds opnieuw het emancipatoire aspekt van het werk in de kinderwinkels organisatories vorm te geven of minstens een kommunikatie tussen de afzonderlijke winkels tot stand te brengen:

> "Het ontwikkelen van revolutionaire opvoedingsmetoden moet hand in hand gaan met een zich verdiepend bewustzijn van de situatie van de vrouw in de kapitalistiese maatschappij. Elke vrouw die zich bewust is van dit probleem (anders zou ze niet in de kinderwinkel zijn), moet werken aan dit bewustwordingsproces bij die vrouwen die niet zo geprivilegieerd zijn als zij zelf, die niet de mogelijkheden hebben om zoals zij een kinderwinkel te openen, om over deze problemen na te kunnen denken, die niet de mogelijkheid hebben zoals zij om voor alles de voorwaarden voor de politieke strijd te scheppen. De winkels hebben niet de bedoeling dat de vrouwen de tijd, die zij door de kinderwinkels gewonnen hebben, benutten om zich met meer gemak aan hun privé-leven te wijden, maar dat zij nu ook het bewustwordingsproces bij minder geprivilegieerde en in veel slechtere situaties levende vrouwen op gang brengen. (pamflet van de aktieraad)."

Dat dit niet gebeurde, dat de kinderwinkels zich eerder steeds meer aan de aktieraad onttrokken, had verschillende redenen:

a) de organisatie van de winkels vraagt veel werk, zodat een verlichting slechts gedeeltelijk optrad,

b) de vrouwen ontdekten eigen interesses, waar zij zich eerst mee bezig willen houden, en

c) vele vrouwen kwamen voor het eerst uit de isolatie van het burgerlijke gezin door het voortdurende kollektieve werk, en stelden het burgerlijk gezin daarmee ter diskussie. De gefixeerde verhoudingen van twee mensen tot elkaar vielen dikwijls uiteen; er vormden zich woonkollektieven of nieuwe relaties.

De aktieraad had het zwaartepunt van de politieke arbeid te snel in de politisering van de andere lagen van de bevolking gezien, voordat vanuit het bewustzijnsnivo en de bestaande situatie van de meeste vrouwen de mogelijkheid daartoe aanwezig was.

Stichting van de centrale raad.

De noodzaak om voor de kinderwinkels een centrale organisatie te scheppen werd steeds dringender. In augustus werd de centrale raad opgericht: van de ene kant om de kommunikatie van de afzonderlijke winkels te intensiveren, van de andere kant om een gemeenschappelijke politieke aktiebasis te ontwikkelen, die tot stand kwam bij de onderhandelingen over financiën met de senaat van West-Berlijn.

De politieke betekenis van de centrale raad.

Met de instelling van de centrale raad wordt een tendens zichtbaar, die volgens onze opvatting voor een toekomstige socialistiese beweging de verhouding van politiek en organisatie bepalen moet. De taak van een beweging, die probeert de massa te bereiken, zou moeten zijn aan te knopen bij de direkte belangen, wensen en verwachtingen. Dit betekent dat de gebieden, die thans nog tot de privé-sfeer gerekend worden, in het politieke werk opgenomen moeten worden.

Deze opvatting gaat er van uit, dat existentiëel ondervonden isolering en eenzaamheid de mensen thans voor de manipulatie-apparaten beschikbaar maken. Zo zijn de ouders op grond van de voortdurend veranderde en komplexer wordende bestaansvoorwaarden bij een kinderopvoeding, die aansluit bij deze tijd, overbelast en zoeken ze naar alle mogelijke hulpmiddelen ter oriëntering, die hun door de affirmatieve bewustzijnsindustrie aangeboden worden (vgl. de desbetreffende tijdschriften: OUDERS, SEXTANT, MARGRIET enz.). Daardoor worden ze slechts voor een deel ontlast, omdat de aanwijzingen voor opvoeding in massakommunikatiemiddelen algemeen moeten zijn, het afzonderlijke geval nooit precies raken, en daarom net niet het nodige onmiddellijke kontakt tussen de opvoeders kunnen vervangen. De afzonderlijke individuen worden gedwongen, de opvoeding op zich te nemen voor een maatschappij die door hen zelf niet meer begrepen wordt: daardoor worden ze onder een enorme psychiese druk gezet, die hen in het belang van de heersenden manipuleerbaar maakt.

Ons gaat het erom, de aanwezige maatschappelijke tendenzen tot een kollektief leven en werken bewust vrij te maken en te organiseren. De tot nu toe opgedane ervaringen van de kinderwinkels hebben al in aanzet getoond, dat de relatieve veiligheid in het ouderkollektief het mogelijk maakt een deel van de tot nu toe voor verdringing gebonden energie weer vrij te maken, die dan voor politiek werk gebruikt kan worden. Dit proces gaat echter niet automaties. Het begin van een eigen kollektieve organisatie in de tot nu toe bestaande privé-sfeer staat altijd bloot aan het gevaar door het systeem geïntegreerd te worden. Dat is bij de berlijnse kinderwinkels zeer snel duidelijk geworden toen de senaat een financiële bijdrage à 80.000 Mark aanbood. Het moest eerst van een voorwaarde afhankelijk zijn, die de centrale raad in zoverre als politiek lichaam uitgeschakeld zou hebben, dat slechts afzonderlijke winkels onafhankelijk van de centrale raad en van elkaar gesteund zouden worden.

Het gevaar van de integratie door het systeem kunnen deze eigen organisaties alleen ontlopen, als de politiek meest bewuste groepen de samenhang met alle andere gebieden van de maatschappij steeds opnieuw leggen. De centrale raad ziet zich daarom bewust als een deel van de socialistiese beweging. Zijn toekomstige taak zal het zijn, van de eigen hulporganisaties van links over te gaan tot het op gang brengen van eigen hulporganisaties in de loontrekkende massa's. Voor dat werk zijn slechts weinige kameraden in de kinderwinkels nu al bereid, de meesten, vooral de vrouwen, moeten eerst hun eigen psychies- en politiek emancipatie-proces zo ver bespoedigen, dat energie voor dit werk vrij komt.

De centrale raad als organisatiemodel

De organisatievorm van de centrale raad zou voor toekomstige organisaties van de socialistiese beweging een voorbeeld kunnen zijn, en wel om de volgende redenen:

a) Zij gaat uit van een konkrete materiële behoefte, en krijgt door de zo gegarandeerde kontinuïteit van het werk, in tegenstelling tot de andere groepen in hoge mate een bindende kracht.

b) De behoefte aan kommunikatie en centralisatie ontstaat in de afzonderlijke groepen aan de basis, waarbij de politiek meest bewuste groepen naar deze organisatievorm toewerken.

Aan het voorbeeld van de fabrieksgroepen, die niet meer door de SDS centraal georganiseerd konden worden, en aan het voorbeeld van de kinderwinkels die niet meer door de aktieraad ter bevrijding van de vrouwen georganiseerd konden worden, is duidelijk geworden dat de 'basisgroepen' een eigen

centrale organisatie ontwikkelen die van hen zelf uitgaat en niet van een boven hen staande groep.

Het psycho-analyties centrum.

De praktijk van het basiswerk in west-berlijn heeft hiermee voorlopig de opvattingen van een van boven af centraliserende partij voor de organisatie van de behoeften van de massa's weerlegd. Zij heeft echter ook gelijktijdig de behoefte aan een wetenschappelijk-metodiese refleksie op het praktiese werk duidelijk uitgesproken. Waar dat in het kader van de bevrijde gebieden aan de universiteit, of andere instituten, niet mogelijk is - en de klassevijand zal ons deze mogelijkheid altijd slechts gedeeltelijk openlaten - moeten wij onze eigen wetenschappelijke instituten scheppen die in nauwe verbinding met de politieke praktijk staan.

De ervaring in de kinderwinkels (zoals ook de ervaringen in de kommunes) heeft laten zien, hoe buitengewoon moeilijk de zelfopvoeding van de ouders tot kollektief werkende en levende mensen is. Deze, tenminste gedeeltelijke, heropvoeding zal echter noodzakelijk zijn als wij de kinderen werkelijk anti-autoritair willen opvoeden. De neurotiese konflikten van de volwassenen heeft bij de kinderen speelremmingen, kontaktmoeilijkheden, leermoeilijkheden (lernversagen) tot gevolg. Minstens evenzeer als nieuwe opvoedingsmodellen voor de kinderen hebben wij metoden nodig waarmee de over het algemeen nog burgerlijk-individueel gestruktureerde psyche van de ouders veranderd kan worden. De psycho-analyse zal slechts dan daarvoor geschikt zijn, wanneer haar metoden ook met het oog op kollektieve leef- en arbeidsvormen veranderd en verder ontwikkeld worden. Dit in nauw verband met de werkende kollektieven te doen, zou de hoofdtaak van het geprojekteerde psycho-analytiese centrum in west-berlijn moeten zijn.

De nauwe verbinding van basisorganisatie en de zich politiek opstellende 'instituutsassociaties' is volgens onze opvattingen de kiem van de toekomstige socialistiese organisatie. Daarin zou de kritiese wetenschap haar eigenlijke bestemming terug krijgen: richtlijn tot het handelen te zijn!

Berlijn, februari 1969.

De centrale raad van de socialistiese kinderwinkels West-Berlijn.

EEN ALTERNATIEF VOOR DE HUIDIGE OPVOEDING

Dit artikel is bedoeld om een globaal beeld te geven van zowel de autoritaire opvoeding als van de eksperimenten met anti-autoritaire/socialistiese opvoeding. Het uitgangspunt hierbij is, dat men opvoeding, en dus ook de ontwikkeling van het individu, niet los mag zien van hun maatschappelijke kontekst.
Het artikel bestaat uit drie gedeelten:

1. de klassieke vorm van autoritaire opvoeding
2. veranderingen in de maatschappij en daarmee gepaard gaande veranderingen in de opvoeding
3. anti-autoritaire/socialistiese opvoeding.

DE KLASSIEKE VORM VAN AUTORITAIRE OPVOEDING.

Wat is de maatschappelijke kontekst van deze wijze van opvoeden?

We zien grote klassentegenstellingen in deze maatschappij: de laagste leeft op een bestaansminimum en wordt uitgebuit door de hoogste. Ook onderwijs, woningbouw, ziekenverzorging e.d. weerspiegelen deze verhouding. De produktie staat centraal: zij heeft de grootste invloed op het leven van de individuen. Het konkurrentie-principe, waarop de produktie gebaseerd is, is ook te vinden in de relaties tussen de individuen. Deze klassentegenstellingen worden mede in stand gehouden door persoonlijke autoritaire relaties. Op alle gebieden valt dit waar te nemen: b.v. verhouding arbeider-werkgever, leerling-leraar, patiënt-arts, vrouw-man, kinderen-ouders. Deze 'autoriteiten' hoeven zich niet te legitimeren. In deze maatschappij bestaat een hiërarchie van persoonlijke autoritaire relaties. Om deze autoritaire relaties te beschermen wordt van de leden van deze maatschappij een sterk konformisme geëist. De inhoud van dit konformisme verschilt echter overeenkomstig de positie die men inneemt. Als gevolg van de historiese ontwikkeling van deze kapitalistiese produktieverhoudingen ontwikkelde zich ook een lustvijandige moraal (ascetiese moraal). Zo is b.v. het min of meer vrije seksuele patroon van de middeleeuwen in de loop van de eeuwen veranderd in een grote mate van seksuele onderdrukking: beleving van de seksualiteit is alleen legitiem (a) binnen het huwelijk, (b) als ekspressie van liefde (niet van lust), (c) als het in dienst staat van de voortplanting.

De opvoeding begint bij het gezin. We onderzoeken de betekenis van het gezin voor de opvoeding op de volgende drie punten:

1. de plaats en funktie van het gezin in de maatschappij
2. de relatie man-vrouw
3. de houding van de ouders t.o.v. hun kinderen.

1. De plaats en funktie van het gezin.

Er is een tegenstelling tussen de vijandige sfeer van het werk waar het konkurrentie-princiepe heerst en de geborgenheid van het gezin waar de frustraties van het werk gekompenseerd worden. Deze tegenstelling tussen werk en privésfeer heeft niet altijd bestaan. Voor een deel was het middeleeuwse gezin op het land een woon- en werkeenheid: het was grotendeels self-supporting, bepaalde zelf wat, wanneer en hoe men produceerde (dat wil zeggen, in de tijd die overschoot na het verplichte werk op het land van de feodale heer). Aan deze tenminste gedeeltelijke woon- en werkeenheid komt op massale schaal een eind met de industriële revolutie. Niet alleen is men dan volledig overgeleverd aan het karig loon, de werkindeling en het werktempo van de industriële produktie, ook de vervaardiging van enkele produkten in hun totaliteit wordt vervangen door de massaproduktie van een onderdeel van een produkt.

Het gezin wordt steeds meer een geïsoleerde cel van geborgenheid in een vijandige kapitalistiese maatschappij. De veelheid van sociale relaties buiten het gezin maakt plaats voor het eksklusieve karakter van de relaties intern. Buiten-echtelijke seksualiteit b.v. - die tevoren de kern van het gezin niet raakte - wordt nu als een bedreiging ervaren, mede doordat de vrouw nu ekonomies afhankelijk is van haar man. Met de isolering van het gezin gaat ook een tendens van individualisering gepaard. De opvoeding krijgt een steeds individueler karakter; eerst bij de burgerij, later gaat zich dat over de hele bevolking uitstrekken.

Het gezin is de bakermat van de autoritaire persoon. Vanuit de veilige haven van het gezin vindt de verkenning en aanpassing van de wereld rondom plaats. Aanpassing aan de realiteit betekent o.a. onderdrukking van driften die lust met zich mee brengen. Omdat vele driften zich moeilijk onderdrukken laten, worden ze vaak toch getolereerd, maar dan op specifieke tijd en plaats: in de vrije tijd en in de privé-sfeer. De opvoeding is er dan ook op gericht dit patroon te realiseren.

Ook de tegenstellingen tussen de klassen zijn terug te vinden in de opvoeding. De laagste klasse leeft in slechte en kleine huizen, de ouders hebben een ge-

ringe ontwikkeling. De lage lonen zijn nauwelijks voldoende om aan de allernoodzakelijkste behoeften te voldoen. De kinderen ontwikkelen zich dus ook anders dan kinderen uit de hogere klasse: agressiviteit is meer ontwikkeld, taalvaardigheid minder. Dit leidt tot een achterstand die reeds bij aanvang van de lager school duidelijk te merken is. Als gevolg van de selektie die voor allen gelijk is wordt deze achterstand steeds groter en is de kloof niet meer te overbruggen. De kinderen uit de hogere klasse worden nog weer eens ekstra bevoordeeld doordat het onderwijs gebaseerd is op het kultuurpatroon van de heersende klasse. Het is duidelijk dat de enkeling uit de lagere klasse die er desondanks toch in slaagt het hoger onderwijs te bereiken, zich eerst met de waarden en gewoonten van de hogere klasse geïdentificeerd moet hebben.

De ouders hebben het geluk van hun kinderen voor; geluk wordt gelijkgesteld met sukses (maatschappelijke positie). Dit betekent dat de ouders ervoor zullen zorgen dat het kompetitie- en suksesstreven in het karakter van de kinderen verinnerlijkt wordt. Dit gebeurt o.a. door het spel. Het spel is zo'n sterk leermiddel, omdat er geen ekstrinsieke beloning nodig is, het is op zich reeds belonend. Alle spelen die als doel hebben het hoogste, het snelste, het slimste of het meeste, zorgen voor een dergelijke verinnerlijking. Deze soort van spelen overheerst sterk in de klassieke vorm van autoritaire opvoeding. Het sukses van de een gaat ten koste van teleurstelling en mislukking bij de anderen. Ook dit laatste moet geleerd worden. Het konkurrentie-principe heeft als gevolg een verruwing van de interpersoonlijke relaties: het individu moet namelijk zeer handig worden in het leggen van talrijke en soepele relaties met een instrumentele en funktionele inhoud wil hij suksesrijk zijn. Omdat de lagere klasse toch weinig vooruitzichten heeft hoog op de maatschappelijke ladder te stijgen, is de verinnerlijking van het kompetitie- en suksesstreven er minder sterk.

2. De relatie man-vrouw.

De vrouw is afhankelijk van de man. Zij verkrijgt haar ekonomiese zekerheid via hem. Ook de verhouding man-vrouw vertoont vele kenmerken van de persoonlijke autoritaire relatie. De rol van de man wordt gekenmerkt door zijn funktie in de openbare sfeer, die van de vrouw door haar funktie in de privésfeer. Jongens worden dus voorbereid op het werk buiten het gezin: zij spelen met auto's en mecano, zij moeten stoer, flink en rationeel zijn (jongens huilen niet). Meisjes worden voorbereid op hun latere taak binnen het gezin: zij spelen met poppen en keukentjes, zij zijn zorgzaam en emotioneel. De kinderen zijn afhankelijk van de ouders. De moeder die het merendeel van

de opvoeding voor haar rekening neemt is middelares tussen de eisen van de autoriteit - die in de persoon van de vader aanwezig zijn - en de mogelijkheden van het kind. De vrouw die door de man onderdrukt wordt en die maatschappelijke ontplooiingsmogelijkheden mist, hoeft alleen het huishouden en de opvoeding waar te maken. Zij wil dan ook zo lang mogelijk voor de kinderen zorgen. Hierdoor versterkt en verlengt zij de afhankelijkheid van het kind.

Hoewel overal onderdrukt verschilt de positie van de vrouw toch per klasse. In de laagste is zij huishoudster en (seksuele) dienstmaagd van de man. Haar opleiding is veelal hoogstens huishoudschool. In de hoogste klasse is ze veeleer een representatief aanhangsel van haar man. Een zekere scholing verhoogt die representativiteit. De vrouw uit de hoogste klasse werkt zelfs mee aan de onderdrukking van haar seksgenote uit de laagste klasse. Zij heeft haar als huishoudster, werkster of kinderverzorgster in dienst.

3. De houding van de ouders t.a.v. de kinderen.

Door de normen van de ouders te verinnerlijken wordt de autoriteit van de ouders vervangen door de eigen innerlijke autoriteit van het kind. Deze verinnerlijking maakt het mogelijk dat het kind zijn gedrag kontroleert en zich richt naar *hun* wensen. Door dit te doen verzekert het zich van hun goedkeuring en vermijdt het hun afkeuring. De relatief lange periode waarin het kind afhankelijk is van de ouders bevordert een dergelijke verinnerlijking. De ouders brengen hun idealen op het kind over door het gedrag te belonen, wat overeenkomt met die idealen. Wat de ouders moreel verkeerd vinden, wordt op analoge wijze verinnerlijkt door middel van straf (vorming van het geweten). De idealen en het geweten gaan nu het gedrag van het kind beïnvloeden op dezelfde manier als vroeger beloning en straf van de ouders. Ze werken ook als de ouders niet aanwezig zijn. Als het kind iets doet wat in overeenstemming is met zijn idealen krijgt het een gevoel van trots, doet het iets wat in strijd is met zijn geweten, dan volgen schaamte- en schuldgevoelens.

De positie van de ouders kan door iedere andere autoriteit worden ingenomen, b.v. door de onderwijzer, jeugdleider en later door de werkgever. De reakties van het kind ten opzichte van deze autoriteiten wordt grotendeels bepaald door de mate waarin en de manier waarop het de autoriteit van de ouders heeft ondergaan. Doordat de basis voor een autoritaire karakterstruktuur al is gelegd, is het niet moeilijk de kinderen in het autoritaire onderwijs in te passen. Een duits echtpaar (Tausch) heeft een onderzoek gedaan naar de ver-

houding kleuterleidster-kleuter. 80 °/o van datgene wat tegen de kinderen gezegd wordt, is niet reversibel (kan het kind niet tegen de leidster zeggen): doe de deur dicht, snuit je neus, zit 'ns stil. Door de autoritaire wijze van opvoeden bindt de kleuterleidster de kinderen aan zich: deze moeten zich met haar wensen, normen en gedragingen identificeren. Daarmee worden voor de kinderen identifikaties onder elkaar bijna onmogelijk. De autoritaire opvoedingsmetode veroorzaakt ondertussen veel agressiviteit die niet tegenover de 'agressor' tot uiting gebracht kan worden en die de kinderen dan onder elkaar uitleven.

Ook het onderwijs wordt volledig bepaald door de eisen die de maatschappij stelt: het leveren van prestaties die noodzakelijk zijn voor de handhaving van het kapitalistiese systeem. De selektie die plaatsvindt, geschiedt op grond van die prestaties. Niet alleen *wat* er op school onderwezen wordt is belangrijk, ook de manier waarop. De klassen zijn veel te groot, met name voor arbeiderskinderen. Het lesgeven gaat sterk autoritair: het gehoorzamen, het opgelegd krijgen, staat centraal en dit alles is ook nog doorspekt met al-of-niet religieus gemoraliseer. De metode is sterk verbalisties: van buiten leren. De inhoud bevestigt de bestaande machtsverhoudingen. Zo is geschiedenis, de geschiedenis van de heersende klasse, aardrijkskunde betekent dat je weet wát wáár geproduceerd wordt.

Zelfs de vrije tijd wordt gebruikt om de jeugd te beïnvloeden op een voor het bestaande systeem gunstige manier. Vele soorten jeugdbewegingen proberen een greep te krijgen op de jongeren, om ze 'van de straat te halen' 'uit de ellende waarin ze leven' en ze vol te stoppen met allerlei soorten 'schone' idealen, van wereldvrede tot iedere dag een goede daad. De meest ekstreme vorm is wel de padvinderij. Zij draagt een openlijk militaristies karakter, is sterk hiërarchies en doorspekt met een ideologie van vaderlandsliefde, trouw aan de mensen die boven je staan, en bij dit alles terug naar de natuur. Het is niet verbazingwekkend dat de fascistiese jeugdbeweging veel van deze opzet heeft overgenomen.

DE VOLWASSEN MENS heeft autoriteit nodig om zijn bestaan te ordenen; de onzelfstandigheid van het kind-zijn zet zich voort in het latere leven. De mens zal zich inpassen in de bestaande machtsverhoudingen en deze niet alleen accepteren maar zelfs respecteren. In elke situatie die nieuw is schept deze mens een autoritaire verhouding. Hij is niet in staat zichzelf of de maatschappij anders te zien dan in termen van onder - bovengeschikt zijn. Hij heeft de neiging om falen alleen toe te schrijven aan persoonlijke onvol-

maaktheid. Maatschappelijke problemen worden zo tot persoonlijke problemen; b.v. onderdrukking van de vrouw is een individuele zaak, of zij worden niet in hun kontekst bezien; b.v. derde wereld-problematiek wordt losgezien van uitbuiting door rijke landen.

VERANDERINGEN IN DE MAATSCHAPPIJ EN IN DE OPVOEDING.

De autoritaire maatschappelijke struktuur-oude stijl had zijn grondslag in een bepaalde sociaal-ekonomiese struktuur, de schaarste-ekonomie met de aan deze fase van het kapitalisme verbonden specifieke vorm van uitbuiting. De klassieke verhouding was: minimalisering van de primaire behoeften en daartegenover maximalisering van de uitbuiting (lage lonen, lange arbeidstijden, weinig sociale voorzieningen) om maximalisering van de winst voor de kapitalisten te verkrijgen. Deze sociaal-ekonomiese struktuur bepaalt ook de vorm en inhoud van de opvoeding, het onderwijs, het gezin, de seksualiteit en de morele waarden. De onderdrukking op deze gebieden geldt echter ook voor de heersende klasse. Deze klasse immers kan zijn leidende rol alleen zonder schuldgevoelens spelen als zij een autoritaire houding en ideologie verinnerlijkt heeft. De autoritaire opvoeding is dus algemeen, hoewel - afhankelijk van de positie van een bepaalde klasse in het produktieproces - het resultaat van deze opvoeding een grotere of mindere mate van onderdrukking betekent.

Veranderingen in de maatschappij.

Er is een toenemende konsentratie van politieke en ekonomiese macht (monopolie-kapitalisme). De schaarste-ekonomie verandert geleidelijk in een ekonomie van overproduktie, die gerealiseerd kan worden door een hoogontwikkelde industriële en techniese kapaciteit (automatisering). Deze overproduktie wordt gebruikt voor verhoging van de levensstandaard, ook voor luxe-artikelen, verkwisting, geplande slijtage van gebruiksgoederen, maar met name voor militaire en semi-militaire instellingen. De drastiese beperking van de arbeidstijd, de toename van de lonen en verbeteringen van de sociale voorzieningen hebben een kwalitatieve verandering in het leven van de individuen (en van hun karakter) tot gevolg. De dwang het leven in te richten naar de eisen van het produktieproces is niet meer de alles overheersende determinant van het dagelijks leven. De vrije tijd waarin de konsumptie centraal staat krijgt een steeds grotere invloed. Naast de oude vorm van uitbuiting komt een nieuwe die

deze konsumptie-kultuur met zich meebrengt: manipulatieve optimalisatie van de behoeften (door de reklame of indirekter door de 'way of life'), die weer samenvallen met de behoeften van het systeem (overproduktie moet afgezet worden) en ook daardoor maksimalisering van de uitbuiting om maksimalisering van de winst voor het monopolie-kapitaal te verkrijgen. De oude vorm van uitbuiting wordt versluierd, maar in feite verandert er niets. Hoewel de lonen van de arbeiders gestegen zijn, is de tegenstelling op het gebied van de inkomsten relatief gezien nog even groot. De versluiering is nog niet aanwezig daar waar de schaarste duidelijk merkbaar is: de woningnood, verhouding arme en rijke landen (hier groeit de tegenstelling zelfs), gebieden en groepen die achter liggen op deze ontwikkeling, zoals Oost-Groningen. Ook in de konsumptiekultuur spelen de klassetegenstellingen nog door, omdat de konsumptiemogelijkheden afhankelijk zijn van het inkomen.

De persoonlijke autoritaire verhoudingen worden vervangen door de direkte autoriteit van het systeem. De direkteuren van bedrijven worden burokraten temidden van de managers, technici en wetenschappelijke plannenmakers, bedrijfssociologen en psychologen, allen in dienst van het monopoliekapitalisme. Wil men karrière maken dan moet men zich identificeren met de doelstellingen van het bedrijf. De klassieke ondernemer diende allereerst zijn eigen belang of dat van zijn familie. Hij zag de onderneming slechts als middel. Tegenwoordig liggen doel en middel beide binnen de grote monopolies. Ontdekken van kosten-besparende veranderingen vergroot de kans op een goede karrière.

De autoriteit van het systeem is echter meer manipulatief onderdrukkend dan direkt en dus ook minder doorzichtig. Tegen deze achtergrond moeten de pogingen van bedrijven (universiteiten) gezien worden die de arbeiders (studenten) meer inspraak willen geven op hun werkniveau. Deze inspraak vergroot de identifikatie met hun werk, maar is voor de bedrijven ongevaarlijk omdat de doelstellingen van het bedrijf in zijn totaliteit buiten schot blijven.

De ascetiese moraal (sparen, zuinig zijn, lust onderdrukken) die bij de schaarste-ekonomie hoorde, werkt in een konsumptie-kultuur alleen maar storend en wordt dus vervangen door een konsumptie-moraal. Het meest kenmerkende van deze nieuwe moraal is dat een objekt begerenswaardig is zolang je het nog niet hebt, bezit je het eindelijk dan krijgt een ander objekt deze begerenswaardigheid. Status wordt uitgedrukt in de hoeveelheid goederen die gekonsumeerd worden. Ook konkurrentie en prestatie krijgen konsumptie-inhouden. Non-konformisme wordt aangemoedigd als uitlaatklep voor persoonlijke frustraties. Kunst en kreativiteit is meer versiering van de ellende dan een poging

om deze te voorkomen. Nieuwe stadswijken zijn steenwoestijnen met daar tussenin keurig afgebakende kinderspeelplaatsen en stukjes groen (niet op het gras lopen).

VERANDERINGEN IN DE WIJZE VAN OPVOEDEN WEERSPIEGELEN DEZE VERANDERINGEN IN DE MAATSCHAPPIJ.

1. *Het gezin* is steeds minder middelaar in de opvoeding tussen maatschappij en individu. Het gezin raakt steeds meer geïsoleerd, mede als gevolg van de vele 'sociale' voorzieningen. Zo wordt buurtsolidariteit overbodig door de bijstandwet, het badhuis - vroeger een trefplaats voor de wijk - wordt een badkamer (één voor elk gezin), de TV houdt de mensen 's avonds van de straat en uit het kafé.

Met het sterker wordende isolement neemt ook de individualisering toe, maar tegelijkertijd ontstaat ook het massakarakter. De moderne eenzaamheid en onzekerheid doet een sterke behoefte aan sociale kontakten ontstaan. Men denkt meer mogelijkheden te hebben door zich te gedragen naar het ideaalbeeld dat de massamedia, de reklame, de damesbladen voorspiegelen. Het leven verloopt steeds meer volgens stereotypen en wordt onpersoonlijker. Sociale kontakten mislukken als je geen deodorant gebruikt en ademfris bent; kijk je niet regelmatig naar TV dan kun je niet meer meepraten; de inrichting van de huizen vertoont steeds meer hetzelfde patroon: bankstel, eethoek, wandmeubel en 'n kamerbreed tapijt. Dit konsumptiekarakter gaat zich op steeds grotere schaal manifesteren. Blijven de verschillen tussen de klassen. De inrichting van het huis is bij arbeiders veel 'burgerlijker' dan bij de jonge, progressieve - hippe - manager.

De tegenstelling tussen openbaarheid en privé-sfeer is voor een groot gedeelte nog slechts schijnbaar. In beide speelt het konsumptiepatroon een belangrijke rol. De realiteit eist niet langer onderdrukking en uitstel van lustgevende behoeften, maar juist direkte bevrediging van (weliswaar gemanipuleerde) behoeften. Seks als konsumptieartikel.

Omdat bij kompetitie- en suksestreven naast de prestatie ook de konsumptie komt, krijgt ook speelgoed een konsumptief karakter. Het nodigt niet meer uit tot fantasievol gebruik, de aardigheid is er gauw af, er wordt nieuw speel-

goed gekocht. Het ontstaan van kindermode is een analoog geval.

2. De relatie man-vrouw.

Er is een trend naar gelijke mogelijkheden voor man en vrouw. Deze gelijkschakeling geschiedt echter voornamelijk in konsumptietermen. Denk maar eens aan mannenmode en toiletartikelen voor mannen. De grotere mogelijkheden voor vrouwen in een beroep betekent op zich nog geen grotere vrijheid. De vrouw wordt dan immers net zoals de man uitgebuit en onderdrukt in haar werk. De eisen voor gelijke werkkansen komen dan ook in eerste instantie van geschoolde vrouwen die eindelijk kans zien ook karrière te maken. Zij ervaren het gezin als een belemmering en willen kresjes om er hun kinderen kwijt te raken. Deze eisen voor gelijke werkkansen kunnen op den duur binnen dit systeem ingewilligd worden. Het beste voorbeeld van een dergelijke beweging is Man-Vrouw-Maatschappij.

Maar als vrouwen uit de lagere klassen gaan werken zijn ze grotendeels voorbestemd om de baantjes over te nemen die nu door gastarbeiders vervuld worden. Voor deze vrouwen is het gezin - ekonomiese zekerheid door te trouwen - eerder een verademing, gezien het werk dat ze voor die tijd moesten verrichten. Hun enige argument om weer te gaan werken is verhoging van konsumptie-mogelijkheden (auto, kleuren-TV) of een louter ekonomiese noodzaak, omdat de man alleen niet genoeg verdient. Een werkelijke emancipatie kan alleen plaatsvinden als man en vrouw gelijke mogelijkheden krijgen en een grotere vrijheid in werk en vrije tijd. En dat niet alleen voor de 'happy few'.

In de opvoeding is ook het verschil in houding ten opzichte van jongen of meisje aan het verminderen. Hiervoor geldt echter hetzelfde als voor de gelijkschakeling van man en vrouw.

3. De houding van de ouders t.o.v. de kinderen.

Omdat de tegenstelling tussen openbare- en privé-sfeer op vele gebieden aan 't verminderen is, worden kinderen ook direkter door het systeem gesocialiseerd. De ouders worden de 'vrienden' van het kind. Vele geboden worden nu direkt door het systeem gesteld. Kinderen kunnen niet meer op straat spelen vanwege het verkeer, in de flats moeten ze rustig zijn vanwege de buren.

Het geheel van de maatschappelijke veranderingen heeft tot gevolg dat de klassieke opvoedingshoudingen inadekwaat worden voor deze tijd. De onzeker-

heid die hierdoor ontstaat, maakt de ouders uitermate manipuleerbaar door massamedia, opinie van de buren, damesbladen enz. Men denkt een oplossing voor deze onzekerheid gevonden te hebben door zich een 'redelijke' en 'psychologiese' benadering aan te meten, b.v.: "Ik begrijp niet wat er met Hans aan de hand is, hij heeft toch altijd goed met ons kunnen praten."

Een strenge autoritaire opvoeding veroorzaakt rigiditeit. De konsumptie-kultuur eist *flexibiliteit.* De kinderen worden dus minder direkt gestraft, maar meer afgeleid en verleid. Als er nog gestraft wordt dan gebeurt dit eerder door het onttrekken van liefde (als jij dit doet, vind ik je niet meer lief), dan door fysieke straf. De schijn van autoritair optreden wordt zo vermeden.

Ook het onderwijs ondergaat veranderingen. Dwang en straf zijn experimenteel weinig effektieve en onbetrouwbare manipulatie-instrumenten gebleken (een resultaat dat vaak wordt aangehaald als bewijs voor de menselijkheid van de empiriese opvoedingswetenschap). Veranderingen zoals de zg. "head start" programma's - om kinderen uit de lagere klasse reeds voordat ze naar de basisschool gaan op te peppen tot het nivo van kinderen uit midden- en hogere klasse - zijn géén bewijzen van demokratisering van ons onderwijs, maar eerder van het hanteren van een efficiency-kriterium. De huidige hooggeïndustrialiseerde en technies hoogontwikkelde maatschappij heeft behoefte aan arbeiders met een hogere opleiding en zij kan zich dan ook niet meer permitteren om de aanwezige intelligentie uit de lagere klassen onbenut te laten. Ook eksperimenten met het laten vallen van het klassensysteem, of de plannen om het zitten blijven af te schaffen en zo de leerling de gelegenheid te geven zijn eigen snelheid van leren te bepalen (Jenaplan, wetsvoorstel van Grosheide) zijn veranderingen waarbij het in de eerste plaats gaat om een efficiënter gebruik van de aanwezige intelligentie.

De gelijkenis met de veranderingen binnen het bedrijfsleven is treffend. Ook in het onderwijs wordt de autonomie van de leerling vergroot en ook hier alleen op die punten die het uiteindelijke doel: aanpassing en inpassing in deze maatschappij - niet schaden, maar zelfs bevorderen. De identifikatie met de bestaande orde wordt door deze zg. autonomie zelfs nog groter.

De jeugdbeweging verliest terrein, zeker waar het haar invloed op de opvoeding betreft. Een nieuwe veelkleurige 'beweging' ontstaat: de subkultuur. Ik zou - voorzichtig - drie richtingen willen onderscheiden:
- de konsumptiepioniers, een avant-garde die voortdurend probeert de grote massa vooruit te zijn, maar wiens patroon veralgemeniseerd wordt door de in-

dustrie; vergelijk de produktie van hippe modeartikelen.
- een groep die wars is van de konsumptie-maatschappij en zich terugtrekt in een eigen wereldje, waar hij autentieke relaties probeert op te bouwen. Mentaliteitsverandering staat hier centraal. Er is één frappante overeenkomst met het vroegere gezin: een eilandje waar je jezelf kunt zijn temidden van de vijandige Umwelt.
- groepen zoals de 'kabouters' die niet alleen een eigen leventje willen leiden, maar ook aksie voeren om de maatschappij te veranderen. Hun alternatieven zijn slechts ten dele systeembedreigend omdat ze nog onvoldoende rekening houden met de ekonomiese machtsstrukturen, die de maatschappij in feite bepalen en beheersen.

DE VOLWASSEN MENS van dit model lijkt zelfstandiger, kritieser, vrijer en meer ontwikkeld. In feite is de ontwikkeling van zijn karakter toch verlopen binnen het kader van deze kapitalistiese maatschappij. Zijn behoeften en gedragingen liggen op één lijn met die van het systeem. De voortdurende manipulatie ervaart hij niet als zodanig, omdat ze aansluit bij zijn behoeftes. De voortdurende aanpassingen aan de streng autoritaire verhoudingen is vervangen door deze gelijkschakeling van belangen. Inspraak, medezeggenschap kunnen nu gerealiseerd worden, zo wordt de schijn van vrijheid nog meer vergroot.

Deze veranderingen zijn aan de pedagogiek en de ontwikkelingspsychologie niet onopgemerkt voorbijgegaan. Zij hebben zelfs meegeholpen om deze tendens te versterken. Reeds jaren propageren vooruitstrevende wetenschappers *demokratiese* opvoeding ofwel *sociaal geïntegreerde* opvoeding. Wat zij hiermee bedoelen blijkt duidelijk uit de volgende citaten:
"Das ist die kritische Lage in unsere Erziehung; Die alte Befehlsautorität, die sich mit Zwang und Strenge absolut durchzusetzen wusste, wagt heute fast niemand mehr seinen Kindern gegenüber anzuwenden; wie die andere, die 'Demokratische Autorität' aussehen soll, mit der man auch Zucht, Ordnung und Gehorsam erreichen kann, das weiss anscheinend noch niemand sicher, das ist noch nicht Selbstverständlich geworden, das ist noch nicht neue Erziehungssitte." (uit: Autoritär oder Demokratisch Erziehen van Prof. dr. Heinrich Roth; 1955, pàg.8). Het boek van Roth is er dan ook op gericht om deze "neue Erziehungssitte" ingang te doen vinden.
Het tweede citaat is uit: "Child development and personality" van Mussen, Conger and Kagan (1969, 3e ed. pag.529):
"From the point of view of society as a whole, the most important problem ... seems to be the child's attitude toward authority. Forced submission to authority produces only surface conformity countermanded by violent underlying

destructiveness, dangerous to the very society to which there seems to be conformity" en twee regels verder:
"Deliberately planned democratic participation in school and family, individualized approach to the child and the right proportion of permissiveness and guidance may be instrumental in bringing about the attitude necessary for a genuine identification with society and thus for international understanding."

ANTI-AUTORITAIRE/SOCIALISTIESE OPVOEDING.

Anti-autoritaire/socialistiese opvoeding is 'in'. Jonge progressieve linkse ouders zeggen trots: "Wij voeden ons Borisje anti-autoritair op", waarbij men dan als ideaal hanteert: geen enkele beïnvloeding door de ouders, het kind volkomen vrij laten om dat te doen waar het zin in heeft. Afgezien van de onmogelijkheid om dit konsekwent door te voeren is deze opvatting toch zeer gevaarlijk. Een dergelijke 'anti-autoritaire' opvoeding leidt tot een persoonlijkheid die gekenmerkt wordt door egoïsme, onzekerheid, onmogelijkheid om de bestaande autoritaire maatschappij te interpreteren, laat staan zich ertegen te verzetten. De emotionele onzekerheid die ontstaat door de 'neutrale' houding van de ouders, bevordert de aanpassing aan het bestaande systeem. Met name als het kind niet samen met andere kinderen wordt opgevoed, is de kans op het ontbreken van een sterke emotionele identiteit groot.

"Anti-autoritaire opvoeding betekent dus niet, dat kinderen niet gemanipuleerd worden: het betekent wel zo mogelijk minder manipulatie van het kind, maar niet ongelimiteerd minder. Het betekent vooral zodanige manipulatie van het kind, dat het wapens in handen krijgt waarmee het vormen van manipulatie kan beëindigen". (Erik van der Hoeven: Kontra de autoritaire en de liberalistiese opvoeding).

Een tweede misvatting met betrekking tot anti-autoritaire/socialistiese opvoeding is dat deze een voortdurende indoktrinatiekursus in verzet zou zijn. De politisering van het kind vindt niet plaats door met behulp van dwang of manipulaties socialistiese dogma's te verinnerlijken, maar doordat het kind zijn eigen belangen moet verdedigen in een autoritaire kapitalistiese maatschappij. Het voorbeeld van de ouders kan dan meehelpen om aan de agressie die opgeroepen wordt bij deze konfrontatie richting te geven.

Een derde misvatting is dat de anti-autoritaire/socialistiese opvoeding gebaseerd is op psycho-analytiese theorieën. Hoewel van psycho-analytiese zijde vele bijdragen zijn geleverd om te komen tot een theorie van anti-autoritaire/socialistiese opvoeding, is het onjuist te stellen dat deze opvoeding een eksklusief psycho-analyties karakter heeft.

Elke opvoeding houdt in dat men bepaalde waarden hanteert ten aanzien van de kinderen. Een waardevrije opvoeding bestaat net zo min als een waardevrije wetenschap. De autoritaire opvoeding zegt wel dat ze een 'vrije ontwikkeling van het individu' voorstaat; uit de voorafgaande analyse bleek dat ze in feite een aanpassing aan de bestaande machtsverhoudingen inhoudt. Het is onvoldoende om ekspliciet waarden te stellen. Iedere handeling ten opzichte van de kinderen en de omgeving moet getoetst worden aan de waarden die men probeert te realiseren.

Welke waarden hanteert men bij een anti-autoritaire/socialistiese opvoeding? Het is een opvoeding tot zelfstandigheid, tot *autonomie* d.w.z. het zélf richting kunnen geven aan zijn gedrag; ontsnappen aan de faktoren die de mens van buiten af willen inpassen. Deze autonomie moet men niet individualisties en egoïsties zien. Zij houdt een *solidariteit* in d.w.z. het streven aktief vóór anderen en mét anderen die mogelijkheden te scheppen, opdat zij ook autonoom kunnen zijn. Een voorwaarde voor het ontsnappen aan de pogingen om de mens aan te passen aan het systeem, en om te beoordelen welke mogelijkheden tot een grotere autonomie kunnen leiden, is een (socialistiese) maatschappij-analyse, een kader waarin deze pogingen en mogelijkheden pas beoordeeld kunnen worden. Kennis omtrent de autoritaire kapitalistiese maatschappij alleen is niet voldoende. De kinderen moet de mogelijkheid geboden worden effektieve verzetsvormen en veranderingsstrategieën te ontwikkelen tegen die faktoren die zijn vrije ontwikkeling en die van anderen belemmeren. Gebeurt dit laatste niet, dan gaat het kind er onderdoor of is het genoodzaakt zich op een eilandje terug te trekken zodra het met de autoritaire kapitalistiese maatschappij in haar totaliteit gekonfronteerd wordt.

We bekijken de anti-autoritaire/socialistiese opvoeding nu iets konkreter vanuit de volgende drie punten:
a. de opvoeding van de kinderen
b. de rol die de ouders hierbij vervullen
c. de politieke relevantie van anti-autoritaire/socialistiese opvoeding.

a. De opvoeding van de kinderen.

Anti-autoritaire/socialistiese opvoeding is gebaseerd op een verregaande vrije bevrediging van de behoeften van het kind. Hierdoor kunnen de mogelijkheden geschapen worden, waardoor het tot zelfregulatie kan komen, zodat het autonoom beslissingen kan nemen. De ruimte waarin het kind zich ontwikkelt moet een zo groot mogelijke vrije eksploratie toelaten, en dus niet alleen op de ouders afgestemd zijn. Als veel mensen in een kleine ruimte wonen is een konsekwente anti-autoritaire/socialistiese opvoeding thuis onmogelijk. De vrijheid van de kinderen gaat dan ten koste van die van de ouders. Een kollektieve opvoeding die zich grotendeels buiten het gezin afspeelt in een ruimte die op de kinderen berekend is, is dan noodzakelijk. Een kollektieve opvoeding geeft de kinderen ook de mogelijkheid om zich met andere kinderen te identificeren, in plaats van alleen met ouders. Uit eksperimenten met anti-autoritaire opvoeding is gebleken dat kinderen b.v. geen doktertje of onderwijzer spelen omdat ze geen behoefte hebben zich met autoriteit te identificeren. Een vrije bevrediging van behoeften betekent ook dat jeugdseksualiteit niet mag worden onderdrukt. De kinderen moet de mogelijkheid gegeven worden een niet-dwangmatige vorm van seksualiteit te ontwikkelen. Seksualiteit moet niet meer uitsluitend eng-genitaal gehanteerd worden (seks = geslachtsgemeenschap = orgasme). Naast de lustfunktie heeft ze ook een funktie voor de kommunikatie: de seksualiteit speelt in alle relaties een rol. De absolute scheiding partner-vriend-kennis en heteroseksualiteit - homoseksualiteit zullen beide minder voorkomen.

Het onderscheid jongen en meisje in de opvoeding reikt niet verder dan de biologiese verschillen en de direkte konsekwenties hiervan zoals menstruatie, zwangerschap. Essentieel bij anti-autoritaire/socialistiese opvoeding is (niet-sentimentele) liefde, dit is waardering voor het kind zoals het is. Beloning en straf zijn beide negatief: het kind moet kunnen doen waar het zelf zin in heeft en niet omdat een beloning in het vooruitzicht is gesteld of straf dreigt. Gedwongen leren is nadelig voor de persoonlijkheidsontwikkeling, ook als het kind nog niet weet wat leren is b.v. bij zindelijkheidstraining. Zo wordt leren tot iets onprettigs. Een socialistiese opvoeding is a-religieus.

Het leven van het kind is natuurlijk onderhevig aan bepaalde noodzakelijke beperkingen, ingeval van direkt gevaar voor het kind en vrijheidsbeperking van andere kinderen en ouderen. Maar dit soort beperkingen moet zoveel mogelijk aan het kind uitgelegd worden. Hierbij moet men oppassen dat dit uitleggen geen autoritair karakter krijgt, doordat de volwassene beter kan ar-

gumenteren. Het gevaar is dan groot dat toch het recht van de sterkste gehanteerd wordt. Is het kind te jong voor uitleg dan valt een direkt verbod te verkiezen boven afleiding.

Is het kind al geruime tijd autoritair opgevoed, dan moeten de ouders alles waarderen wat het kind (onterecht) afkeurt. Hierdoor kan het boven het kind gestelde geweten afgebroken worden. Ervaringen in anti-autoritaire/socialistiese kresjes met kinderen die tot dan toe autoritair opgevoed werden heeft geleerd dat zij vaak de volgende ontwikkeling doorlopen. In een eerste periode, die enkele maanden kan duren, vraagt het kind om autoritair ingrijpen, als dit niet gebeurt probeert het te ontdekken hoe ver het kan gaan (o.a. tot er gevaar voor de kinderen zelf dreigt). Ook wordt veel agressiviteit geuit, die vóór die tijd onderdrukt moest worden. De wanorde die ontstaat vinden ze op den duur zelf niet meer prettig, er ontstaat behoefte aan orde. Deze orde moeten ze zelf scheppen. De ouderen mogen hierbij hoogstens informatie verschaffen, maar niet dringend of verleidend naar een bepaalde orde toewerken. Zo wordt een vertrouwensrelatie tussen kind en ouderen gelegd die niet gebaseerd is op autoriteit.

Het kind moet ook rekening leren houden met anderen. Een goed groepsproces bevordert dit. Het moet zich lid van deze groep voelen maar het mag niet opgaan in de massa. Ervaring met kollektieve opvoeding heeft geleerd: 1 à 2 jaar - een groep van ongeveer 5 kinderen; 3 jaar - zes kinderen; 4-6 jaar - acht kinderen. Deze onderscheiding hoeft zeker bij oudere kinderen niet al te absoluut gehanteerd te worden. Het groepsproces kan gestimuleerd worden door speelgoed dat ontworpen is om kollektief te gebruiken. Men moet erop letten dat het kompetitie-element in spel en speelgoed geen te grote plaats inneemt. Konsumptiespeelgoed is overbodig. Kinderen ontdekken zelf de leukste speelmogelijkheden. Bij het stimuleren van kreativiteit moet niet alleen gedacht worden aan verf of klei. Kreatief zijn kan met alle dingen gebeuren, een omgekeerde tafel wordt een boot. Veel speelgoed kunnen ouders en kinderen zelf maken: stelten van blikjes, schommels van autobanden, de kinderen kunnen zelf het poppenhuis beschilderen met vingerverf etc. etc.

Een goed groepsproces is noodzakelijk om konflikten aan te kunnen. Bij konflikten kunnen twee oorzaken globaal onderscheiden worden: aktuele agressie b.v. als het kind in zijn spel gehinderd wordt en opgehoopte agressie die zich plotseling ontlaadt zonder noemenswaardige aanleiding. Bij dit laatste zouden de ouders moeten zoeken naar eventuele oorzaken en zo mogelijk hier iets aan doen. De konflikten kunnen zich voordoen:

- tussen de kinderen onderling. Bij aktuele agressie zou men de kinderen moeten stimuleren zoveel mogelijk zelf de konflikten op te lossen op grond van rationele kriteria.
- tussen kinderen en ouderen. Hiervoor geldt hetzelfde als bij konflikten tussen de kinderen onderling. Het kind moet de ouders kunnen bekritiseren, ook zijn agressie tegen de ouders kunnen uiten. Aan de kinderen moet echter duidelijk gemaakt worden dat de ouders ook recht op eigen leven hebben.
- tussen kinderen en de autoritaire omgeving. Zie hiervoor punt c.

b. De rol van de ouders.

De ouders houden zich gezamenlijk bezig met de theorie en praktijk van de anti-autoritaire/socialistiese opvoeding. Het aandeel van de vrouw is gelijk aan dat van de man. Als men jongen en meisje gelijke mogelijkheden wil geven moeten ook de ouders hun man-vrouw rollen herzien. Het voorbeeld van de ouders wordt weliswaar niet onder dwang aan de kinderen opgelegd, maar heeft toch invloed. De moeilijkheid bij dit soort opvoeding ligt grotendeels bij de ouders. Zij moeten hun eigen autoritaire opvoeding relativeren door zich ervan bewust te worden. Hierdoor kan zoveel mogelijk voorkomen worden dat de kinderen onbewust toch autoritair opgevoed worden. Een vaste "leider(-ster)" die elke dag in de kresj aanwezig is, is in de eerste plaats vaak noodzakelijk voor de andere ouders die elke dag wisselen. Zolang de ouders theorie en praktijk nog niet voldoende bediskussieerd hebben en hun houding ten opzichte van de kinderen nog niet gelijk is, zal deze persoon voor een gelijke houding moeten zorgen. Ook voor de kinderen wordt op deze manier de overgang van gezin naar kresj vergemakkelijkt. Uiteindelijk moet het mogelijk zijn dat alle ouders om de beurt in de kresj aanwezig zijn. Het is belangrijk dat de ouders geen koele neutrale houding aannemen. Zij moeten het kind stimuleren bij het spelen, vaak zelf ook meespelen en andere spelmogelijkheden laten zien (kinderen kunnen niet álles zelf ontdekken). De ouders moeten wel oppassen dat ze niet regelend gaan optreden.

Een hechte band tussen de ouders is noodzakelijk wil men kritiek op elkaar kunnen uitoefenen zonder dat dit direkt als een persoonlijke aanval geïnterpreteerd wordt. Regelmatige bijeenkomsten van de ouders garanderen dat zowel thuis als in het kinderkollektief (kresj) eenzelfde houding jegens de kinderen verwezenlijkt wordt. Ook om het isolement van het burgerlijke gezin te doorbreken is een goede samenwerking vereist. Veel ouders willen dan ook tot een ouderkollektief komen. Om meteen met een kommune te beginnen is op dit moment een twijfelachtige zaak. Het is als eksperimenteel groepsproces vaak

veel te absorberend. Politieke aktiviteiten worden moeilijk omdat teveel aandacht naar binnen nodig is. Men is dan bezig een schijnvrijheid op te bouwen in een onvrije omgeving. Het ouderkollektief als tussenvorm tussen gezin en kommune biedt meer mogelijkheden, zeker om mee te beginnen. Ook een alternatieve beroepspraktijk heeft in een dergelijke woon- en werkeenheid meer kans van slagen. De kinderen mogen niet gezien worden als het bezit van de ouders. Iedereen heeft verantwoordelijkheid voor de opvoeding. Dus ook niet-ouders moeten kunnen deelnemen aan het werk in het kinderkollektief.

De relatie met de kinderen moet vrij zijn van dwang. De ouderen (ouders en medewerkers) mogen dus van de kinderen geen dankbaarheid eisen. Zij moeten hun behoefte aan liefde en waardering bij hun partner(s) en in hun eigen groep vinden.

c. de politieke relevantie.

Deze opvoeding kan niet opgevat worden als een voorbereiding op het leven in een klasse- en repressieloze maatschappij. De bedoeling is juist kinderen op te voeden die zonder neurotiese misvormingen de maatschappij radikaal veranderen door aktief en kollektief verzet tegen het kapitalisme. Het kind moet dus jong, beetje bij beetje, met de autoritaire realiteit gekonfronteerd worden, wel zo dat het er niet onderdoor gaat. Dit kan gebeuren door het te stimuleren tot vormen van verzet die aangepast zijn aan zijn leeftijd en zijn mogelijkheden. Zo zal het kind eisen dat iedere persoonlijke autoriteit zich legitimeert door te vragen naar het waarom. In geval van onpersoonlijke autoriteit, zoals straten vol auto's, gehorige flats wordt de agressie, die deze speelbeperkende autoriteit oproept, bewust gehouden door hun informatie te geven over de plaats die deze autoriteit inneemt in het kapitalistiese systeem. Een van de manieren waarop de kinderen deze situaties kunnen ervaren en interpreteren is het naspelen ervan. Ongelijke verdeling van de welvaart in de wereld kan b.v. uitgebeeld worden door drie kinderen met witte maskertjes een bord met negen boterhammen voor te zetten en vijf kinderen met zwarte snuitjes een bord met drie boterhammen. Ook poppenkast is een geschikt middel om verschillende maatschappelijke situaties uit te beelden. Het kind moet dus gestimuleerd worden om de agressie om te zetten in akties met als doel deze autoriteit fundamenteel te veranderen. Het voorbeeld van de ouders kan een hulp zijn om duidelijk te maken hoe deze agressie omgezet kan worden in meer effektieve akties. Als het kind zes jaar is en naar school moet kan niet verwacht worden dat het dan al in staat is zich op een effektieve manier te verzetten tegen het autoritaire onderwijs. Het heeft geen zin om met anti-autori-

taire/socialistiese opvoeding te beginnen als ook niet voor deze periode naar een alternatief gezocht wordt. Er zijn drie mogelijkheden:

- zelf een (socialistiese) school beginnen
- op bestaande scholen infiltreren door zoveel mogelijk kinderen tegelijk naar een bepaalde klas te laten gaan, terwijl ook de ouders, samen met aktiegroepen zoals het onderwijsfront proberen invloed op de school en de onderwijzers uit te oefenen.
- na schooltijd proberen politiek tegenwicht te bieden door anti-autoritaire/ socialistiese jeugdgroepen op te richten.

Wordt het kind niet of nauwelijks met de autoritaire kapitalistiese realiteit gekonfronteerd dan ervaart het ook de konflikten niet, die zich voordoen tussen een vrije behoefte-bevrediging en intellektuele bedrijvigheid enerzijds, en een repressieve maatschappelijke omgeving anderzijds. De kinderen leren dus geen konflikten interpreteren en geëigende vormen van verzet ontwikkelen. Een dergelijk model van anti-autoritaire/socialistiese opvoeding gaat uit van een liberaal, individualisties persoonlijkheidsideaal. Het gevolg is dan ook dat een nieuwe elite gekweekt wordt, die zal proberen onder de repressie uit te komen, maar niet in staat is de klassebarrières te doorbreken en met de onderdrukten de strijd tegen de kapitalistiese autoritaire verhoudingen op zich te nemen. De ouders moeten politiek sterk in hun schoenen staan, omdat ervaringen uit Duitsland te zien geven dat de overheid door middel van subsidies of anderszins probeert de politieke lijn van de kresjes om te buigen in een a-politieke pedagogies-therapeutiese kresj. Of een niet-liberale, anti-autoritaire/socialistiese opvoeding een reëel alternatief voor de huidige opvoeding kan worden is afhankelijk van de mate waarin het elite-karakter (tot nu toe voornamelijk studenten en intellektuelen) doorbroken kan worden. Het politieke werk van de ouders met betrekking tot de opvoeding zou zich derhalve ook op de politisering van kleuterleidsters, studenten pedagogiek, maar ook op de ouders uit de laagste klassen moeten richten. Met name dit laatste punt zal, in samenwerking met andere aktiegroepen, in het brandpunt van verdere diskussies en akties moeten staan.

harrie teunissen.

REIMUT REICHE EN DE ANTI-AUTORITAIRE OPVOEDING

Reiche gaat in zijn boek *Seksualiteit en klassenstrijd* (reeks Permanente Kritiek, 1969) bij zijn theorieën grotendeels uit van Wilhelm Reich. Deze had geprobeerd psychoanalyse en socialistiese strijd met elkaar te verenigen. Reich stelde dat de autoriteitskonflikten die de psychoanalyse bestudeerde, het gevolg waren van de burgerlijk-kapitalistiese maatschappij. Op deze manier kon hij aan de ene kant met een preciezie die in de socialistiese beweging nog niet was bereikt, beschrijven hoe de kapitalistiese maatschappij haar burgers in toom hield, en maakte hij daardoor het psychoanalyties inzicht dienstbaar aan de socialistiese strijd; aan de andere kant gaf hij daarmee de psychoanalyse een (maatschappelijke) dimensie die deze tot dan niet had gehad.

Als de kapitalistiese maatschappij de seksuele uitingen van de mens beknot en onderdrukt, moet het mogelijk zijn aan de hand van deze beknotting de onderdrukking van de kapitalistiese maatschappij als geheel voelbaar te maken. Dit kon in Reich's tijd nog door de zuiver uiterlijke beperkingen te laten zien die de maatschappij aan de seksuele uitingen oplegde, door gebrek aan ruimte om je af te zonderen, gebrek aan anticonseptiva, enzv. De door Reich opgerichte beweging Sexpol probeerde de arbeidersklasse te mobiliseren het voelbaar maken van deze seksuele onderdrukking.

Volgens Reiche kunnen we de zaken nu niet meer zo eenvoudig stellen. (blz. 12) Weliswaar bestaan voor sommige mensen deze beperkingen nog steeds, toch wordt de seksualiteit tegelijk ook langzaam losgelaten uit zijn victoriaanse harnas. Maar deze ontwikkeling is geen echte bevrijding, eerder een *manipulatieve integratie* van de seksualiteit: door de seksualiteit op een heel bepaalde manier toe te laten wordt de mens juist daardoor weer des te steviger aan de nog onveranderde kapitalistiese orde gebonden. De "bevrijde" seksualiteit gaat niet gepaard met een bevrijdend inzicht in de werkelijke stand van zaken, maar dat inzicht wordt er juist weer door onderdrukt. In dit alles is Reiche leerling van Marcuse. Hij noemt deze ontwikkeling dan ook, net als Marcuse, "repressieve desublimatie": "sublimatie" is vlg. Freud het proces waarin seksuele energie wordt omgezet in sociaal nuttige energie. "Desublimatie" is het omgekeerde daarvan, dus losmaken van de seksualiteit uit een kultureel harnas, terwijl het woord "repressief" aangeeft dat het hier niet gaat om een werkelijke bevrijding, maar om een nieuwe vorm van onderdrukking.

De strijd moet dus vlg. Reiche op 2 fronten worden gestreden: tegen de oude autoritaire onderdrukking van de seksualiteit en tegen zijn nieuwe manipulatieve integratie. Hij wijst allebei de vormen van seksuele uitingen en daarmee

overeenkomende huwelijks- en kledingsvormen enz. scherp af; maar misschien wel wat te scherp, want tussen deze 2 polen is nu nog nauwelijks plaats voor een eigen positieve opvatting van de funktie van de seksualiteit.

Zo redeneert hij bijv. over het probleem huwelijk-geen huwelijk als volgt (blz. 171 e.v.): het is waar wat Reich zegt dat het huwelijk een victoriaanse samenlevingsvorm is, die meestal dwangmatig, door emotionele afhankelijkheid (van de man), en ekonomiese afhankelijkheid (van de vrouw) in stand gehouden wordt. Maar ook de andere vormen van erotiese en seksuele betrekkingen geven geen oplossing voor de problemen. Reichs eigen voorstel bijv. van de "seksuele verhouding voor kortere of langere tijd" (173) voldoet niet, omdat de "spontaneïteit" (179) die zo in seksuele relaties wordt gebracht vaak even dwangmatig is als het seksuele gedrag in het huwelijk - het "vrijere" seksuele gedrag gaat dan gepaard met "psychiese regressies" (179) (bijv. perversie, narcisme dat onvermogen tot werkelijk kontakt met zich meebrengt). Door deze regressies is de mens dan niet meer in staat zich te verzetten tegen zijn milieu en de wereld waarin hij leeft. Op deze manier zou de onderwerping juist afgedwongen kunnen worden *via vrijlating* van de seksualiteit. Eenzelfde gevaar bestaat bij Reich's voorstel tot tijdelijke ontrouw als geneesmiddel voor een afnemende seksuele lust.

Veel meer ziet Reiche dan ook in een nieuwe vorm van trouw. Het "gebod tot trouw" van het klassiek-burgerlijke huwelijk was een van de dwangmiddelen van de burgerlijke maatschappij, de trouw zelf is daarentegen een onontbeerlijk moment van het verzet tegen deze maatschappij (178). Omdat dit in het huwelijk wel gewaarborgd is, en in vrijere vormen van seksueel verkeer niet, zou het huwelijk te prefereren zijn boven deze vrijere vormen.

Op deze konklusie is Reiche heftig aangevallen, o.a. door Wolfgang Haug in "Das Argument". Een jaar na het schrijven van het boek bleek Reiche inderdaad het huwelijk niet meer boven andere vormen van seksueel gedrag te willen stellen, al nam hij niets terug van zijn kritiek op de huidige vorm van seksuele emancipatie.

Maar dan wordt het inderdaad moeilijker tussen de klassieke huwelijksvorm en de moderne seksuele vrijheid nog positief een eigen vorm te stellen; temeer omdat Reiche ook kritiek heeft op de kommune als samenlevingsvorm (167-170), vooral als die kommune als "programma" wordt opgezet, en niet "spontaan", uit direkte behoeften ontstaat. Weliswaar kan een kommune een tijdelijke regulering van de persoonlijke konflikten met zich mee-

brengen, maar geen oplossing daarvan. Bovendien bederven veel (vooral duitse?) kommunes uit dogmatiese overwegingen hun eigen mogelijkheden, bijv. doordat ze een dwang tot promiskuïteit instellen, de funktie van bescherming tegen een vijandelijke buitenwereld niet willen of kunnen overnemen, e.d. Later bleek Reiche toch wel veel in kommunes te zien, al meende hij wel dat deze gevaren voor elke kommune een permanente en akute bedreiging vormen.

Persoonlijk geloof ik dat de konklusie die we hieruit moeten trekken is dat *elke* vorm van samenwonen zijn eigen specifieke mogelijkheden tot dwang naar binnen heeft, en dat het daardoor onmogelijk is, een bepaalde vorm van samenleven te bedenken die voor iedereen het minst dwangmatig zou zijn.

Reiche beschrijft, net als Reich, de door hem bekritiseerde persoonlijkheid in psychoanalytiese termen.
Een verschil tussen het resultaat van de opvoeding vroeger en nu is, dat vroeger de opvoeding uitliep op verwerving van onafhankelijkheid t.o.v. het ouderlijk gezin, nu niet meer (87). Wel was de verworven onafhankelijkheid geen krities-volwassene: de verwerping van de vaderlijke autoriteit ging gepaard met de her-oprichting daarvan in het innerlijk van de persoon als über-ich. De persoonlijkheid die zo geregeerd blijft worden door de ouderlijke bevelen, wordt autoritair genoemd.

Tegenwoordig is het eerder zo, volgens Reiche (87), dat het losmaken uit het ouderlijk gezin *nooit* plaatsvindt, zelfs al gaat men tegenwoordig eerder uit huis weg. Dit vertrek is nl. vaak geen overwinning van een zelfstandige persoonlijkheid op de autoriteiten van de opvoeding, maar een overwinning van de (opvoedings-) autoriteiten buiten het gezin op de autoriteiten binnen het gezin. De macht van de ouders neemt af, de kinderen kunnen zich daarom niet meer tegen hen verzetten. De identificatie met de ouders wordt dan niet opgeheven en overwonnen, maar vervangen door andere identifikaties (bijv. met beelden uit de reklame). De puberteit, die in de klassieke voorstelling eindigt met het zich-losmaken van de ouders, wordt daarom niet meer afgesloten. Reiche beschrijft de moderne persoonlijkheid als gevangen in een *eeuwige puberteit* (87). De instanties waarop de tweeslachtige gevoelens van deze pubers gericht zijn, zijn nu niet meer de ouders, maar de socialisatie-instanties buiten het gezin. Men blijft dus permanent aan deze instanties gebonden, niet in een "braaf" gedrag (89), maar in een puberale (on)gehoorzaamheid. Maar echt protest tegen deze instanties, laat staan verzet is niet mogelijk, ten eerste omdat deze instanties te ongrijpbaar zijn, en ten tweede omdat dat in

persoonlijke verhoudingen (het gezin) nooit geleerd of geoefend is (88-89).

In deze moderne "puberteit" kan men, net als in de klassieke puberteit, niet tot vaste stabiele relaties met anderen komen; maar ook kan men op de een of andere manier niet zo opeens vol vuur op iedereen zijn liefde richten als dat in de klassieke puberteit kon (90). In psychoanalytiese termen: noch anderen, noch de persoon zelf zijn een stabiel objekt van seksuele energie. De seksuele energie 'zweeft', en kan overal op gericht worden. Dit kan op konsumptieobjekten of op personen, maar in beide gevallen is de relatie niet erg intensief, en geeft deze binding dan ook geen bevrediging: het "objekt" gaat na enige tijd vervelen. Enigszins stabiele relaties kunnen daarom in veel gevallen alleen nog maar voorkomen wanneer ze gestabiliseerd worden door externe faktoren, bijv. grote ekonomiese dwang, of verlichting van de spanningen door ontrouw, partnerruil, e.d. Deze maken de maatschappelijk vereiste huwelijksvorm draaglijk, en daardoor tegelijk de dwang waaronder die tot stand komt minder zichtbaar. (93)

De moderne persoonlijkheidsstruktuur kan nog op een andere manier worden beschreven (95-101). We kunnen nl. aan de hand van het bovenstaande zeggen dat de moderne mens geen "sterk Ik" vormt, want het Ik krijgt pas zijn definitieve vorm in de strijd tegen de opvoedingsinstanties. Daarmee gepaard gaat een "onvermogen de partiële driften te integreren" (97). Dat betekent dat de persoon geen eenheid meer is, maar een min of meer losse samenvoeging van elementen, die alle naar voren geschoven kunnen worden al naar gelang de vereisten van de situatie. Het Ik is niet in staat richting te geven aan de reakties t.o.v. een situatie, het is voor deze mensen moeilijk of onmogelijk zelfstandig te handelen.

Het is niet helemaal duidelijk of dit al een beschrijving is van een aangepaste persoonlijkheid. Maar in de praktijk komt er nog een moment bij volgens Reiche: "overmachtige genitale eisen van de maatschappij" (114); d.w.z. aan deze mensen, die hun driften niet gekoördineerd hebben en dus niet een stabiel seksueel gedrag hebben, wordt de eis gesteld, deze driften althans in het uiterlijk gedrag te organiseren onder het primaat van de *klassieke* vorm van genitale seksualiteit. "De seksueel onvoldoende ontwikkelde, niet-geïntegreerde individuen komen in de reklame te staan tegenover de konsumptie dwang en de verschillende eisen van maatschappelijke en seksuele aanpassing die van hen vragen zich te gedragen alsof ze werkelijk genitaal ontwikkeld zijn"(114). De zo ontstane "schijn-genitale individuen moeten vanaf een bepaalde leeftijd door middel van heteroseksueel gedrag (coïtus of 'petting') voortdurend het bewijs

leveren van hun genitaal funktioneren teneinde maatschappelijk erkend te worden "(97). Zij zijn echter "onvoldoende uitgerust voor dit gedrag" (97), en zijn daarom niet tot een *orgasme* in staat (psychies opgevat als "volledig bevredigende daad" en niet mechanies, bijv. als "geslachtsverkeer eindigend met zaadlozing"); zij kunnen niet opgaan in de geslachtsdaad. Zij worden door de genitale eis afgehouden van de meer "infantiele" vormen van geslachtsverkeer, die hen misschien wel zouden bevredigen, en moeten hun status ophouden met een genitaal seksueel gedrag dat hen niet bevredigt.

Als gevolg daarvan vervallen ze in allerlei vormen van dwang, die wij in onze maatschappij kunnen waarnemen. Zo bijv. het dwangmatig meegaan met een mode die seksueel agressief is en statusverhogend werkt. Of, zoals Reiche beschrijft op blz. 103-114, seksueel verkeer met zoveel mogelijk anderen, gepaard gaand met het zich laten fotograferen in allerlei agressieve standen (door Reiche uitgelegd als teken van : Kijk, onze driften zijn werkelijk genitaal georganiseerd (113); terwijl juist door het dwangmatige van deze handelingen duidelijk wordt dat dit *niet* het geval is). Andere uitwegmogelijkheden zijn: "Verschillende vormen van starre rol-konformiteit (bijv. huwelijk op jonge leeftijd, zonder rijpheid van karakter of maatschappelijke rijpheid)"; en "pathologiese alternatieven, waarbij deze (genitale) façade in het geheel niet wordt opgebouwd, bijvoorbeeld de vlucht in perversies of in schizofrenie" (114).

Als ik probeer wat van het psychoanalytiese jargon te vertalen, krijg ik ongeveer het volgende: het is voor deze personen moeilijk of onmogelijk zich naar hun eigen inzicht te gedragen, omdat ze daar niet krachtig genoeg voor zijn. Ze vormen geen innerlijke eenheid, maar meer een losse samenvoeging van psychiese elementen, die naar voren geschoven kunnen worden als de situatie dat vereist (op zich nog geen verwerpelijke eigenschappen). Maar met name moeten ze zich daarom aanpassen aan de maatschappelijke eis *arbeid* te verrichten, ook al heeft deze arbeid *als zodanig* geen betekenis voor hen persoonlijk.

"Arbeidzaamheid", of een beter nederlands synoniem daarvoor, lijkt me de juiste decodering voor Freuds techniese begrip "genitaliteit". We kunnen dan zeggen dat de "genitale persoonlijkheid" van Freud (d.i. de volgens hem normale, gezonde mens!) zijn strevingen heeft georganiseerd onder het primaat van de *arbeid.*

De vroegere (laten we zeggen, calvinistiese persoonlijkheid) kon zich daarom ook in zijn arbeid verwerkelijken. De huidige persoonlijkheid kan zich niet

aan zichzelf bewijzen, ten eerste omdat zijn strevingen niet georganiseerd zijn onder het primaat van (niet gericht zijn op) de prestatie; ten tweede omdat hij te zwak is om zijn identiteit te ontlenen aan zijn prestaties, los van de waardering daarvan door anderen. Hij heeft dus behoefte aan erkenning door anderen, d.w.z. *status;* de arbeid speelt voor het individu dan alleen nog maar een rol voorzover deze zelf of in zijn effekten (geld!) statusverhogend werkt. Maar de arbeid geeft daardoor geen bevrediging meer, en moet worden gekompenseerd in konsumptie (o.a. doordat men de seksualiteit in het gebied van de konsumptie gaat trekken en hem in die vorm gaat liberaliseren). Maar men kan "de onlustvolle dwang van de arbeid niet anders ontvluchten" dan door in deze aktiviteiten de dwang van de wereld van arbeid te herhalen (vgl. 114). D.w.z. dat onbevredigende arbeid gekompenseerd wordt door een onbevredigende konsumptie, waarin elk bereikt konsumptieobjekt alweer verlangend doet uitzien naar het volgende.

De aanpassing wordt in de moderne maatschappij dus wel bereikt, maar alleen ten koste van een permanente onbevredigdheid.

Naast deze algemene analyse geeft Reiche nog een analyse van de manier, waarop het aanbod van seksualiteit gemanipuleerd wordt door de publiciteitsmedia; iets dat heel goed mogelijk blijkt te zijn aan de hand van de bladen van het Springer-concern: elk van de geanalyseerde bladen is op een andere groep gericht, en in elk komt de seksualiteit op een andere, maar nooit werkelijk vrije manier naar voren (59-74).

Reiche probeert ook nog op twee andere plaatsen de moderne persoonlijkheid in psychoanalytiese termen te beschrijven; de eerste keer met behulp van het begrip "latente homoseksualiteit" (122-128); verderop probeert hij de ondertitel van het boek (afweer van repressieve desublimatie) psychoanalyties uit te leggen (138-147). Beide stukken zijn echter m.i. erg zwak, het laatste is bovendien ook bijzonder moeilijk en warrig; ik ga er daarom niet op in.

Ook als deze analyse tot zover juist zou zijn, dan is hij toch nog onvolledig. Want terecht merkt Reiche op (24), dat totnogtoe de maatschappelijke situatie maar van één kant is nagegaan: "de individuele en maatschappelijke manifestaties van de seksuele drift"; terwijl daarin achterwege is gebleven een bepaling van de "maatschappelijk-ekonomiese organisatievorm, (de) kulturele uitdrukking en (de) kulturele institutionalisatie van deze organisatievorm". Zo bleek het in de analyse nodig om een "overmachtige maatschappelijke eis" tot genitaliteit of tot arbeid aan te nemen. Maar waarom wordt die maatschap-

pelijke eis gesteld? En waarom komen autoritaire persoonlijkheden-oude-stijl tegenwoordig zoveel minder voor, d.w.z. *waarom* is de vorm van aanpassing veranderd? Dat zijn vragen die buiten Reiche's analyse liggen, en die ook niet met een psychoanalyties, maar met een sociologies en ekonomies begrippenapparaat aangepakt moeten worden.

Als het de bedoeling is dat kinderen in de antiautoritaire opvoeding zo opgevoed worden *dat ze nu en later de vormen van dwang in én buiten zich kunnen herkennen en zich er niet bij neer zullen leggen,* dan moet de antiautoritaire opvoeding niet alleen proberen een autoritaire persoonlijkheidsstruktuur te voorkomen, maar ook de moderne aangepaste persoonlijkheidsstruktuur. Het probleem is daarbij, dat beide persoonlijkheidsstrukturen *tegelijk* moeten worden tegengegaan, en dat we dus van beide moeten weten hoe ze door de opvoeding worden begunstigd.

De autoritaire persoonlijkheid is zo oud dat we wel ongeveer weten hoe die wordt voortgebracht. Een samengaan van onverzettelijke ouderlijke autoriteit, vooral van vaderszijde, en afknijpen van de seksuele uitingen van het kind, vooral van seksuele strevingen t.o.v. de ouders, zal al wel het essentiële werk doen.

Maar van de moderne aangepaste persoonlijkheid is veel minder duidelijk hoe die wordt voortgebracht. Reiche, die zich in zijn boek nauwelijks met opvoedingsproblemen bemoeit, maakt ergens een opmerking waaruit blijkt dat volgens hem een opvoeding die alléén probeert autoritaire persoonlijkheden tegen te gaan, kans loopt mensen te kweken die kenmerken hebben van de aangepaste persoonlijkheid-nieuwe-stijl: "De kinderen in Summerhill hebben niet geleerd zich te confronteren met de repressieve maatschappelijke instellingen en bezitten daarom slechts een extreem lage - voor de huidige maatschappij te lage - frustratietolerantie" (170). Ze kunnen zich daarom, net als de aangepaste persoonlijkheden, niet krachtig genoeg verzetten tegen de maatschappij. Om dezelfde reden staat hij, althans in zijn boek, afwijzend tegenover de opvoeding van kinderen in een kommune.

Mét Reiche ben ik van mening dat het gevaar van een aangepaste persoonlijkheid, evenals dat van een autoritaire persoonlijkheid in de opvoeding zoveel mogelijk moet worden tegengegaan. Voor de anti-autoritaire opvoeding betekent dit, dat deze geen autoritaire opvoeding mag zijn, maar dat deze ook niet mag vervallen in wat ik de liberalistiese opvoeding wil noemen. Deze bepaling van antiautoritaire opvoeding wil ik in het volgende artikel uitwerken.

Erik van de Hoeven.

KONTRA DE AUTORITAIRE EN DE LIBERALISTIESE OPVOEDING

I. De anti-autoritaire opvoeding dankt zijn naam aan de gedachte, in de dertiger jaren in Duitsland ontstaan, dat het optreden van de vader en de moeder als *autoriteiten* de voornaamste oorzaak was van het verknipte soort persoonlijkheden, waarop het nationaal-socialisme steunde.
De persoonlijkheid die het resultaat van een dergelijke opvoeding was noemde men *autoritair,* en tegen de bestaande opvoedingspraktijken in ontwierp men *de antiautoritaire opvoeding,* die tot minder autoritaire persoonlijkheden zou leiden. Daarmee hoopte men zowel bij te dragen tot het *geluk* van de kinderen (ze zouden zich niet steeds op latere leeftijd dwangmatig hoeven te gedragen naar autoritair model: naar boven likken, naar onderen trappen) èn men hoopte de kinderen op te voeden tot mensen die, bevrijd van deze dwang meer in staat zouden zijn tot het kreëren van een vrije samenleving. Beide aspekten horen onverbrekelijk bij elkaar, en moeten ook nu nog worden vastgehouden.
Het middel waarvan men gebruikt maakte om de autoritaire opvoedingspraktijken te analyseren en te kritiseren, was de psychoanalyse.
Want juist de psychoanalyse meende ontdekt te hebben op welke manier "verinnerlijking" van de ouderlijke autoriteit door het kind, waardoor de autoritaire persoonlijkheid gekenmerkt wordt, tot stand komt.
Volgens Freud zijn de strevingen van het kind (d.i. de jongen; het heeft minder zin zijn opvatting over de ontwikkeling van het meisje te geven, omdat echt autoritaire kenmerken daarbij niet zo vaak voorkomen) in eerste instantie gericht op de moeder. Op een bepaalde leeftijd, de zgn. falliese fase, zijn de strevingen seksueel in de zin die ook voor volwassenen opgaat; maar het kind moet dan ervaren dat het niet in staat is tot seksueel verkeer met de moeder. Freud herleidt dit in de eerste plaats tot een *biologiese* onmogelijkheid. Door die traumatiese ervaring geeft het kind zijn binding aan de moeder op, en als kompensatie voor dat verlies aan liefde gaat het kind zich *identificeren* met de vader (zie noot 1).
Deze identifikatie vormt nu de basis van het *über-ich.* Deze instantie zal nu het verdere gedrag van het individu gaan kontroleren. Het belangrijke van dit gebeuren, zowel voor het kind zelf als voor de maatschappij, is dat het voor het kind zo traumaties is, dat het helemaal verdrongen wordt. Later heeft Freud dat zelf verder verklaard door het über-ich op te vatten als agressie die het kind tegen zichzelf richt. Het ontzeggen van de moeder als liefdesobjekt door de vader roept bij het kind agressie tegen hem op; door zijn strengheid (of juist door zijn verwenning van het kind) kan deze agressie niet geuit worden, en *daardoor* moet het kind deze tegen zichzelf richten. Deze tegen zichzelf gerichte agressie is dan de basis van het über-ich (noot 2). Doordat zo de vaderlijke autoriteit gebouwd wordt op een

verinnerlijking van de tegen hem gerichte agressie (altijd een onbewust proces), wordt deze tot een autoriteit die door het kind niet meer doorzien kan worden. Het kan niet doorzien dat het onder dwang aan deze autoriteit gebonden is. Als later het über-ich meer een maatschappelijke inhoud heeft gekregen, zal het individu ook aan deze autoriteiten gebonden zijn zonder dat het de dwang, die daarmee gepaard gaat kan doorzien.
Freud zelf geloofde niet dat dit mechanisme ooit doorbroken zou kunnen worden, hij zag het als eeuwig (biologies bepaald), en als noodzakelijk voor het ontstaan van een kultuur en een samenleving.
Maar de maatschappij-kritici onder zijn leerlingen doorzagen de tijdsbepaaldheid van deze opvoeding en deze karakterstruktuur. Als men eenmaal de noodzaak heeft vastgesteld van het voorkomen van autoritaire persoonlijkheden, kan men van de psychoanalytiese kennis van het proces van über-ich vorming gebruik maken om dit te voorkomen.
De antiautoritaire opvoeding wordt dan, i.t.t. de gebruikelijke autoritaire opvoeding gekenmerkt door:
- stimuleren van de *eigen* spontane strevingen van het kind
- erkenning en stimulering van de kinderlijke seksualiteit
- niet opleggen van strenge ouderlijke autoriteit, b.v. tolereren van agressiviteit ten opzichte van de ouders.

II. Deze antiautoritaire opvoeding-oude-stijl gaat ervan uit, dat de autoritaire opvoeding, die in Freuds model in I werd geschetst, *het* aanpassingsmechanisme van kinderen aan de maatschappij door de gezinsopvoeding is.
Hoe dat ook in het begin van deze eeuw in Duitsland geweest moge zijn, voor onze tijd en voor de nederlandse situatie gaat dit niet meer op. Het is mijn stelling, dat wie nu nog probeert deze vorm van antiautoritaire opvoeding te bedrijven zonder zich ervan bewust te zijn welke *nieuwe* aanpassingsmechanismen in de maatschappij hun intrede hebben gedaan, kinderen opvoedt tot een nieuwe vorm van maatschappelijk aangepaste persoonlijkheid, die beheerst wordt door nieuwe vormen van dwang. Dit tweede kwaad dat in een antiautoritaire opvoeding-nieuwe-stijl vermeden dient te worden, noem ik liberalistiese opvoeding.

III. In het artikel *R.Reiche en de antiautoritaire opvoeding* heb ik de moderne vorm van aanpassing aan de maatschappij proberen te beschrijven. Bij de autoritaire persoonlijkheid zijn m.i. de strevingen van de persoon hecht georganiseerd, onder het primaat van de prestatie; juist de hechte organisatie van de strevingen door het über-ich is het starre van deze personen. Bij de meer moderne aangepaste persoonlijkheid vindt deze organisatie van de stre-

vingen niet plaats; zij blijven alle min of meer naast elkaar staan, en kunnen alle naar voren geschoven worden al naar gelang de situatie vereist.
De aanpassing vindt dan plaats doordat de persoon die vorm van organisatie van strevingen opgedrongen wordt, die maatschappelijk vereist wordt; in ons geval worden de strevingen gericht op de noodzaak arbeid te verrichten. De strevingen blijven alle min of meer naast elkaar staan: dat betekent een gebrek aan emotionele stabiliteit en identiteit bij de betreffende personen. De emoties zullen bij deze personen vaak onzeker zijn, en in de praktijk daardoor aangepast aan de eisen van de situatie.

Door deze aanpassing is de persoon onderworpen aan een dwang, die nu weliswaar niet van binnenuit komt, naar daarom nog niet minder reëel is (integendeel). En ook dèze dwang zal niet als zodanig ervaren worden, omdat het daarvoor noodzakelijk is, dat je ervaart, dat de situatie niet overeenkomt met je eigen behoeften, d.w.z. dat de situatie niet leuk is: dat is nu juist het moeilijke als je emoties onzeker zijn.
De noodzaak kinderen op te voeden tot niet aangepaste persoonlijkheden komt weer voort uit de eis, dat zó een dwang, die hen wordt opgelegd als zodanig kan worden ervaren. Dit doorzien van dwang (niet noodzakelijk een verstandelijke daad) is steeds de noodzakelijke voorwaarde voor een bevrijding ervan.
In welke richting de bevrijding van deze dwang zal moeten leiden is duidelijk: *naar een emotionele bevrijding.*
Onze kinderen zouden vrij kunnen zijn op een manier, waarop wij dat nog niet zijn, nl. in hun emotionele uitingen, waarin wij meestal of (autoritair) beperkt zijn of (aangepast) onzeker, of beide.
Na de seksuele revolutie moet de emotionele revolutie nog komen.
R.Reiche heeft aangetoond, dat beide helemaal niet samen hoeven te gaan, dat de seksuele revolutie zich momenteel zelfs grotendeels voltrekt zonder onze emotionaliteit sterker te maken.
Aan de *emotionele revolutie* kunnen wij zelf ongetwijfeld ook deel hebben, maar wij moeten er de ogen niet voor sluiten, op welke manier wij onze kinderen hierin alweer een opstapje kunnen geven.

IV. Voordat ik inga op valkuilen, die de antiautoritaire opvoeder bedreigen in de vorm van liberalistiese tendenzen, wil ik proberen de resultaten van dit artikel tot nog toe samen te vatten in enkele principiële punten.
Het is duidelijk dat de antiautoritaire opvoeding *niet* is:
een indoktrinatiekursus in verzet. Dat zou het bijvoorbeeld zijn als bepaalde simbolen van een bepaalde verderfelijke, b.v. "laat-kapitalistiese", orde zwart gemaakt worden in de ogen van het kind, en andere daarentegen opgehemeld.

Het resultaat ervan zou twijfelachtig zijn:
ten eerste is het de vraag of de kinderen niet "op 17-jarige leeftijd het portret van Lenin van de muur zouden rukken";
ten tweede is het bij de huidige devaluatiesnelheid van simbolen als "konsekwent vooruitstrevend", "krities" en ook "anti-autoritair", zeer de vraag of de huidige simbolen over 20 jaar geen teken van een hip, maar gezeten burgerdom zouden zijn;
ten derde gaat zo'n dressuur juist *tegen* ons idee van anti-autoritaire opvoeding in: het kind moet zelf de beperkingen die het worden opgelegd kunnen identificeren.

Ook betekent een antiautoritaire opvoeding niet, dat er geen *dwang* wordt opgelegd aan het kind. Het lijkt erg nobel en progressief dit te willen, maar het is volslagen onmogelijk. Doordat wij in een kultuurwereld leven, ondergaan wij allerlei vormen van dwang:
wij eten met mes en vork, we hebben bepaalde manieren om met elkaar in kontakt te komen of het kontakt af te weren, bepaalde vormen van kleding. Het is noodzakelijk om een kind in onze wereld in te voeren, wil het een minimum aan normaliteit en geluk in zijn leven kunnen realiseren. En in feite doen wij dat ook steeds, gewoon doordat wij onze eigen leefwijze op het kind overdragen.

Het hele idee van een opvoeding zonder dwang is dus gewoon niet reëel. Toch wordt het wel gepropageerd, juist ook als antiautoritair. Men noemt dan het strenge optreden van de ouders als kenmerkend voor de autoritaire opvoeding en trekt de konsekwentie dat dit vermeden moet worden. Men wil de kinderen niet *manipuleren,* d.w.z. men wil hen behandelen alsof ze zelfstandige volwassenen zijn. Dit is het principe van wat ik de *liberalistiese opvoeding* heb genoemd. Deze kweekt juist aangepaste persoonlijkheden, iets dat ik verderop hoop aan te tonen.

Het principe van de antiautoritaire opvoeding is *niet*, dat er geen dwang wordt opgelegd, *maar dat de kinderen zo opgevoed worden, dat ze vormen van dwang die hen worden opgelegd als zodanig kunnen herkennen.*

Het bleek dat de aanpassing door vormen van dwang bij zowel de autoritaire als de aangepaste persoonlijkheid, in stand kan worden gehouden doordat deze beperkingen niet als *dwang* werden ervaren. De mogelijkheid deze ervaring wel op te doen, is de voorwaarde voor de bevrijding van de dwang. Het zou echter onjuist zijn, als het kind (of later de volwassene) zich zou verzetten tegen alles wat het als dwang heeft ingezien. Het moet (nu, maar vooral later) zelf kunnen kiezen tegen welke vormen van dwang het zich wil verzetten.

Dit verzet tegen een slechte vorm van dwang is zowel een persoonlijke als een maatschappelijke noodzaak: omdat het bijdraagt tot het persoonlijk

geluk, wanneer men niet onherroepelijk gebonden is aan een vorm van dwang. Een maatschappelijke noodzaak, omdat de slechte vormen in ons persoonlijk leven vaak maatschappelijk bepaald zijn: onze seksuele en emotionele remmingen, ons zoeken naar status, onze prestatiedwang, onze binding aan konsumptieartikelen.
Persoonlijk geluk en maatschappelijke bevrijding gaan, in dit opzicht, samen.

V. Op welke manier wij kunnen proberen te vermijden dat kinderen autoritaire persoonlijkheden worden, is duidelijk, omdat het mechanisme van de vorming van de autoritaire persoonlijkheid goed onderzocht is. Maar om iets te kunnen zeggen over de manier waarop wij kunnen voorkomen, dat kinderen aangepaste persoonlijkheden worden, is het nodig om iets te weten over het mechanisme van de vorming van dit soort persoonlijkheden.
Nu is het onmogelijk, daar iets met zekerheid over te zeggen: de gedachte van de aangepaste persoonlijkheid, zoals ik die hier schets, is pas in Marcuse's *One dimensional Man* geïntroduceerd (deze wordt daar gekenmerkt door "repressieve desublimatie"); en door de weerstand die er in wetenschappelijke kringen tegen Marcuse bestaat is bij mijn weten nog geen onderzoek ingesteld dat deze draad heeft opgenomen. (noot 3).
Maar wij kunnen wel iets zeggen over de manier, waarop dit soort persoonlijkheid wordt gevormd, als we als typerende kenmerken nemen de emotionele instabiliteit, of beter, *het gebrek aan emotionele identiteit.*

VI. De aangepaste persoonlijkheid wordt b.v. gevormd door een liberalistiese opvoeding. Ik zal proberen dat aan te tonen voor de leeftijd waarin de emotionele identiteit van het kind wordt ontwikkeld in het spel (2-3 jaar).
Het principe van deze opvoeding is, zoals gezegd, een laissez-faire houding: wij manipuleren het kind niet, het kind moet zelfstandig kunnen beslissen wat het wil doen. De opvoeder *laat* het kind dan spelen, waarbij het zelf kan uitmaken wat het wil spelen; hij biedt het kind zonodig alternatieven aan, waaruit het kan kiezen, wanneer het op een dood punt gekomen is, maar hij grijpt niet in het kinderspel in, behalve als kinderen elkaar kwaad dreigen te doen; dan zal hij door redelijk overleg de kinderen proberen duidelijk te maken dat het ook voor henzelf fijner is om te spelen, dan om te vechten.
Bepaald niet alle aspekten van deze opvoedingsmethoden zijn afkeurenswaardig, vooral niet voor wat oudere kinderen; maar alles bij elkaar zijn ze fataal voor jongere kinderen.
Uit de psychoanalyse is bekend dat een laissez-faire houding t.o.v. het seksuele spel van het kind ongeveer hetzelfde effekt kan hebben als een streng autoritair optreden. Als wij bijvoorbeeld hebben geleerd, dat het slecht is om een

kind te verbieden met zijn piemeltje te spelen, kunnen wij er ons op instellen, dat wij dit zullen toelaten. Maar door onze eigen seksuele remmingen neemt dit toelaten al snel een oogluikende vorm aan: wij verbieden het kind niet om met zijn geslachtsorganen te spelen, wij laten het. Dit wordt door het kind ervaren als een ontkenning van zijn seksualiteit en het minste gevolg dat wij ervan kunnen verwachten is dat het kind later als volwassene er moeite mee zal hebben zijn seksualiteit te aksepteren of intensief te beleven.
Analoog kan ook een laissez-faire houding t.o.v. het spel van het kind in het algemeen ervaren worden als een ontkenning van zijn vermogen om te spelen. Het zal daarom moeilijk een *identiteit* in zijn spel kunnen ontwikkelen en onzeker worden in het onderscheiden van leuke en niet-leuke spelen; het zal moeilijker meer duidelijk zin in iets hebben, als alle aktiviteiten plaats vinden in de koele intellektuele sfeer van "het kan zo, maar het kan ook anders". Deze zelfde onzekerheid zal zich later in het emotionele leven als geheel doen voelen; de liberalistiese opvoeding bevordert dus aangepaste persoonlijkheidsstrukturen.
Het kind moet dus gestimuleerd worden in het spel. Ook na de tijd dat het kind er duidelijk behoefte aan heeft af en toe geknuffeld te worden, moet de ouder nog een *aktieve* emotionele relatie met het kind hebben, hier een aktieve relatie met het kinderspel. De ouder moet vanzelfsprekend meespelen en geen politieman of ombudsman zijn.
Ook het *uitleggen* aan het kind, waarom iets niet mag, dat vaak als kenmerk van de antiautoritaire opvoeding wordt gesteld, kan hetzelfde effekt hebben. Ook daarbij moeten we ervoor oppassen, dat wij niet te vroeg het kind een rationalistiese levensinstelling opleggen: het kind moet de portee van de *argumenten* begrijpen, voordat deze een rol kunnen spelen bij het opvoeden. Bovendien moet het kind zo'n hoog taalvermogen hebben, dat het met tegenargumenten kan antwoorden, wil deze opvoedingsmethode niet zelf autoritair (maar dan verbloemd autoritair) zijn. Argumenten worden bovendien maar al te vaak door de ouders gebruikt om een van te voren vaststaand feitelijk besluit een schijn van redelijkheid te geven - zelfs kan dat het geval zijn, wanneer de ouder op bewust nivo van de beste antiautoritaire bedoelingen bezield is. Maar afgezien daarvan: voor een kind van 2 jaar zijn argumenten niet meer dan een spel met woorden, waarna de zaak beslist schijnt te zijn. Ook d.m.v. argumenten kunnen kinderen (trouwens ook volwassenen) gemanipuleerd worden (wat niet betekent dat we op moeten houden met argumenteren). Een te grote nadruk op het argument als opvoedingsmiddel bij te jonge kinderen gaat ten koste van de emotionele stabiliteit: een kind (vooral een jong kind) moet beslissen wat het wil doen op basis van waar het zin in heeft. Het vermogen om deze zin te ontdekken moet worden gestimuleerd; en op een bepaald

nivo van ontwikkeling kan een kind door argumenten afgeleid worden van wat het zelf wil naar de wil van de ouders, zonder dat het daartegen middelen van verweer heeft.

VII. Er zijn nog meer opvoedingsmethodes, waarbij het vermogen van het kind om zelf te weten wat het wil, wat het wel en niet leuk vindt wordt beknot. Zo. b.v. als het kind wordt opgeslokt in een alomvattende moederlijke liefde, waarin het niet eens de kans meer krijgt een identiteit op te bouwen en initiatieven te ontplooien, en waarin het zich tenslotte alles door de moeder kan laten dikteren. Subtieler is de aanpassing, als de moeder of de ouders steeds een emotioneel beroep doen op het kind steeds dat te doen wat zij leuk vinden. Zij kunnen b.v. alternatieven bieden aan het kind, met een sterke emotionele aandrang (die heel impliciet kan zijn en ook voor de ouders nauwelijks bewust) om daaruit één bepaalde te kiezen. Ook in dit geval zal het kind geen goed gevoel ontwikkelen voor wat het zelf wil.
Ik heb verder de indruk, dat door de toenemende binding aan konsumptieartikelen de ouders meer dan vroeger op zichzelf gericht zijn. In de omgang met het kind overheerst dan meer de toevallige stemming van de ouder dan de vroegere biologies-beschermende of autoritair-pedagogiese gerichtheid op het kind. Door de superioriteit van de ouders, verbaal en lichamelijk, wordt het kind gedwongen zich naar deze stemmingen te richten. Ook hierin zal het kind nauwelijks gevoel ontwikkelen voor waar het zelf zin in heeft.
Tenslotte is het mogelijk dat de ouder, als hij zich aktief met het spel van het kind bemoeit, dit door zijn remmingen een bepaalde richting opdringt. Natuurlijk is het zo dat ook de ouder de richting van het spel bepaalt als hij met het kind speelt, net als het kind zelf. In normale situaties kan dan altijd de wens van de één door de ander worden aangevuld, en zo kunnen beiden zich wederzijds aan elkaar aanpassen. Maar nadert het spel een gebied, waarop de ouder geremd is, dan verdwijnt die fleksibiliteit, en de ouder dringt het kind een bepaalde manier van spelen op (met alweer hetzelfde resultaat als zoëven). Heel duidelijk is natuurlijk dit gevaar bij het seksuele spel. Wij zijn (bijna) allemaal seksueel geremd. Voor ons bestaat er een groot onderscheid tussen een seksueel spel met een kind en een niet seksueel spel. Daarin uit zich juist onze remming. Voor een kind bestaat dit verschil niet. Stel nu voor, we hebben ons voorgenomen het seksuele spel van het kind niet alleen toe te laten maar ook te stimuleren, d.w.z. we zullen er gewoon in meespelen zoals in andere spelen. Dan zal het voor ons moeilijk zijn ons "gewoon" te gedragen. Als we eenmaal de overgang gewoon spel - seksueel spel hebben gemaakt, zal het ons nog moeilijker vallen de overgang terug te maken. Daardoor kan het kind deze *overgang* worden opgedrongen en daar-

mee toch een seksuele remming, zij het dan misschien in negatief als een seksuele overstimulering.

VIII. In de praktijk van de antiautoritaire opvoeding zal het moeilijk zijn al deze mogelijke fouten te vermijden. Uiteindelijk hebben wij allemaal onze remmingen en zijn allen min of meer autoritaire of aangepaste personen. Het zal ons zeker wel eens overkomen dat we in een van deze fouten vervallen. In hoe verre het kind dit zal merken is mij niet duidelijk. Maar zeker moeten we de mogelijkheid open houden, dat het kind dit zal merken en daarom kritiek op ons kan leveren. Wij moeten ons bovendien op kritiek van kinderen op ons instellen, als we vinden dat een kind zelf moet weten wat het leuk vindt. Die kritiek zal meestal niet op verbaal nivo geuit kunnen worden: eigenlijk wordt volledig verbale kritiek van kinderen op ouders pas mogelijk na de puberteit. Als het kind tegen de ouder zegt: "jij bent stout", dan is dat natuurlijk wel als kritiek begrijpelijk, maar er wordt niet in gesteld wat de ouder nu fout heeft gedaan. De ouder zou zich in de praktijk hiervan niets behoeven aan te trekken. Wij moeten ons dus *instellen* op de mogelijke kritiek van kinderen op ons (dat betekent nog niet dat we elke kritiek als redelijk behoeven te aksepteren). We moeten zelfs mogelijkheden kreëren voor de kinderen om kritiek op ons te leveren, die passen bij hun nivo van ontwikkeling. Het kind kan b.v. bij iemand anders gaan spelen, of een nacht niet komen slapen.
Daarnaast zou het misschien mogelijk zijn, dat de kinderen *elkaar* opvoeden in een groep. Het probleem van de superioriteit van de volwassenen, en daarmee het probleem van de kritiek zou dan niet gesteld hoeven te worden.
Maar het is moeilijk om daarover in dit theoreties kader iets te zeggen. De vraag of dit als opvoedingsmethode dienst zal kunnen doen, is vooral een praktiese kwestie: leren de kinderen elkaar iets? overheersen de iets ouderen of de iets sterkeren? De beantwoording van deze vragen zal bovendien voor elke leeftijdsgroep, misschien zelfs voor elke groep kinderen verschillend zijn.

IX. Tegenover al deze mogelijkheden om in niet antiautoritaire opvoeding te vervallen is de antiautoritaire opvoeding zelf moeilijk te omschrijven. Het principe ervan is wel aan te geven, maar de praktijk moeilijker. Hoe hij moet zijn hangt bovendien af van de aard van het kind en van de ouders/opvoeders: negatief zou hij omschreven kunnen worden als het vermijden van al deze dubieuze opvoedingsmethoden, en misschien nog meer.
Positief hoogstens d.m.v. een niets-zeggende formule:

het stimuleren van het kind tot het doen van dingen waar het zelf zin in heeft. En deze formule geldt dan bovendien alleen voor de houding van de ouder t.o.v. het kind en in een beschermde situatie. Buiten zo'n situatie zijn er altijd beperkingen die je *moet* opleggen aan het kind. Er zijn gewoon dingen die het kind niet zelf kan ervaren, b.v. het gevaar van een auto. Het kind moet verteld worden dat een auto gevaarlijk is, omdat het biologies niet is ingesteld op zulke snelbewegende objekten.
Op dezelfde manier moet het kind als het te koud geweest is, warmer aangekleed worden; het kan weliswaar ook biologies reageren op kou (b.v. door een longontsteking te krijgen), maar het lijkt verstandiger van de ouders en beter voor het kind om het daar niet op aan te laten komen. Nu lijkt dit een redelijk onderscheid; dat wat het kind zelf kan ervaren zonder de kans er blijvend letsel van op te lopen, moet het ook zelf kunnen ervaren. Wat het niet zelf kan ervaren, zonder er blijvend letsel van op te lopen moet het verteld worden. Maar in de praktijk ligt het onderscheid moeilijk. Zo wordt b.v. in het artikel "Kinderopvoeding in de kommune" van kommune 2 uit berlijn verteld hoe men daar ten aanzien van het mogelijke seksuele verkeer van kleine kinderen met ouders het standpunt heeft gehuldigd dat de kinderen de onmogelijkheid ervan *zelf* moeten inzien. Het doel daarvan is, het traumatiese einde van de oedipus-instelling te vermijden.
Daarentegen heb ik ten eerste het theoreties bezwaar, dat dit gebaseerd is op een zeer letterlijke interpretatie van Freud.
Toepassing van de Freudiaanse psychoanalyse heeft m.i. alleen zin, als zijn terminologie *ook* (en *vooral)* als metafoor wordt opgevat:
Freud maakt dan aan de hand van de *seksuele* uitingen van de mens duidelijk wat voor strevingen van de mens *in het algemeen* opgaat.
Hoogstwaarschijnlijk heeft het ontzeggen van seksueel verkeer met de ouders op het kind een veel minder diepe invloed dan Freud's beschrijvingen zouden suggereren. Maar er is ook een prakties bezwaar: we weten helemaal niet wat het resultaat is van een ervaring, zoals die door kommune 2 wordt beschreven. Misschien loopt het kind er wel "blijvend letsel" van op. En tenslotte: ondanks alle psychoanalitiese theorieën weten we niet of het kind dat geen beperkingen opgelegd krijgt in het verkeer met de ouders wel op een konkrete manier zal proberen of seksueel verkeer met de ouders mogelijk is: het is denkbaar, dat het kind dat niet zal proberen, tenzij de ouders het daartoe uitnodigen (bewust of onbewust).
Dit alles om duidelijk te maken dat het niet altijd eenvoudig is om de grens te trekken tussen wat het kind nog zelf kan ervaren zonder blijvend letsel op te lopen; en wat niet meer.
Maar zoveel is wel duidelijk: er is een grens aan wat het kind zelf kan erva-

ren. Sommige dingen moeten het ook verboden worden (dat is maar goed ook: anders zou je de kans lopen dat het kind later nooit meer iets op gezag van een ander zal aannemen).
Zouden deze beperkingen die het kind opgelegd worden, niet het beste gewoon als *beperkingen* aan het kind duidelijk gemaakt kunnen worden? Als de beperkingen verdoezeld worden, komen we meer in een situatie terecht, waar het kind (b.v. om de lieve vrede) zich aan de wensen van de ouders *aanpast.* Als het de bedoeling is, dat het kind leert een dwang te ervaren als een dwang, dan moet m.i. *het dwang-karakter* van de beperkingen die het kind worden opgelegd, steeds aan het kind worden duidelijk gemaakt.
Zo'n opgelegde beperking roept natuurlijk agressie op van het kind t.o.v. de ouders (dat zou trouwens ook maar misschien minder openlijk het geval zijn als de beperkingen worden verdoezeld.)
Deze agressie's moeten we dan wel aksepteren, anders vervallen we in niets anders dan de oude autoritaire opvoedingsmethode.

X. Antiautoritaire opvoeding betekent dus niet, dat kinderen niet gemanipuleerd worden: het betekent wel zo mogelijk minder manipulatie. Het betekent vooral zodanige manipulatie van het kind, dat het de wapens in handen krijgt waarmee het vormen van manipulatie kan beëindigen. Net zoals bevrijding niet gebeurt zonder geweld, maar door dat geweld dat een einde maakt aan alle geweld. (noot 4)

Erik van de Hoeven

Noten:

1. zie b.v. Gustav Bally - De psychoanalyse van S. Freud. Aula 132, pag. 53-56 en 107-110.

2. zie: Das Unbehagen in der Kultur, Bücher des Wissens, no.47, Fischer Bücherei, blz.110 e.v.; vooral blz. 111 en blz. 115-116.

3. Het enige geschrift, dat op dit aspekt van Marcuse's theorie voortbouwt, is bij mijn weten 'Seksualiteit en klassenstrijd' van R.Reiche. En dat is meer een politiek strijdschrift dan een wetenschappelijke analyse. Ook in 'Op weg naar een vaderloze maatschappij' van Mitscherlich (en misschien in meer van zijn geschriften) zijn aspekten van een theorie van de aangepaste persoonlijkheid aanwezig. Ook de vorm van "vervreemding" die Fromm in zijn boek 'De gezonde maatschappij' als kenmerk van de moderne westerse persoonlijkheidsvorm ziet. Tenslotte lijkt ook Riesman's 'Other directedness (The lonely crowd)' hierop.

4. zie 'nawoord' van de vertalers bij H.Marcuse, 'Geweld en Vrijheid', p.160.

SOCIALISTIESE KRITIEK OP DE ANTI-AUTORITAIRE KRESJES

Achteraf bekeken blijkt dat het opzetten van de anti-autoritaire kinderkresjes een sterk liberaal element had. De hele kritiek zoals die ontwikkeld is op de burgerlijke opvoeding is op zich wel juist. Maar als "konkreet alternatief" bleek ze toch "werkelijkheidsvreemd" te zijn. In die zin dat opvoeden alsof het kind niet midden in een vijandige en repressieve kapitalistiese maatschappij opgroeit, mislukken moet in een aantal opzichten.

INTELLEKTUEEL GETTO VOOR GEPRIVILEGIEERDEN.

In de eerste plaats was er de frustrerende ervaring dat het alternatief van de anti-autoritaire kresjes beperkt bleef tot kinderen van studenten en (voornamelijk universitaire) intellektuelen. Niet alleen omdat het radikaal-oppositionele element die mensen voor wie de gevestigde orde een groot goed is, afschrikt. Maar vooral omdat dit alternatief berust op de maatschappelijk gepri-vilegiëerde situatie van de intelligentsia die vaak veel meer speelruimte hebben in hun leefsituatie om zich zulke dingen te kunnen veroorloven. Voor gewone gezinnen uit de werkende massa zijn ze niet realiseerbaar. Feitelijk waren de kresjes alleen al uitsluitend toegankelijk voor intellektuelen-kinderen vanwege de noodzaak voor de ouders om mee te werken en deel te nemen aan de diskussies over psychologie, pedagogie, politiek enz. (Dit om de opvoeding in de kresjes en thuis zoveel mogelijk met elkaar in overeenstemming te laten zijn).
Bovendien was er het maatschappelijke isolement van de kresjes zelf. Een goede niet-autoritaire opvoeding zeker voor kinderen boven de 5 à 6 jaar vereist in feite talloze maatschappelijke voorzieningen, die er niet zijn, en waarvan de meeste zich ook niet zomaar vanzelf zullen ontwikkelen, omdat ze strijdig zijn met de belangen van het kapitaal of met de ideologie van het kapitalisme. Om iets te noemen, er zou buiten het gezin veel meer gemeenschapsleven moeten zijn vooral ook voor de kinderen, de steden zouden leefbaar moeten worden, maar dat stuit b.v. op het belang van het kapitaal bij het privaatvervoer.
De opvoeding moet natuurlijk ook op de een of andere manier aansluiten op de latere positie in de maatschappij zodat het radikaal hervormen van de opvoeding spaak moet lopen, als niet ook de maatschappij zelf radikaal hervormd wordt. Dit is er de oorzaak van dat "alternatieve opvoeding" in feite eng verbonden moet zijn met de strijd tegen het kapitalisme in het algemeen.

DE "CENTRALE RAAD VAN DE SOCIALISTIESE KINDERKRESJES" IN BERLIJN IS OPGEHEVEN.

In de tweede helft van '69 werd er daarom in W.Berlijn begonnen met pogingen om in arbeiderswijken "open kresjes" op te zetten ook voor arbeiderskinderen. Daarbij bleek overduidelijk hoe klassegebonden, d.w.z. elitair de eigen praktijk tot dan toe geweest was. Dit inzicht kwam ook uit de andere groepen in de socialistiese beweging voort. Overal bleek dat het een illusie is om te denken dat in het kapitalisme reeds revolutionaire alternatieven stand zouden kunnen houden. In Nederland heeft de beweging dezelfde ervaring opgedaan bij haar pogingen tot demokratisering van het onderwijs. Voor het universitair onderwijs is dat b.v. de technokratiese herstrukturering van Veringa. In Berlijn (net zoals in Nederland nú) maakte dit een verdergaande radikalisering van de beweging noodzakelijk, tot uiting komend in de leus "van een anti-autoritaire naar een socialistiese beweging". Dit betekent dat in alle aktiebereiken, van universitaire hervorming als vrouwenemancipatie en vrije-opvoeding tot bedrijfswerk de anti-kapitalistiese strijd voorop moet staan. Een werkelijk vrije opvoeding (net als een vrij onderwijs, werkelijke emancipatie van de vrouw enz.) is in strijd met de grondslagen van de gevestigde orde, zodat de meest vrije opvoeding die binnen dit systeem mogelijk is, een opvoeding tot strijdbaarheid is. Voor de "Centrale Raad van de Socialistiese Kinderkresjes" in Berlijn betekende dit dat ze zich niet langer kon beperken tot een model dat alleen voor een elite prakties toepasbaar was.

KRITIEK OP DE ANTI-AUTORITAIRE KRESJES.

De anti-kapitalistiese strijd kan op langere termijn alleen suksesvol zijn als we erin slagen om de middenklassen m.n. de techniese en administratieve kaders in de bedrijven en overheidsinstellingen in de strijd te verenigen met de arbeiders. Dat betekent dat het een strijd moet zijn voor gezamenlijke belangen, maar ook dat de middenklassen de strijd van de arbeiders tegen hun achterstelling (b.v. loon, onderwijs enz.) moeten ondersteunen. Een alternatief dat uitsluitend voor een elite prakties toegankelijk blijkt te zijn helpt daarbij niets. Er moet dus gezocht worden naar vormen die ook voor de arbeidersklasse prakties zijn.

Daar komt nog bij dat een groepenopvoeding die geïsoleerd blijft doordat ze nu eenmaal omringd wordt door een autoritaire maatschappij, leidt tot een subkultuur-bewustzijn. Dit staat een samengaan met de arbeiders in de weg omdat het het eigen anders-zijn als een superieur-zijn begrijpt zonder zich ermee bezig te houden waarom de werkende massa niet tot dit anders-zijn komt.
Dergelijke elitaire aspekten geven het alternatief in feite een autoritaire kant, waardoor ook het anti-autoritaire van de opvoeding een beetje op losse schroeven komt te staan. Door het zich afsluiten van de maatschappij wordt het voor het kind ook moeilijker om het verband te leggen tussen zijn eigen individuele moeilijkheden en de maatschappelijke strukturen. Het politiek bewust opvoeden wordt daardoor erg bemoeilijkt. Vooral door het ontbreken van gemeenschapsleven buiten het groepje blijft ook een werkelijk kollektieve opvoeding zo onmogelijk, en blijft de opvoeding - in een gewijzigde vorm - burgerlijk-individualisties.
Bovendien moest bij dit alternatieve model het blikveld beperkt worden tot de leeftijd van 2-6 jaar, omdat de kinderen daarna via de school nu eenmaal in de maatschappij komen. Toevallig kwam dat mooi uit met de situatie dat de kinderen van radikale ouders meestal beneden de 6 jaar waren, zodat er een gunstige startsituatie was. Deze onoverkomelijke beperkingen maakten het noozakelijk om nieuwe vormen te gaan zoeken. Toch blijft natuurlijk staan dat de eksperimenten met de anti-autoritaire kinderkresjes belangrijke bijdragen hebben geleverd voor de kritiek op burgerlijke opvoeding en onderwijs, en voor een betere maatschappij.

HET RODE KOLLEKTIEF VOOR PROLETARISCHE OPVOEDING - ROTKOL.

In de Rote Presse Korrespondenz*) het wekelijks orgaan van de Berlijnse revolutionair-socialistiese beweging brengt het Rotkol verslag uit over de pogingen met werk onder de arbeidersjeugd om te komen tot een revolutionaire jeugdorganisatie. Het Rotkol is ontstaan door het opheffen van de "Centrale Raad enz." maar is hechter georganiseerd en stelt de strijd tegen het kapitalisme primair. Bij het praktiese werk met arbeiderskinderen bleek opnieuw hoe groot de kloof tussen de verschillende klassen wel is: de meeste deelnemers die zelf uit burgerlijke milieus kwamen stonden vreemd tegenover de arbeiderskinderen, en konden ze moeilijk begrijpen.

Om anti-autoritaire opvoeding minder elitair te maken is het noodzakelijk een inzicht te hebben in de barrières voor de lagere klassen. Het bleek dat de opvoeding in de middenlaag anders autoritair is dan in de arbeidersklassen. In de middenlaag worden de normen van de kapitalistiese maatschappij door manipulatie met affektie in het kind geïnternaliseerd. Het aksent ligt daarbij op het ontwikkelen van prestatiegerichtheid. Bij bestraffing wordt het kind gevraagd naar de motivatie van zijn handelingen: het kind wordt opgevoed tot zelfbeheersing.

Maar de zwaardere psychiese en lichamelijke belasting in de produktie en de geringere financiële mogelijkheden leiden in de arbeidersklasse tot een minder fleksibele opvoeding. Beloningen en straf zijn meer op direkte maatregelen gebaseerd en niet op de intentie van de handeling. Het kind blijft daardoor in een voortdurende angst over de reakties van de ouders en ontwikkelt een afhankelijkheid die zich uit in affektieve binding. Dit heeft vooral gevolgen voor de ekspressieve vermogens van het arbeiderskind, zijn taal is eenvoudiger, het gebruikt meer korte bevelen en vragen, heeft een star gebruik van bijwoorden en bijvoegelijke naamwoorden en een laag abstraktienivo. Op basis daarvan wordt het kind op school gediskrimineerd en uitgeselecteerd! Deze problemen van de klasseverhoudingen moeten worden aangepakt door voor de betrokken jeugd de mogelijkheden te verbeteren om een politiek inzicht in de eigen situatie te ontwikkelen, zodat ze op gefundeerde wijze kan strijden voor verbetering. Maar daarvoor is het opbouwen van een stevige revolutionaire jeugdorganisatie noodzakelijk. Een aanzet daartoe wordt ontwikkeld in de "Schülerladen", "scholierenwinkels" en jeugdclubs die worden opgezet voor de jeugd vooral in arbeiderswijken voor buiten de schooltijd. Het erkennen van het probleem van de klasseverhoudingen brengt voor de begeleiders van deze projekten de noodzaak met zich mee om zich te bezinnen op de eigen klasse-achtergrond. Het Rotkol probeert dit gezamenlijk aan te pakken in de scholing die voor alle deelnemers verplicht is.

Kees de Boer.

*) Rote Presse Korrespondenz no.'s 60-61-62(zie pag. 57 t/m 90 van dit boekje).
1000 Berlin30, Eislebenerstr. 14.

STRATEGIE EN PRAKTIJK VAN DE PROLETARIESE OPVOEDING

I

WELKE VOORWAARDEN EN EERSTE STAPPEN ZIJN NOODZAKELIJK?

De taak van de linkse beweging bestaat momenteel in het ontwikkelen van een revolutionaire strategie op nationaal nivo, op basis van de voortgang die gemaakt moet worden wat betreft de klassenanalyse en het organisatievraagstuk. Bovendien moet zij de eerste stappen zetten in de richting van een socialisties programma op landelijk nivo. Zij zal hier slechts in slagen, als het haar lukt zich in het proletariaat, d.w.z. in de wijk en de produktiesfeer, te verankeren.

1. De politieke funktie van het werk onder proletariese kinderen en jongeren.

De huidige fase van het kapitalisme wordt gekenmerkt door een betrekkelijke stabilisering. Van de zijde der SPD - de sociaal-demokraten - worden op massale schaal pogingen ondernomen, de arbeidersklasse in de burgerlijke staat te integreren. Tegen deze achtergrond heeft de revolutionaire linkse beweging nauwelijks een mogelijkheid zich in het proletariaat te verankeren, als zij de verschillende delen van het proletariaat niet onderzoekt op de vraag, hoever de huidige klassebasis van een revolutionaire politiek op het gebied van de krises in bovenbouw en basis van het systeem reikt. Dit onderzoek zal zowel betrekking moeten hebben op lagen in het proletariaat die ekonomies gedetermineerd zijn, alsook op groeperingen in het proletariaat die leeftijdsspecifiek zijn bepaald. De ervaringen van de arbeidersbeweging en die van de anti-autoritaire beweging van scholieren, jongeren en studenten, geven ons reden aan te nemen, dat de voorwaarden voor een revolutionaire opvoeding in het proletariaat tegenwoordig het meest aanwezig zijn onder de kinderen van het industrie-proletariaat en onder de jonge fabrieksarbeiders. Hiervoor zijn meerdere oorzaken aan te geven:

a. In het algemeen zijn de kinderen en jongeren uit de arbeidersklasse minder in de maatschappij geïntegreerd dan de volwassen arbeiders.

b.Hun politieke ervaring gaat niet terug tot de tijd van het fascisme en de koude oorlog, die gekenmerkt werden door politieke indoktrinatie op massale schaal. Evenmin waren zij politiek aktief ten tijde van de west-duitse KPD, - de kommunistiese partij -, zodat zij zich niet met haar revisionistie-

se politiek hoeven te identificeren. Om die reden staan zij beduidend minder geremd tegenover revolutionair werk en zijn gemakkelijker voor het kommunisme te winnen.

c. Het kapitalisme heeft voor de kinderen en jongeren uit de arbeidersklasse een surrogaatkultuur ontwikkeld (vgl. Reimut Reiche, Seksualiteit en klassenstrijd, (Van Gennep, Reeks Permanente Kritiek), Amsterdam 1969). Deze surrogaatkultuur brengt aan het licht, dat de ideologie van het gezin, de repressieve seks-ideologie, de waanvoorstellingen over mannelijkheid en vrouwelijkheid, en het ideaal van de kapitalistiese ondernemer in een krisis geraakt zijn. We zien de opkomst van beat, underground, het toenemend gebruik van drugs als vormen van individualistiese zelfbevrijding, het toenemend gebruik van de pil en de verlenging van de leerplichtige leeftijd. Op grond hiervan ontwikkelen zich ook bij de arbeidersjeugd vormen van puberteit, waardoor zij zich kan gaan identificeren met vrijheden, die hun latere disciplinering in het produktieproces kunnen bemoeilijken.

d. Verouderde en autoritaire scholen overstelpen de kinderen uit de arbeidersklasse met leugens, die gericht zijn tegen hun eigen klasse, tegen het bevredigen van lusten en het ontwikkelen van een politiek bewustzijn. Anderzijds zien we de tendens dat deze leugens gedeeltelijk in verval raken, omdat immers ook aktieve konsumenten moeten worden opgefokt.

e. De arbeidersjeugd heeft nauwelijks mogelijkheden tot beroepskeuze. Haar beroepsopleiding wordt in toenemende mate beperkt, en het kwalifikatienivo ervan wordt steeds lager. In de bedrijven wordt zij het sterkst onderdrukt en het meest gedwongen tot tariefwerk. De frustraties die hierdoor voortdurend ontstaan, kunnen momenteel nog in hoge mate op georganiseerde wijze door het kapitalisme worden gekompenseerd.

f. De surrogaatkultuur die het kapitalisme voor de arbeidersjeugd heeft ontwikkeld, is tegenstrijdig. Enerzijds vertoont zij de tendens de seksuele onderdrukking te verzachten, en allerlei vormen van drugs te propageren, maar daartegenover staan nieuwe vormen van onderdrukking door razzia's en verscherping van jeugdbeschermingsmaatregelen, die de arbeidersjeugd onder bepaalde omstandigheden meer bewust kunnen maken van haar onderdrukking en manipulatie.

g. De fysieke omstandigheden in het arbeidersmillieu zijn voor de hele arbeidersjeugd een leerschool in hardheid en strijdvaardigheid. In de huidige

fase van de maatschappelijke ontwikkeling zouden zij de eersten kunnen zijn om zich in radikale politieke akties te begeven.

h. De historiese ervaring van de arbeidersbeweging leert, dat een revolutionaire proletariese jeugdbeweging een grote rol speelde bij het revolutionair maken van de arbeidersklasse, met name in de fase, die voorafging aan het op gang brengen en organiseren van nieuwe klassenstrijd. Het werk onder kinderen en jongeren in West-Duitsland en West-Berlijn laat zien, dat delen van de arbeidersjeugd reeds nu uit zichzelf bereid zijn, zich bij strijdbare jeugdgroepen aan te sluiten.

De kapitalistiese opleidings- en opvoedingsprocessen, die het arbeiderskind en de proletariese jongere tot dusver uitsluitend aan het kapitalistiese systeem aangepast hebben, zijn in een krisis geraakt. Wil socialistiese politiek tegenwoordig een basis vinden in de proletariese massa's, dan zijn de beste aangrijpingspunten onder de proletariese kinder- en jeugdmassa's gegeven, als het lukt in de arbeidersbuurten in deze processen in te grijpen. Daar de arbeidersjongeren tegenwoordig niet meer alleen door school, fabriek of gezin worden gedisciplineerd, maar bovendien door de klassespecifieke jeugd- en vrijetijdskultuur, dienen ook op dit gebied strategieën ontwikkeld te worden, gericht op aktie, onderzoek en opvoeding. Deze stategieën, die per wijk georganiseerd moeten worden, openen brede perspektieven voor de agitatie en mobilisering onder het volwassen proletariaat zelf. Woon-, gezins- en huwelijksproblemen, de problemen van de vrije tijd die de arbeiders ter kompensatie aangeboden wordt, de samenhang tussen produktie en schadeloosstellende konsumptie, gekoppeld aan de terreur van het kopen-op-afbetaling, de problemen van de verkleinburgerlijking en depolitisering van de arbeidersmassa's, zouden door proletariese aktie en onderzoek, gericht op specifieke leeftijden en wijken, worden opgehelderd en met organisatoriese konsekwenties verbonden kunnen worden. Uit dergelijke aanzetten tot de verankering in de proletariese massa'sdienen de eerstvolgende konkrete stappen afgeleid te worden t.a.v. organisatie, klassenanalyse en het vraagstuk van het programma.

2. Funkties van het vooronderzoek

Vooronderzoeken dienen ingesteld te worden om mogelijke aktiepunten en de vormen waarin deze gerealiseerd kunnen worden, konkreet vast te stellen. Deze vooronderzoeken moeten in toenemende mate gepaard gaan met experimentele akties. Aan de hand van het verloop van deze akties wordt

het mogelijk een globaal inzicht te krijgen in de klassenstruktuur en het klassenstrijdpotentieel in een afzonderlijk deelgebied. Hoe homogener de sociale samenstelling en hoe pregnanter het latente klassenstrijdpotentieel in zo'n deelgebied is, hoe eerder wij in deze regio kunnen beginnen. Vanuit dit gezichtspunt komen in West-Berlijn waarschijnlijk de arbeiderswijken Kreuzberg, Neukölln, Wedding en Moabit in aanmerking. De betekenis van de nieuwe buitenwijken (Märkisches Viertel, Gropiusstadt en Falkenhagener Feld) zou eveneens onder dit aspekt onderzocht moeten worden. Om te kunnen beoordelen, in hoeveel en in welke wijken wij kunnen beginnen, is het echter tevens noodzakelijk vast te stellen, hoeveel kaders op korte en lange termijn beschikbaar zijn en wat hun kompetentie en kapaciteiten zijn.

Nu nemen wij een van de bovengenoemde wijken, in ons geval Kreuzberg - om redenen die een toevallig karakter dragen en om die reden gekritiseerd kunnen worden. In deze wijk beginnen wij het vooronderzoek door primair beschikbaar materiaal ten nutte te maken m.b.t. de situatie van de kinderen en jongeren, de toestand in dagverblijven voor kinderen, jeugd- en klubhuizen, scholen, woonsituatie, de leeftijdsstruktuur e.d. Dit materiaal kunnen wij krijgen van kameraden, die hierover reeds beschikken, maar ook van officiële instanties (gemeente, stadsbibliotheek, statistieken enz.).

Tegelijkertijd moeten wij gebruik maken van kontakten die reeds met Kreuzbergers bestaan, en het onderzoek samen met hen beginnen. Deze kontakten kunnen gelegd worden via de socialistiese groepen die in Kreuzberg werken of gewerkt hebben. Eerst moeten we de kontaktpersonen duidelijk maken wat we van plan zijn, en wat we dus graag van hen te weten zouden willen komen (b.v. m.b.t. het werk met kinderen). In dat geval zullen wij hen dus vragen, wat zij over de kindersituatie in Kreuzberg of in hun direkte woonomgeving weten. We informeren of tot dusver reeds initiatieven op dit gebied zijn ondernomen, en wat de kinderen in hun woonomgeving in hun vrije tijd voornamelijk doen, of welke problemen zij met hun eigen kinderen hebben. We zullen ze vragen, wat zij ervan vinden, als kameraden in Kreuzberg of in hun woonomgeving ruimtes inrichten, vanwaaruit zij proberen met kinderen te werken, en of ze eventueel ook interesse zouden hebben om dergelijke projekten te ondersteunen, in geval zij zinvol lijken. Deze en dergelijke vragen moeten wij op een systematiese wijze stellen om een zo nauwkeurig mogelijk overzicht te krijgen.

Overigens is het bij deze kontakten niet alleen van belang juiste informaties

te krijgen, maar ook om het vertrouwen van de gesprekspartners te winnen, zodat zij ook in de toekomst met ons willen samenwerken. Als wij een aktie of een kampagne voorbereiden, dan moeten wij dit plan ook met de kontaktpersonen bespreken en de uitkomsten van deze diskussie in onze planning verwerken. De kring van kontaktpersonen moet uitgebreid worden.

De onderzoeksgesprekken zouden ook gegevens moeten leveren over de vraag, welke invloed de bizondere situatie van het kapitalisme in West-Berlijn en het bestaan van de DDR op het bewustzijn van de arbeidersklasse uitoefenen. In het geval van Kreuzberg kan dat betekenen, dat het bestaan van de Muur en de ervaringen met de overlopers uit de DDR een remmende uitwerking hebben op de vorming van een socialisties bewustzijn. Zou dat een van de uitkomsten van onze onderzoeksgesprekken zijn, dan zou een van onze eerste en belangrijkste taken zijn om een anti-revisionisties antwoord te formuleren op het bestaan van de DDR. De blokkeringen van de arbeidersklasse kunnen wij niet doorbreken door dit probleem te negeren, maar slechts door het te overwinnen. Een andere vraag zou kunnen zijn: welke invloed heeft de klassenstrijd uit het verleden (de Republiek van Weimar, de 50-er jaren) op het bewustzijn van het proletariaat. Voor de reorganisatie van de arbeidersklasse is het van belang te weten, of men op een reeds bestaand bewustzijn kan aansluiten, of van voren af aan moet beginnen. Hoever strekt de nawerking van het fascisme en de vernietiging van de arbeidersorganisaties, waarmee dit gepaard ging? Wanneer het waar is, dat er - in min of meer bedekte vorm - altijd klassenstrijd gevoerd wordt, dan moeten wij onderzoeken, op welke wijze deze strijd van boven af en onderop gevoerd wordt in de wijk waar wij werken, welke vormen hij daar aanneemt en met welk bewustzijn er gestreden wordt.

Welke instellingen zijn voor ons werk in de wijk van belang? De gemeente (sociale zaken, jeugdzaken en gezondheidsdienst), internaten, jeugd- en klubhuizen, kinderdagverblijven, scholen, verenigingen, jeugdgroepen op kerkelijke grondslag of in het kader van de vakbeweging, padvinderij.

Waarop dient ons werk t.a.v. de gemeente gericht te zijn? Wij moeten de bewoners - die in arbeiderswijken meestal niet op vriendschappelijke voet met de gemeente staan - het karakter van deze instelling als plaatselijk agentschap van het kapitaal duidelijk maken. De ideologie, dat de overheid in het belang van het hele volk werkt, moet ontmaskerd worden. Dit kan gebeuren aan de hand van de konkrete kontradikties die men in het onderzoek ontdekt heeft (b.v. de staking van de kleuterleidsters).

T.a.v. de plaatselijke jeugdorganisaties, jeugd- en klubhuizen, kinderdagverblijven, dient onze houding hierop gebaseerd te zijn, dat daar een groot aantal proletariese kinderen en jongeren aanwezig zijn, die voor ons werk van belang zijn, en niet domweg genegeerd mogen worden. Men moet goed beseffen, dat er tot dusver geen alternatieven beschikbaar zijn voor de burgerlijke instellingen. De socialistiese beweging heeft tot taak op lange termijn alternatieve kinder- en jeugdorganisaties in het leven te roepen. Bij al onze pogingen moeten wij bekijken, hoe sterk we zijn, en op welke wijze een of andere aktie ons werk steunt of belemmert.

Tussennoot:
De beroepspraktijk voor kleuterleidsters, onderwijzers, leraren en sociale werkers

Om de linkse krachten in de wijk zo sterk mogelijk te maken, en gegeven de noodzaak een bron van inkomsten te hebben, zou georganiseerd moeten worden dat ze proberen een baan te krijgen in de wijk, waar gewerkt wordt. Voor onderwijzers en leraren betekent dit, dat ze dáár gaan werken waar de onderwijsstrijd het gemakkelijkst van buitenaf gevoerd kan worden. Voor sociale werkers impliceert dit, dat ze gaan werken, waar een begin gemaakt is met kinder- en jeugdorganisaties om dit werk van binnen uit te ondersteunen. Pedagogen en kleuterleidsters zullen in de tehuizen, dagverblijven, jeugd- en klubhuizen gaan werken, om van daaruit samen te werken met groepen buiten deze instellingen. Dit werk in bestaande instellingen is op zichzelf niet revolutionair. Maar onder genoemde omstandigheden kan het een belangrijke direkte en indirekte ondersteuning betekenen voor projekten die daarbuiten opgezet worden. Daar komt bij, dat wij nog niet in staat zijn om zelfs maar voor een klein aantal kameraden werk en inkomsten te kreëren buiten de bestaande instellingen.

Ook voor ons direkt opvoedingswerk zijn deze beroepen van groot belang, omdat er geen strijdend proletariaat bestaat, en dus ook geen proletariaat dat zijn kinderen opvoedt in de geest der klassenstrijd, zodat deze taak voorlopig door de "kleinburgers" op zich genomen moet worden. Niet het beroep van een kameraad - dat hij min of meer toevallig heeft gekozen - is op zichzelf beslissend, maar zijn verdiensten in het prakties opvoedingswerk. Hiermee worden niet zozeer goede pedagogen bedoeld, maar in de eerste plaats kameraden die reeds ten dele bereid zijn hun privileges op te geven en voorts hun waarde in de politieke strijd hebben bewezen. Niet zonder reden zegt Hoernle, dat we niet in de eerste plaats goede pedagogen voor

het werk met de kindergroepen nodig hebben, maar proletariese klassenstrijders, die de beste opvoeders voor de jonge kameraden zijn. Wanneer de genoemde beroepsgroepen hierbij ingeschakeld zijn, wordt het hun mogelijk, hun burgerlijke kennis aan de kriteria van de klassenstrijd te toetsen. Dit heeft b.v. in onze eigen praktijk als een enorm leerproces gewerkt. Het meedoen aan prakties politiek werk opent voor deze kameraden ook nieuwe dimensies voor hun werk binnen de bestaande instellingen. Als men meemaakt hoe er gewerkt kan worden, wanneer de beperkingen zoals die tot dusver door de burgerlijke instellingen worden opgelegd, zijn opgeheven, levert dat nieuwe maatstaven op voor de strijd van binnen uit, en brengt dit een verbinding tot stand met de groepen buiten die instellingen, hetgeen zeker een positieve uitwerking zal hebben. De geïsoleerde reformistiese strijd binnen de instituties kan dan ook slechts door een nauwe organisatoriese verbinding tussen beide groepen overwonnen worden.

Om de kameraden reeds tijdens hun opleiding voor te bereiden op hun latere taak in de beroepspraktijk, moet een deel van ons werk ook bestaan uit het voeren van kampagnes in de desbetreffende opleidingsinstituten en beroepsgebieden. Dit is om de volgende redenen noodzakelijk:

- om potentiële kameraden te winnen voor de ondersteuning van onze projekten,
- om de organisering van de kameraden reeds tijdens hun opleiding te bevorderen, resp. propaganda te voeren voor onze organisatie,
- om de mensen in opleiding en beroep scholings- en werkprogramma's te kunnen aanbieden, die hen tendentiëel tot strijders voor de zaak van het proletariaat maken,
- om door middel van kommunistiese politiek de ideologiese en socialiserende invloed van de opleidingsinstituten terug te dringen.

Daar waar reeds linkse groepen in de opleidingsinstituten bestaan, moeten we nauw met ze samenwerken. De taak van revolutionairen in de beroepspraktijk bestaat niet uit een lange mars door de instituties, maar uit de direkte of indirekte ondersteuning van de revolutionaire groepen aan de basis met behulp van hun beroepspraktijk. Het zwaartepunt van het werk van revolutionairen die binnen het systeem hun geld verdienen, ligt ondubbelzinnig buiten het systeem (en hierbij oefenen zij tevens, maar dat is bijzaak, de funktie uit van "onderzeeboot" in vijandelijke wateren). De strijd binnen de instituties wint echter alleen aan betekenis, wanneer het ons de komende jaren lukt, vaste grond te krijgen in de proletariese basis, en er organisatories in verankerd te zijn. Deze verankering kan niet bereikt wor-

den via de rol die men (ook als linkse) funktionaris in het staatsapparaat heeft. Een materialistiese beoordeling van de betekenis van de strijd in de instituties behoedt ons voor illusies en verkeerde prioriteiten in onze strijd. Deze strijd moeten wij niet voeren door uit te gaan van het beroep waarin wij werken, maar door ons te richten op de behoeften van de revolutionaire organisatie.

3. Het vooronderzoek (vervolg)

In het kader van het onderzoek moeten we voornamelijk twee aspekten bekijken:
- Zijn in de wijk de voorwaarden aanwezig voor de oprichting van een kommunistiese kinder- en jeugdorganisatie? Welke voorwaarden ontbreken en welke zijn reeds aanwezig?
- Leent het werk in de kinder- en jeugdopvoeding zich in het algemeen om de massa's in de wijk potentiëel te mobiliseren en te organiseren? Wat zijn de juiste aanknopingspunten in dit opzicht? (b.v. kampagnes voor speelplaatsen of een jeugdhuis, een staking van de kleuterleidsters, het eisen van meer kleuterscholen).

Beide punten kunnen niet los van elkaar worden gezien. Op welk punt de meeste nadruk wordt gelegd, dient beslist te worden op grond van onze ervaringen in de wijk.

De gegevens van ons onderzoek hebben we nodig om nauwkeurig te kunnen bepalen, op welke punten, met welke eisen, met welke methoden, in welke buurten, en op welke strijdgebieden wij moeten werken, en wanneer daarvoor betere voorwaarden aanwezig zijn dan tot dusver. Nu moeten we niet passief gaan afwachten, tot deze voorwaarden vanzelf ontstaan, maar het ligt in de opzet van deze onderzoeken besloten, zélf de voorwaarden voor latere strijd te scheppen. De aktiviteiten die hiervoor nodig zijn, zijn echter alleen zinvol als we ten alle tijden in staat zijn, eenmaal begonnen akties onder kontrole te houden, zodat gewaarborgd is, dat het doel van ons werk bereikt kan worden.

Deze grondstellingen in aanmerking genomen, moeten we het onderzoekswerk in toenemende mate verbinden met akties, waaraan de kinderen en jongeren, die voor organisatie in aanmerking komen, aktief deelnemen. Zo kunnen wij vaststellen, hoe groot hun strijdpotentiëel is, en welke strijdvormen het meest geschikt zijn. Dergelijke aktie-analyses hebben in de eerste plaats tot doel na te gaan, welke psychiese en sociale faktoren bepalend

zijn voor het huidige leven van de kinderen en jongeren. Hierbij dient met name steeds een onderscheid gemaakt te worden tussen de leeftijdsgroepen van 6-10, 11-14 en 15-18 jaar.

Het leven van proletariese kinderen en jongeren wordt echter niet alleen door algemene psychologiese, sociologiese en pedagogiese klassespecifieke momenten bepaald. In de kapitalistiese staat heerst het primaat van de opvoeding in het gezin, de school staat er ver van de maatschappij en is zogenaamd neutraal, de ekonomie staat in het teken van de partikuliere winst. En dan zijn er de straten die alle kapitalistiese behoeften opwekken. Al deze gebieden met hun verschillende aanpassingsfunkties voor het proletariese kind en de proletariese jongere, dienen dus eveneens konkreet per wijk onderzocht te worden. Doel van dit onderzoek is vast te stellen, op welke punten rekruterings- en organisatie-akties het best kunnen aangrijpen, en welke pedagogiese en politieke konsekwenties hieruit voort kunnen komen.

Het gezin

Hoewel het kleinburgerlijk gezin in het kapitalisme een belangrijke funktie vervult voor de instandhouding van de individuele konkurrentie, verliest het door het kapitalisme niettemin steeds meer opvoedingsfunkties. Doordat de vrouw gaat werken, wordt de kinderen hun moeder ontnomen. Doordat de reklame een geseksualiseerd karakter krijgt, worden de mogelijkheden tot seksuele bevrediging in het monogame huwelijk voortdurend gelogenstraft en raakt de preventieve seksuele opvoeding in verval. Doordat het bezit gemonopoliseerd wordt, wordt het kleinburgerlijk gezin beroofd van zijn funktie van eigendomsoverdracht. Met de opheffing van het familiebedrijf verdwijnt de samenhang tussen leef- en produktiegemeenschap, en opvoedingsgemeenschap. Ondanks dit funktieverlies handhaaft het kleinburgerlijk gezin zich als leef- en opvoedingsvorm van het proletariaat. De voornaamste oorzaak daarvan ligt in haar funktie om identifikatie en psychologiese kompensatie mogelijk te maken. Zo stelt zij de onderdrukte arbeider in staat in zijn vrije tijd zelf de eigen gezinsleden te onderdrukken. Op deze wijze zoekt hij kompensatie voor zijn onderdrukking in de produktie. Het proletariese kind en de proletariese jongere kunnen nauwelijks bevredigende relaties met de ouders opbouwen in zo'n opvoedingssituatie, die wordt gekenmerkt door autoritaire strengheid en een verwaarlozing die op ekonomiese oorzaken teruggaat. Proletariese kinderen en jongeren staan meestal vijandig tegenover hun ouders, en hebben de burgerlijke normen en waarden daarom ook minder verinnerlijkt dan een burgerlijk kind.

Een onderzoek buiten gezinsverband - dat tegenwoordig ook van de zijde der kapitalistiese staat in sterkere mate ondernomen wordt - heeft daarom goede kans van slagen bij het proletariese kind. Overigens dient per stadswijk onderzocht te worden, in welke vormen de natuurlijke "socialisatie" van kinderen en jongeren uit de arbeidersklasse zich afspeelt, en in hoeverre volwassen arbeiders met of zonder kinderen het proletaries opvoedingswerk kunnen ondersteunen.

De school

Ook de traditionele burgerlijke school verliest in het laatkapitalisme opvoedingsfunkties, omdat zij als "neutrale school" het proletariese kind steeds sterker tot aanpassing aan de middenstandsnormen dwingt. Maar bij het proletariese kind ontbreekt de ekonomiese basis voor de versterkte verinnerlijking van deze normen. Uit angst, dat het proletariaat zichzelf bewust wordt, wordt verhinderd dat het proletariese kind kollektief handelen aanleert, en kennis verwerft die in dienst kan staan van zijn sociale emancipatie. Het proletariese kind en de proletariese jongere ervaren de school daarom meestal terecht als een dwanginstituut. Het proletariese kind heeft dringend behoefte aan de beleving van sukses buiten school, en om die reden is het dan ook meestal lid van min of meer gesloten groepen buiten de school. Voor hem betekent de school noch een instituut, dat de mogelijkheid biedt tot sociale stijging, noch de plaats waar georganiseerd zelfbewustzijn kan worden opgebouwd. Hoewel momenteel door de kapitalistiese staat sterkere pogingen worden ondernomen om de school ook voor het proletariese kind meer aanvaardbaar te maken, zal hij daar niet zo snel in slagen, om ekonomiese redenen en vanwege het gebrek aan gekwalificeerde leerkrachten. In ons wijkwerk moeten wij ons derhalve de vraag stellen, in hoeverre de school zelf rekruteringsgebied voor onze proletariese jeugd- en kindergroepen kan zijn, in hoeverre proletariese ouders door het vormen van proletariese ouderraden de strijd van de kinderen tegen de burgerlijke school kunnen ondersteunen, en in hoeverre revolutionair tegen-onderwijs perspektief biedt.

Een sterke rem is echter het kleinburgerlijk karakter van het proletariese gezin. Het bevrijden van de proletariese ouders uit autoritaire opvoedingsdwang, en het gebruiken van de onderwijsstrijd om een grotere invloed van de proletariese klasse in het onderwijs te verwerven, zal hierdoor sterk worden belemmerd. Bij het begin van ons werk is het daarom van het allergrootste belang, een nauwkeurig onderzoek in te stellen naar de relatieve

marges van het proletariese kind. Met name dient de ruimte waar de jeugd na schooltijd speelt en haar avonturen beleeft, de straat, nauwkeurig onderzocht te worden op aanknopingspunten voor proletaries werk m.b.t. organisatie en opvoeding.

De straat

Evenals gezin en school verliest ook de straat in de arbeidersbuurt haar kollektief opvoedend karakter. De uitstalling van waren en het voortdurend opwekken van kunstmatige behoeften brengen het proletariese kind in een tantalus-situatie, die het maar al te vaak op een kriminele manier oplost. De straat konfronteert het proletariese kind voortdurend met de politie. Het proletariese kind, dat uit de achtertuinen en van de met auto's bezaaide straten is verdreven en zich niet thuisvoelt op de kille stereotype speelplaatsen, zoekt uit alle macht eigen vrijplaatsen voor zichzelf, die niet door de techniek, het verkeer, de volwassenen en de smerissen gekontroleerd kunnen worden. Kelders en zolders, ruïnes en vervallen fabrieksruimten worden zijn schuilplaatsen. Plaatsen, waar de kinderen met elkaar en voor elkaar kunnen zijn, waar ze onderling gevrijwaard zijn van het voortdurend afreageren van agressie en waar ze vorm kunnen geven aan een perspektief van maatschappelijk relevant zelfbewustzijn. Naar zulke plaatsen is de jeugd van tegenwoordig voortdurend op zoek. In het officiële kinder- en jeugdwerk, zoals dat van overheidswege wordt georganiseerd, wordt vaak opzettelijk misbruik gemaakt van dit zoeken naar een eigen identiteit. Ons werk moet inhaken op de revolutionaire identiteitsverlangens. Onderzocht moet worden, hoe vanuit de interesses van het proletariese kind, vanuit zijn klassepositie, de proletariese jeugd perspektieven op zelfbevrijding en organisatie geboden kunnen worden. In de wijk dient onderzocht te worden, hoe proletariese kinder- en jeugdklubs tot centra van politieke strijd van de proletariese jeugd tegen de kapitalistiese maatschappij gemaakt kunnen worden. Het onderzoek naar school en gezin en de positie die het proletariese kind daarin inneemt, maakt het mogelijk vast te stellen, op welk moment en op welke wijze begonnen kan worden met politiseringsakties op school en in het gezin, op basis van het organisatienivo van de proletariese jeugd zelf.

4. De verhouding tussen proletariese opvoedingsprojekten en bedrijfswerk

Omdat het werk buiten de bedrijven altijd verbonden moet zijn met de strijd in de bedrijven, dient ook grote waarde toegekend te worden aan onderzoek in de bedrijven in de wijk. De eerste taak is om, zoveel mogelijk

in samenwerking met reeds bestaande bedrijfs- en onderzoeksgroepen, een industriekaart aan te leggen over de bedrijfsstruktuur in Kreuzberg. We moeten een globaal overzicht krijgen van de omvang van de bedrijven, hun taken en betekenis, alsook de struktuur van de arbeidskrachten (vrouwen, buitenlandse arbeiders, geschoolde of ongeschoolde arbeiders, woondistrikt van de mensen die er werken). Vervolgens kunnen wij dan, hetzij zélf, goed voorbereid en georganiseerd in de belangrijkste fabrieken gaan werken, hetzij voortdurend samenwerken met reeds bestaande bedrijfsgroepen.

Strategies is het bedrijf de beslissende plaats om de komende machtsstrijd met sukses te kunnen voeren. Het bedrijf is echter niet de enige beslissende plaats. Er moet een verbinding tot stand gebracht worden tussen de klassenstrijd in de bedrijven en die in de wijk. Anders bestaat het gevaar, dat de revolutionaire beweging slechts een geselekteerd, zij het uiterst belangrijk deel van het volk bereikt, maar niet de brede volksmassa's die de belangrijkste dragers van de revolutie zijn. Omgekeerd, garandeert slechts de verbinding van het proletaries kinder- en jeugdwerk buiten de bedrijven met het werk ín de bedrijven, dat het opvoedingswerk een relevante funktie vervult in de komende klassenstrijd. Wanneer het kinder- en jeugdwerk niet begeleid wordt door een uitbreiding en intensivering van de klassenstrijd van het volwassen en jeugdig proletariaat in de bedrijven, loopt het het gevaar ten onder te gaan in reformisties geknutsel. Opvoedings- en bedrijfswerk kunnen met elkaar verbonden worden door adoptatie van bedrijfscellen, door hulp van proletariese kinderen bij stakingen of door praktiese revolutionaire beroepskeuzevoorlichting. Steeds opnieuw moeten wij nagaan, of fasen en doeleinden van het kinder- en jeugdwerk op een bepaald moment vooruit zijn of achterlopen bij de fase van de klassenstrijd op dat moment, om vervolgens de strategiese doelen en taktiek van het kinder- en jeugdwerk op straat, op school en in het gezin hierop af te stemmen.

II

DE ORGANISATIE VAN HET PROLETARIES KINDER- EN JEUGDWERK.

1. Voorwaarden voor de opvoeding tot proletariese strijd

Opvoeding tot klassenstrijd is noodzakelijk op grond van de specifieke maatschappelijke positie van de proletariese kinderen en jongeren en terwille van hun werkelijke bevrijding van uitbuiting en onderdrukking. In de huidige fase van het kapitalisme, die wordt gekenmerkt door een nog relatieve stabilisering, waarin de klassenstrijd nog niet georganiseerd gevoerd wordt, dient deze proletariese opvoeding bepaald te worden in konkrete negatie van de historiese modellen van opvoeding tot de klassenstrijd.

Deze opvoeding is gericht op het overwinnen van de maatschappelijke en in ieder individu afzonderlijk aanwezige barrières. Ze heeft dus niets aan de individualistiese en individualiserende methoden van de burgerlijke pedagogiek. Ze moet een massa-opvoeding zijn! Haar voorbeeld is de socialistiese massabeweging. De voorwaarden voor een revolutionaire opvoeding zijn dus: de proletariese massabasis, massabeweging, massaorganisatie, identifikatie met doel en wil van de massa. Alleen een proletariese massabeweging is in staat een antikapitalistiese en socialistiese massawil te vormen. Slechts als de enkeling zich hiermee identificeert, verandert zijn egoïsties ik-ideaal in een kollektief ideaal. Alleen als het revolutionaire proces door een proletariese massaorganisatie geleid wordt, kan de kapitalistiese maatschappij overwonnen en de anti-egoïstiese mens universeel worden.

Een werkelijk revolutionaire pedagogiek, die de barrières van de heersende pedagogiek overwint, is dus een massapedagogiek. Maar dan rijst de vraag, in hoeverre zij in de huidige fase, waarin de klassenstrijd nog niet ontwikkeld is, überhaupt mogelijk is? Om het in alle duidelijkheid te zeggen, een echte massapedagogiek is thans nog niet mogelijk. Daartoe ontbreken zowel het revolutionaire proletariaat, de nationale revolutionaire organisatie, alsook de revolutionaire klassenstrijd. Op dit moment is alleen een revolutionaire proletariese groepspedagogiek mogelijk, die massasituaties mede in haar opvoedingsproces betrekt. Als proletariese opvoeding zal deze groepsopvoeding zowel de repressieve dwang ín het individu, als de maatschappelijke dwang óp het individu moeten bestrijden. Maar als zij onder de kin-

dermassa's op straat, op de speelplaatsen, op school, bij sportmanifestaties enz. beoefend wordt, zal zij slechts tot een sterke identifikatie van het individu met de kindergroep zelf leiden. Deze groepsfixatie kan onder de huidige omstandigheden slechts tendentieel doorbroken worden, doordat de kinderstrijdgroepen deelnemen aan de massa-akties van de revolutionaire linkse beweging. Het strijdbaar groepsbewustzijn van de kinderen moet een moment worden van solidariteit op een nivo dat de groep overstijgt, een moment van moed tot radikaal anti-kapitalisme. Dit is slechts mogelijk wanneer dit groepsbewustzijn daartoe wordt aangemoedigd door de kracht en het perspektief van grotere groepen. De strijdgroep van proletariese kinderen dient hecht geïntegreerd te worden in de akties en onderzoeken van de linkse beweging. Zo wordt zij tot de plaats waar de verbreding van het proletaries strijdbewustzijn tot geanticipeerd klassebewustzijn althans kan worden voorbereid. Mits ingeschakeld in de socialistiese massabeweging, is de proletariese opvoeding van kindergroepen de noodzakelijke voorfase voor de opvoeding van proletariese kindermassa's. De opvoeding van kindermassa's is echter pas mogelijk in een massaal gevoerde klassenstrijd.

Onder deze voorwaarden moeten wij het werk met de kinderen afstemmen op de mogelijke bijdrage die het kan leveren tot het scheppen van een revolutionair proletariaat, een revolutionaire organisatie en een massale klassenstrijd. Onze praktijk met de "Rode Panters" zien wij als een praktiese en experimentele bijdrage aan de onderzoeken, die verricht moeten worden.

2. De strijd tegen de depolitisering van de kindergroepen

Wij staan afwijzend tegenover iedere vorm van "eiland-pedagogiek". Maar dit kan niet voorkomen, dat onze opvoeding tot klassenstrijd in de groepen voortdurend bedreigd wordt door depolitisering en pacifikatie in de richting van "kinderverzorging" of burgerlijke "sub- en jeugdkultuur". Deze bedreiging moeten we op de volgende manier trachten tegen te gaan: proletariese kinderen en jongeren kunne slechts in die woon- en arbeidsgebieden worden gerekruteerd, waar de gevolgen van de verscherpte uitbuiting en de sociale stagnatie reeds thans een negatieve invloed doen gelden op de socialiseringsprocessen op school, in het gezin en op straat. De reeds eerder voorgestelde onderzoeken naar kinderen en jongeren in de woonwijken van het fabrieksproletariaat uit grote en middelgrote kapitalistiese bedrijven zijn ook een voorwaarde om het gevaar van "kinderverzorging" in de groepen tegen te gaan. Naast deze objektieve voorwaarden voor de opvoeding tot klassenstrijd moeten ook de subjektie-

ve voorwaarden voor een proletariese opvoeding in orde zijn, willen depolitisering en het verloren gaan van revolutionair perspektief worden voorkomen.

a. Zolang de klassenstrijd in de produktiesektor nog niet het stadium bereikt heeft, waarop het proletariaat de opvoeding van zijn kinderen tot de strijd zélf op zich kan nemen, zullen in deze eerste fase hoofdzakelijk studenten, sociale werkers enz. de opvoeding tot de klassenstrijd op gang moeten brengen. Deze studenten enz. zijn afkomstig uit de middenklasse. Daarmee is het gevaar gegeven, dat de proletariese kinderen verburgerlijken en de studenten als voorbeeld nemen. Deze tendens moet worden tegengegaan, doordat de opvoeders uit de middenklasse voortdurend trachten te reflekteren op hun klasseherkomst, om de klassebarrières, waardoor zij in hun werk met de kinderen sterk belemmerd worden, af te breken.

Als middelen tot deze zelfopvoeding kunnen dienen:
1. kollektieve reflektie van de opvoeders over de oorsprong van hun eigen klasselot en de individuele barrières bij het doorbreken van het burgerlijk klasseperspektief.
2. Permanente kontrole op de doorwerking van klassespecifieke reaktionaire identifikatieprocessen en barrières die optreden t.a.v. de libidineuze bezetting.
3. Scholing: zowel basisscholing in het marxisme, alsook toegespitste scholing om de theoretiese inzichten uit de praktijk weer vruchtbaar te maken voor de praktijk, door over deze inzichten te reflekteren in het licht van de traditie van de revolutionaire opvoeding.
4. Permanente deelname van de opvoeders aan politieke akties; zij moeten gaan wonen in het gebied, waar zij hun opvoedingswerk doen, fabriekswerk verrichten en meedoen aan prakties proletaries opvoedingswerk.

b. In de groep spelen zich dynamiese psychiese processen af. Op een voor iedere leeftijd specifieke wijze moeten deze processen zo worden gericht, dat agressiviteit niet binnen de groep op elkaar wordt afgereageerd, maar teruggebogen wordt naar de werkelijke oorzaken in het kapitalistiese systeem zelf. Hiertoe is nodig, dat de relaties in de groep betrekkelijk doorzichtig blijven en gezag tot een minimum wordt teruggebracht.

c. De akties van de kinderen en jongeren moeten naar verhouding sukses-vol zijn en afgestemd worden op het frustratievermogen van de kinderen.

3. Doel en inhoud van de opvoeding tot de proletariese strijd

We verkeren in een fase waarin de maatschappelijke tegenspraken en de mogelijke aktievormen zich nog niet sterk hebben ontwikkeld. In zo'n fase ligt het zwaartepunt van het werk met kinderen en jongeren in het vernietigen van de burgerlijke ideologie d.m.v. voorlichting en scholing en het vrijmaken van de libidineuze strevingen. In periodes van aktie leren en politiseren de kinderen door mee te doen aan de emancipatiestrijd - die de 6 tot 10-jarigen overigens zonder gevaar voor lichamelijk letsel mee moeten kunnen maken. Het doel van de opvoeding tot proletariese strijd moet telkens worden bepaald aan de hand van de graad van onafhankelijkheid, die het proletariese kind t.o.v. school en gezin heeft bereikt. Doel van ieder kinder- en jongerenwerk is het inschakelen van proletariese kinderen en jongeren in het proletaries strijdpotentieel, dat een voorhoedefunktie vervult in een fase, waarin de klassenstrijd zich nog niet heeft ontwikkeld. Uit dit streven naar inschakeling vloeien de ontwikkeling van klassebewustzijn, klassesolidariteit en bekwaamheid op het vlak van politiek werk en organisatie voort.

De vormen van de opvoeding tot proletariese strijd verschillen alnaargelang de leeftijdsgroepen (6-10, 11-14, 15-18 jaar). Deze indeling naar leeftijd, die we aanvankelijk van de kommunistiese groepen overgenomen hebben, moet opnieuw in de praktijk worden getoetst.

Het opvoedingsideaal voor de 6 tot 10-jarigen is de omvorming van het kleinburgerlijke egoïsme tot kollektief gedrag. Het vermogen moet ontwikkeld worden om eigen konflikten verbaal te kunnen uiten tegen de achtergrond van zijn sociale positie. Dit is de eerste fase van het klassebewustzijn, als bewustzijn van de fundamentele maatschappelijke tegenstelling: bewustzijn van arm en rijk, strijdgroepenbewustzijn, positieve houding jegens socialistiese symbolen.

Aanwijzingen voor de praktijk

Spelletjes die kollektief gedrag en solidariteit bevorderen, schilderen, toneelspelen, met als doel zichzelf uit te beelden, seksuele voorlichting, doelgerichte uitstapjes naar de stad om aan de hand van zichtbare klassentegenstellingen het bewustzijn van arm en rijk duidelijk te maken.

De 11 tot 14-jarigen moeten leren leidende funkties in een socialisties kin-

derkollektief op zich te nemen. Zo zullen zij in staat zijn kaderfunkties te gaan vervullen in de defensieve strijd op school en op straat. Tweede fase van het klassebewustzijn: bewustzijn van overheersing en machteloosheid, proletaries strijdgroepenbewustzijn, ontwikkeling van een socialisties bewustzijn op verstandelijk nivo.

Aanwijzingen voor de praktijk:

Het stellen van goed voorbereide vragen tijdens de lessen om klassekameraadjes de tegenstellingen duidelijk te maken (het onzeker maken van de reaktionaire leerkrachten), sport (revolutionaire strijdoefeningen), voorlichting over voorbehoedsmiddelen, voorbereiding op de toekomstige bedrijfssituatie. In dit verband moeten ook doelgerichte bezichtigingen plaats vinden van bedrijven.

De 15 tot 18-jarigen moeten de strijd in de bedrijven, in het leger en tegen de politie leren voeren, en zich voorbereiden op het leiden van die strijd. De 18-jarigen moeten in staat zijn in socialistiese woon- en werkkollektieven te leven (proletariese jeugdkommunes) en gezamenlijk belangrijke politieke taken van de beweging op zich te nemen. Derde fase van het klassebewustzijn: bewustzijn van de fundamentele tegenstelling tussen loonarbeid en kapitaal, proletaries klassebewustzijn, socialisties voorhoedebewustzijn.

Aanwijzingen voor de praktijk van het werk met werkende jongeren kunnen wij nog niet geven. In ieder geval dient het werk met deze leeftijdsgroep strijd van de werkende jongeren, strijd in de bedrijven, anti-militaristiese strijd, agitatie- en aktiepraktijk en marxistiese scholing te omvatten.
In ieder geval dient rekening gehouden te worden met de resultaten en ervaringen van de kommunistiese jeugdbeweging.

Het ontstaan van klassebewustzijn in de tegenwoordige tijd

In de huidige fase, die gekenmerkt wordt door een laag ontwikkelde klassenstrijd, staat de ontwikkeling van een klassebewustzijn ook bij volwassenen voortdurend bloot aan het gevaar te vervallen tot een louter elite- en subkultuurbewustzijn, dat niet in staat is zich prakties te identificeren met potentiële linkse krachten in het proletariaat. In de fase van hun strijd in het instituut der universiteit, bestond klassebewustzijn bij de revolutionaire studenten meestal uit de identifikatie met het bewustzijn van klassieke schrijvers van de socialistiese theorie. Marxisme was in de meeste geval-

len voor hen nog geen middel om het produktieproces omver te werpen, maar een middel tot een nieuwe antikapitalistiese wetenschapsopvatting en de inhoudelijke revolutionering van het wetenschapsbedrijf. Hun houding om dit klassebewustzijn te verwerven, droeg meestal nog een universitair en literair karakter.

Naarmate de politieke strijd zich in het kader van anti-imperialistiese akties van de universiteit tot in de stad uitbreidde, ontwikkelden de studenten op grond van hun konfrontatie met de staatsmacht hetzij een "randgroepen"—bewustzijn, hetzij een "voorhoede"-bewustzijn. De studenten met een randgroepen-bewustzijn tendeerden er in deze fase toe, hun nieuwe bewustzijn op massale schaal te verbreiden door het uitdragen van subkultuur of door middel van charitatieve, resp. militante projekten. De latijns-amerikaanse guerillahaard fungeerde hier als organisatiemodel. De kameraden met een voorhoede-bewustzijn stelden een formele definitie op van kleinburgerlijke intellektuelen en hun funktie in de klassenstrijd. De relatie tot het werkelijke proletariaat was in de meeste gevallen louter verbaal. Hun organisatoriese pogingen legitimeerden zij door russiese of chinese verhoudingen en organisatiemodellen te projekteren op de situatie in West-Berlijn.

De huidige fase staat in het teken van de konkretisering van het wijk- en bedrijfswerk onder het proletariaat zelf. In deze fase doet zich een strijd tussen twee richtingen voor. In de ene richting zijn die kameraden verenigd, die zich nog altijd met geïmporteerde revolutiemodellen identificeren en nauwelijks een praktijk aan de proletariese basis hebben. In de andere richting zijn die groepen verenigd, die hun strategie in de praktijk ontwikkelen: in konkrete negatie van histories en geografies ándere ervaringen. T.a.v. de bewustzijnsvorming bestaat bij deze laatste groepen het gevaar, dat een lokaal verengd klassebewustzijn wordt overgedragen. De andere groepen ontwikkelen een internationalisties klassebewustzijn zonder dit over het algemeen te betrekken op de plaatselijke situatie. Bij het werk onder het proletariaat, onder kinderen en jongeren is het bewustzijn dat met plaatselijke bekrompenheid bedreigd wordt, van meer praktiese aard. Wanneer niet deelgenomen wordt aan akties op nationaal nivo, zal deze praktijk het echter niet ver brengen onder de massa van de proletariese jeugd.

Akties die reeds thans een gemeenschappelijke ervaring van de fundamentele tegenstelling kunnen bewerkstelligen en de gemeenschappelijke ervaring op kunnen leveren van een proefondervindelijke negatie in de praktijk, vinden hun terrein in de huidige fase eerder in de strijd op straat dan in de

onderwijsstrijd. Deze laatste draagt immers thans nog onvermijdelijk een defensief karakter. Maar nemen wij de strijd op straat door de 6 tot 18-jarige jeugd, b.v. in het kader van akties tegen de gemeente om de middelen af te dwingen ter verbetering van de positie van het proletariese kind. Hier kan de kontradiktie tussen arm en rijk, die ook voor 6 tot 10-jarige kinderen al begrijpelijk is, althans in aanzet aan den lijve worden ondervonden. Bij het meedoen aan studentendemonstraties zal men zich wellicht bewust worden van de kontradiktie tussen overheersing en machteloosheid. Een manifest bewustzijn van de fundamentele tegenstelling tussen loonarbeid en kapitaal zal pas kunnen ontstaan door deel te nemen aan toekomstige akties van de arbeiders. Klassebewustzijn voor praktiese klassenstrijd blijft een anticiperend en latent karakter dragen. Het wordt voortdurend bedreigd met een identiteitskrisis. Opvoeding tot proletariese strijd, die vast blijft houden aan de strijd, is een werkzaam middel tegen deze krisis.

4. Klassespecifieke groepsdynamiek

a. *Gezag.*

Wanneer het arbeiderskind gekonfronteerd wordt met een opvoeder, wiens uiterlijke houding en gedrag verschillen van die van de personen met wie het gewoonlijk te maken heeft, krijgt het onverwacht de mogelijkheid zijn frustraties door middel van agressie te uiten, frustraties die teruggaan op ervaringen uit zijn verleden. De agressies kunnen zich direkt tegen de volwassene richten. Het arbeiderskind kan immers zijn onzekerheid die het gevolg is van de voor hem ongewone situatie, willen opheffen door middel van nieuwe normen. De taak van de volwassene is het, de verwachtingen die het kind t.o.v. hem koestert, om te buigen en zijn onofficiële leiderspositie over te dragen aan een kind uit de groep. Dit wordt vergemakkelijkt, als in de groep reeds een leider aanwezig is. De onderlinge solidariteit van de kinderen kan gunstig worden beïnvloed door de leidersrol af te staan aan een kind. Voorstellen tot aktie kunnen weliswaar van volwassenen uitgaan, maar de verwezenlijking moet de volledige instemming van de kinderen hebben. Er dient naar gestreefd te worden om de taken tijdens de voorbereiding van akties gelijkmatig en overeenkomstig hun behoeften onder de kinderen te verdelen.

De ervaring die ze door gezamenlijke akties en belevenissen opdoen, werkt een geleidelijk demokratiseringsproces bij de kinderen in de hand. D.w.z.,

ieder afzonderlijk kind wordt zich bij het uitvoeren van een specifieke taak bewust van zichzelf en van de zelfstandigheid, waarmee hij deze taak uitvoert, en ziet die in samenhang met de aktiviteiten van de andere kinderen. Het bewustzijn dat ieder afzonderlijk kind belangrijk is, en niet alleen de leider, maakt de positie van de leider aanvechtbaar. Een onbetwiste leider zal er dus niet al te lang zijn, maar de kinderen zullen afwisselend de leidersrol uitoefenen.

Verdere akties die de kinderen zoveel mogelijk een gevoel van slagen en doeltreffendheid geven, bewerkstelligen bij hen het gevoel, dat de groep als zodanig relevant en sterk is, zodat een leidersrol zijn funktie verliest en ieder afzonderlijk kind in verschillende situaties een potentieel leider kan zijn. De omstrukturering van de groep loopt parallel aan de psychiese omstrukturering van ieder kind afzonderlijk.

b. *Taalgebruik.*

Wanneer wij de psychiese dynamiek in de proletariese kinder- en jeugdgroepen analyseren, komen wij voor de noodzaak te staan de klassespecifieke socialisatieprocessen te analyseren.

Oevermann ("Soziale Schichtung und Begabung") heeft de voor de middenklasse kenmerkende socialisatievorm betiteld als de "anaklitiese identifikatie". Hieronder wordt verstaan, dat de normen van de kapitalistiese maatschappij in het kind in de vorm van een über-ich worden geïnternaliseerd d.m.v. de techniek van het onthouden en geven van liefde. Dit laatste gebeurt volgens "redelijke principes". De nadruk ligt op het vragen naar de motivatie van zijn handelingen en de opvoeding tot zelfkontrole en zelfstandigheid d.m.v. driftuitstel ten gunste van suksesverwachtingen in de toekomst. Het kind uit de middenklasse beschikt over een rijke ervaringswereld. Met deze gedifferentieerde ervaringswereld korreleert een gedifferentieerd kommunikatiesysteem ("formeel" taalgebruik). Dit taalgebruik vertoont de volgende kenmerken: een gekompliceerde syntaxis (kausale relaties), een uitgebreide woordenschat, persoonlijk taalgebruik en een hoog abstraktienivo.

De arbeidersklasse staat onder een zwaardere lichamelijke en psychiese belasting in de produktie. Dit leidt tot een meer rigide socialisatievorm, die door Oevermann wordt aangeduid als "identifikatie met de agressor". In deze socialisatie overheerst het beloning-straf-principe. Dit is gebaseerd op

direkte maatregelen zonder dat wordt overwogen welke intenties voorzaten bij het kind, welke betekenis zijn handelingen voor hemzelf hadden. Dientengevolge ontwikkelt het kind een meer geëxternaliseerd über-ich. Het arbeiderskind stemt zijn gedrag voortdurend af op de onvoorspelbare reakties van zijn ouders. Dit belast het met afhankelijkheid, die in een voortdurende angst en in een affektieve binding tot uiting komt. Het taalgebruik van het arbeiderskind ("publiek taalgebruik") is daarom ook minder gedifferentieerd: simpele syntaxis (eenvoudige en altijd dezelfde voegwoorden: dus, toen, en), veelvuldig gebruik van korte bevelen en vragen, stereotyp en beperkt gebruik van bijvoegelijke naamwoorden en bijwoorden, en een laag abstraktienivo.

Tegenwoordig staat het onderwijssysteem om ekonomiese gronden voor de noodzaak een hoger gemiddeld I.Q. van arbeiders te bereiken. Daarom grijpt men naar het model van een onderwijs dat d.m.v. individuele benadering achterstanden tracht te "kompenseren". In tegenstelling tot de opvattingen van de socio-linguistiek betekent dit géén emancipatie, maar aanpassing van de arbeiderskinderen aan de normen van de middenklasse. Het bewustzijn wordt niet d.m.v. taalgebruik veranderd, maar door akties in de klassenstrijd. In het groepswerk is de taal een wezenlijk middel als uitdrukking en graadmeter van de verandering die het bewustzijn in de strijd ondergaat.

5. De opvoedingssituatie: de proletariese kinder- en jeugdklub

Reeds thans bestaat de mogelijkheid tot defensieve strijd op school en offensieve strijd op straat, door groepen oudere kinderen in woonwijken en van fabrieksarbeiders. Dit betekent dat het mogelijk is, proletariese kindergroepen op te richten (1) door vrije rekrutering na het openen van een eigen "kinderwinkel" (2) door middel van doelgerichte rekrutering via kontakten met linkse krachten in de woonwijk (onderwijzers, dominees, of bevriende arbeiders), (3) rekrutering op basis van akties die op straat gevoerd worden (feesten voor kinderen, akties voor speeltuinen, rode fuiven enz.).

Na eén relatief open fase met vrije spelen, uitstapjes en gemeenschappelijk bioskoopbezoek moeten groepen worden gevormd op basis van leeftijd. Daarmee is de basis gelegd voor een proletariese kinder- en jeugdklub, die op zijn minst over een werkruimte, een speelvertrek en een ruimte waar men zich kan uitleven, moet beschikken. Een kinder- en jeugdklub op vol-

le sterkte zou dagelijks alsvolgt gebruikt kunnen worden: van 9-13 uur een groep proletariese kinderen, die nog niet naar school gaan; van half 3 tot 5 een groep oudere en jongere kinderen; van 7-10 uur de groep van 15 tot 18 jaar. Geleidelijk aan moet worden ingevoerd, dat kinderen uit oudere groepen telkens in de jongere groepen als assistent van de opvoeder kunnen werken. Een klub die in een aanloopfase verkeert, moet ook op steun van het proletariaat zelf terug kunnen vallen. Hier kan b.v. "adoptie" van een kindergroep door de arbeiders van een bedrijf haar vruchten afwerpen.

Een volledig uitgebouwde proletariese kinder- en jeugdklub is slechts een perspektief op lange termijn. Dat neemt niet weg, dat vanuit dit perspektief ook het huidige werk in de winkels voor scholieren gekritiseerd moet worden.

III

NAAR EEN ROOD KOLLEKTIEF VAN PROLETARIESE OPVOEDING (ROTKOL).

I. Overgangsfase van de anti-autoritaire opvoeding naar de opvoeding voor de klassenstrijd.

Zowel anti-autoritaire als socialistiese beweging in de Bondsrepubliek en in West-Berlijn staan in hun praktiese en teoretiese opvoedingsaktiviteiten op een beslissend keerpunt. Deze situatie in de opvoedingssektor weerspiegelt de positie van de hele beweging, die in het teken staat van de poging, de opstand van arbeiders, scholieren en studenten om te zetten in een revolutionaire socialistiese beweging.
In het kader van het oprichten van anti-autoritaire kinderwinkels in West-Berlijn en de Bondsrepubliek hielden zich ook andere delen van de buitenparlementaire oppositie met prakties opvoedingswerk bezig. Zo bijv. individuele kleuterleidsters, sociale werkers en leraren, die probeerden binnen de instellingen waar zij werkten, principes van anti-autoritaire opvoeding te realiseren. Deze pogingen werden begeleid door een gevecht tegen de burokratie in de sociale en onderwijsinstellingen.
Een derde gebied waar men poogde nieuwe opvoedingsmogelijkheden te openen, was het gebied van de zgn. "randgroepen". Meestal waren het sociale werkers en studenten uit de beweging, die met kinderen en jongeren uit de opvoedingsgestichten, met rockers en kinderen uit de tehuizen voor daklozen werkten.
Haar politieke en organisatoriese uitdrukking vond de beweging van de kinderwinkels in de oprichting van de "centrale raad van de socialistiese kinderwinkels". De strijd van de gepolitiseerde kleuterleidsters, sociale werkers en leraren werd in hoge mate geïsoleerd gevoerd. Zij nam regionaal verschillende vormen aan. In West-Berlijn bijv. werden werkgroepen van de kleuterleidsters opgericht, de sociale werkers stelden een werkgroep van kritiese sociale werkers in (AKS) en de leraren richten de socialistiese lerarenbond op (SLB).
Haar politieke hoogtepunt bereikte deze strijd in de instituties bijv. in de stakingspoging van alle west-berlijnse kleuterleidsters in september 1969, en in de staking van de kleuterleidsters in Kreuzberg. Bij de sociale werkers en de leraren vonden meer of minder geslaagde pogingen plaats om kollegaas en verschillende bevolkingsgroepen te politiseren. Dit gebeurde in de vorm van go-in's, teach-in's, oprichting van werkgroepen en demonstraties. Het ter-

rein van het werk onder de randgroepen strekte zich uit van kinderen en jongeren uit gestichten, gedetineerden en ontslagen gevangenen, dakloze gezinnen en hun kinderen. Een politiek hoogtepunt bereikte dit werk bijv., toen op grond van extreme wantoestanden in het tuchthuis Tegel een parlementaire enquête-kommissie moest worden ingesteld en het in Tegel zelf tot een reeks opstanden van de gevangenen kwam.
De agitatie in de west-berlijnse opvoedingsgestichten was er gedeeltelijk de oorzaak van, dat de opvoedingsgestichten half leeg waren, en de leefgemeenschappen en kommunes van studenten vol zaten met weggelopen kinderen en jongeren uit de gestichten. In München kwam het tot een grote politieaktie tegen het "zuidelijk front" (Sudfront), dat eveneens met jongeren uit tehuizen werkte. In Frankfurt leidde dit werk tot de oprichting van zes woonkollektieven van kinderen die in rijksopvoedingsgestichten hadden gezeten.
Globaal kan op dit moment worden gesteld, dat het werk op alle drie de terreinen stagneert, als het al niet volledig in elkaar gezakt is. Dit kwam door de meest uiteenlopende oorzaken. Bij de kinderwinkels omdat het karakter van pedagogiese eilandjes steeds duidelijker werd. De opvoedingspraktijk vond grotendeels los van de politieke praktijk van de hele beweging plaats. Zo werden de kinderen niet opgevoed tot voorvechters van de zaak van het proletariaat maar tot individualisten, die in de reële maatschappij niet met strijd, maar met regressies op de algemene onderdrukking reageerden. Vanuit dit inzicht, dat overigens beslist niet door alle kameraden gedeeld werd, en vanuit de konsekwente ideologiese diskussies ontstond het besluit om de "centrale raad van socialistiese kinderwinkels" op te heffen.
Enkele groepen ouders zijn de arbeiderswijken ingetrokken, gewapend met uiteenlopende koncepties. De anderen zetten hun bestaan voort ver van de maatschappelijke realiteit en slechts met aantrekkingskracht op een liberaal potentiëel uit de burgerlijke middenklasse.

Ook in de groepen van de *pedagogiese beroepen* en in het werk onder de *randgroepen* zijn deze ideologiese diskussies gevoerd, in volle gang of beginnen op gang te komen. Natuurlijk zijn er bij deze groepen andere problemen aan de orde geweest dan bij de kinderwinkels, maar in het algemeen gesproken kan worden vastgesteld, dat zich frakties aftekenden rondom de vraag: "Is ons werk relevant voor de arbeidersklasse en de uitbreiding en ondersteuning van de socialistiese beweging? " Deze vraag werd in de verschillende groepen verschillend beantwoord, en leidde tot noodzakelijke splitsingen, noodzakelijk omdat het heersend pluralisme en het reformisme in de praktijk deze groepen grotendeels verlamde. Nadat de verschillende standpunten zich

hadden uitgekristalliseerd en een begin gemaakt was met het trekken van praktiese konsekwenties, was ook een samenwerking op verschillende punten weer mogelijk en noodzakelijk.

Deze scheuringen zijn niet toevallig tot stand gekomen. Zij zijn terug te voeren op de pogingen de anti-autoritaire beweging om te buigen in een socialistiese. Politiek werd dit gekonkretiseerd in het parool: "Wij moeten de arbeidersbeweging reorganiseren", dus: teoreties en prakties werk met het proletariaat. Als voorwaarde daarvoor werd gesteld: "Wij moeten ons hecht organiseren en de klassenanalyse in de praktijk op gang brengen." Aan de hand van deze vraag werd in de verschillende groepen het probleem van "rechts-midden-links" opgelost. Het opvoedingswerk op de drie genoemde terreinen werd en wordt voor het grootste deel nog altijd bepaald door de abstrakte afwijzing van de burgerlijke opvoeding en de pogingen om de leegte die zo ontstond, op te vullen met roofdrukken van psychoanalytiese werkjes (Wilhelm Reich, Vera Schmidt, Anna Freud).
Reeds bij de eerste serieuze poging tot proletariese opvoeding werd duidelijk, dat de psychoanalyse geen vervanging kan zijn voor een revolutionair proletariese opvoedingsteorie, zoals gedeeltelijk in de kinderwinkels toch geprobeerd wordt. In het kapitalistiese systeem is en blijft psychoanalyse een instrument van burgerlijk emancipatiestreven. Psychoanalytiese inzichten, toegepast op de situatie van proletariese kinderen en jongeren, kunnen hoogstens een middel tot inzicht zijn in handen van intellektuele opvoeders (en niet van proletariese, zoals noodzakelijk zou zijn) en ook daaraan zijn grenzen.
Wij konstateren dus, dat wij op dit moment niet beschikken over een revolutionaire teorie en praktijk voor een proletariese opvoeding. De ervaringen die wij tot nog toe hebben opgedaan zijn voor onszelf uiterst noodzakelijk geweest (althans voor een belangrijk gedeelte). Maar voor onze nieuwe praktijk - het opvoedingswerk bij proletariese kinderen - zijn ze slechts in zeer beperkte mate toepasbaar.

2. Kritiek op onze eerste pogingen tot proletaries opvoedingswerk in Kreuzberg.

Enkele maanden geleden zijn kameraden, die vrijwel alle uit de (inmiddels opgeheven) centrale raad van de socialistiese kinderwinkels en uit opleidingen voor sociale werkers en opvoeders komen, in Kreuzberg begonnen met *het organiseren van proletariese kinderen*. Hiervoor hebben zij allereerst een winkel in de Fichtestraat gehuurd (Rode-Panter-Projekt). Wij hebben dit gedaan omdat ons duidelijk geworden was, dat anti-autoritaire kinderwinkels geen revolutionair perspektief bieden. Daarbij oriënteren wij ons op de ervaringen van de

kommunistiese kinderbeweging ten tijde van de Republiek van Weimar, die wij in een teoreties seminar proberen te analyseren. Voor het praktiese werk gaan wij uit van de principes voor kommunisties kinderwerk, zoals die vooral door *Edwin Hoernle* in de twintiger jaren zijn geformuleerd. Hiermee is ook teoreties een duidelijke scheidslijn getrokken met de anti-autoritaire opvoedingsprojekten uit het verleden, die socialistiese pretenties hadden, waarbij overigens nog niet positief is uitgemaakt, of onze eigen opvoedingspraktijk socialisties is.

In de ontwikkeling van het werk in de Fichtestraat zijn globaal twee fasen te onderscheiden:

In de eerste fase (september tot december 1969) is gebleken dat de volgende problemen ons werk bemoeilijkten:

1. *Pedagogiese problemen:* De ruimtelijke coëxistentie met een anti-autoritaire kinderkresj voor kleuters van $3\frac{1}{2}$ tot $4\frac{1}{2}$ bemoeilijkte de ontplooiing van het pedagogies werk met proletariese kinderen van 7 tot 16 jaar. Noch de konkrete afwijzing van aanzetten tot revolutionaire opvoeding uit het verleden, noch de afwijzing van de burgerlijke kinder- en jeugdopvoeding door overheidsinstellingen en organisaties waren voldoende om het projekt een revolutionaire opvoedingsinhoud te geven. Ook de eerste ervaringen van de sinds medio 1969 in een scholierenwinkel in Charlottenburg ondernomen poging tot proletariese opvoeding werden niet grondig genoeg geëvalueerd; dit opvoedingskoncept bleef abstrakt.
2. *Politieke problemen.* Wij hadden verzuimd ons tijdig gemeenschappelijk te scholen, divergerende ideologiese richtingen kwamen nauwelijks naar buiten. Het projekt werd niet in een lokale aktie-strategie geïntegreerd. Bovendien waren de meesten van ons niet in staat plaats en funktie van ons werk in de hele beweging op de juiste wijze te bepalen.
3. *Organisatoriese problemen.* In onze praktijk ondekten wij, dat wij ons moeten organiseren, maar de meeste kameraden begrepen niets van de diskussies over het organisatievraagstuk. Het projekt bleef vrijwel volledig geïsoleerd van andere projekten in Kreuzberg.

Tijdens het genoemde seminar werd over de belangrijkste *uitgangspunten van kommunisties kinderwerk* gediskussieerd; toch waren wij niet in staat genoemde problemen te overwinnen. De belangrijkste traditionele uitgangspunten voor kommunisties kinderwerk zijn:

1. Integratie van het proletariese kind in het gezamenlijk front van het strijdende proletariaat.
2. Het bereiken van grotere massaas kinderen in hun eigen proletaries milieu;

afwijzing van alle pogingen, de kinderen van proletariërs op te voeden op mooie eilandjes ver van de realiteit.
3. Het belangrijkste opvoedingsmiddel is de deelname aan de klassenstrijd.
4. De kommunistiese opvoeders "zijn eenvoudige proletariërs, bovendien meestal jong in leeftijd, zelf nog in de krisisperiode van lichamelijke en geestelijke groei. Ze zijn afkomstig van hetzelfde sociale en geestelijke nivo als de arbeiderskinderen zelf ...".
5. Een dergelijke opvoeding moet vanzelfsprekend in handen liggen van het meest progressieve, meest revolutionaire deel van het proletariaat, dus van de kommunistiese strijdorganisatie: "jeugd en partij". (*E.Hoernle*, fragmentaries geciteerd.)

Deze principes moesten al spoedig in tegenspraak komen met onze praktijk. Daar er in West-Berlijn nog geen strijdend proletariaat is, is het inschakelen van proletariese kinderen in deze strijd nog niet mogelijk. In plaats daarvan bestaat de mogelijkheid, de kinderen van arbeiders in te zetten in de strijd van radikale studenten en scholieren, maar daarmee ontstaat het gevaar dat zij van hun klasse vervreemden. Wij voerden wel belangrijke akties (Beck, Vietnam, Kerstfeest), maar doordat wij deze nieuwe ervaringen zonder enig principe evalueerden, waren wij absoluut niet in staat, vast te stellen wat geslaagd en wat mislukt was. Een ander voorbeeld van slordig werk was het werk onder de ouders. Twee kameraden werden aangewezen, die moesten beginnen met het bezoeken van ouders. Daar dit werk zonder vooronderzoek zeer moeilijk op gang kwam, verzandde het spoedig.

Tweede fase: januari 1970 tot maart 1970.

1. *Pedagogiese problemen.* De winkel werd gereorganiseerd. De arbeiderskinderen kregen een eigen ruimte, die nu ook ingericht werd. Met de groep ouders van de anti-autoritaire kinderkresj werd een losse ideologiese diskussie begonnen. Doordat de leider in een rijksopvoedingsgesticht gezet werd, verloor de groep arbeiderskinderen zijn interne kommunikatiestruktuur en viel uiteen. De gebrekkige voorbereiding van het winterwerk had tot gevolg, dat er niet gewerkt werd onder de sleeënde en schaatsende kinderen van Kreuzberg. De omvang van de groep arbeiderskinderen liep daardoor terug tot twee à drie kinderen per dag. Het *politieke perspektief* van het werk, de integratie van de kindergroep in akties van de linkse beweging, werd voor wat betreft het Fichteprojekt door het Rode Kollektief als uitzichtloos bestempeld. Het Fichteprojekt zal voortaan slechts de funktie van een rode waarnemingspost vervullen. Om desondanks toch een nieuwe kindergroep te kunnen opbouwen, meenden

we eerst een kwalitatieve verbetering te moeten bereiken in het individualisties pedagogies optreden van de leiders. In het werk kwam de vraag naar een adekwate bevrediging van de behoeften van de proletariese kinderen door hun verzorgers, centraal te staan.
Doel van de opvoeding was nu niet meer de strijdbare kindergroep, maar de *kindergemeenschap* waarin men zonder agressie met elkaar samen zou werken. Dit doel werd niet bereikt, ofwel omdat men de wensen van de kinderen niet onderkende, ofwel geen mogelijkheid zag om bijvoorbeeld seksuele verlangens van de kinderen te bevredigen.
Volledig uit ons gezichtsveld verdween een opvoeding, die de *maatschappelijke plaats van het arbeiderskind* ernstig neemt en een kompensatoriese opvoeding afwijst als verraad aan de klasse. Er dreigt een kompensatoriese opvoeding te ontstaan, die niet krachtig genoeg aanknoopt aan scholingsbehoeften, maar enkele geselekteerde arbeiderskinderen een mooie jeugd wil bezorgen. Dit is een cynies perspektief; in ruil voor enkele mooie middagen wordt het arbeiderskind de ontwikkeling van kollektieve verzetsmogelijkheden onthouden. Misschien al eerder, maar in elk geval zodra hij in de fabriek komt, zal de jonge arbeider inzien dat klasseloze pedagogen hem de vroegtijdige ontwikkeling van zijn klassebewustzijn hebben onthouden en hem tot een willoos werktuig van industriebaronnen hebben gemaakt.
2. *Politieke problemen.* Een politieke kritiek op het reformistiese werk van sociaaldemokratiese kindervrienden is tot op heden niet ontwikkeld. De burgerlijke groepspedagogiek begint de schuchtere pogingen tot een pedagogiek van de groepsstrijd te verdringen. Het projekt Fichtestraat is nog meer geïsoleerd dan in de eerste fase. In plaats van politiek komt gevoelsmatige frustratie ten gevolge van onvermogen tot proletariese opvoeding, waarop niet wordt gereflekteerd.
3. *Organisatoriese problemen.* Het projekt "arbeiderskinderengroep Fichtestraat" is dankzij de organisatie van het Rode Kollektief zelf nog levensvatbaar. Er heeft zich een grotere angst voor de praktijk ontwikkeld bij de kameraden die daar werken. De scholing en de zelfkritiek die in het projekt kollektief is begonnen, moet zich met deze problemen gaan bezighouden.

3. De moeilijkheden met proletariese opvoeding.

Proletariese opvoeding is moeilijk, dat is de teneur van bijna alle antwoorden die binnen kwamen op de enquête. Vast staat, dat dertig Rotkol-kameraden werden gevraagd hun positie te bepalen ten opzichte van opvoedingsproblemen; twintig kameraden antwoordden, waarvan er 12 (60 %) helemaal niets, 2 (10%) weinig en 6 (30%) veel over de opvoedingspraktijk zeiden.

Dit betekent dat in het geheel genomen slechts 26,6 % van de leden van het Rode Kollektief over hun praktijk kunnen schrijven.
Enkele details: "Het meedoen in het Rode Kollektief is af en toe absoluut frustrerend", "veelvuldige moeilijkheden in de opvoedingspraktijk", "standpunt over de opvoedingsproblematiek wordt naderhand gegeven", "in de relatie met de individuen bestaan geen problemen, wel met de groep". De oorzaken van deze moeilijkheden worden op verschillende nivo's gezocht.

Problemen bij de opvoeder zelf.

Velen hebben hun *seksuele problemen* niet overwonnen en de meesten kunnen er niet over schrijven. Een kameraad bekent heel eerlijk: "Uit onzekerheid hierop niet ingegaan". De seksuele behoeften van de kinderen zijn dus een voortdurend punt van onzekerheid in het opvoedingswerk. Ook de objektieve grenzen die de maatschappij stelt, maken het seksuele probleem moeilijk. Een vrouwelijk lid van het kollektief stelt de vraag: "Hoe kunnen we de kinderen een positieve instelling tegenover de seksualiteit geven, als hun omgeving dit vraagstuk als smerig en obsceen afdoet? "
De kameraden ervaren vooral een merkwaardige toestand van gebrek aan kreativiteit en spontaneïteit tegenover de kinderen. Een vrouwelijk lid van het kollektief geeft toe: "Haar spontaneïteit is slecht ontwikkeld." Hier wordt duidelijk, hoezeer de kameraden hun eigen kinderjaren verdringen. Zij weten niet tot de kinderen door te dringen. Ook de klassebarrières worden, met name voor de groepen van het kleinburgerlijke en burgerlijk type storend duidelijk. De kameraden zeggen dan: "Op de een of andere manier bereik ik ze (de Rode Panters) niet", of de kontakten "werden nooit intensief". Veel kameraden hebben ook het gevoel dat de kinderen niet voldoende aandacht aan hen besteden. "Ik geloof", zo schrijft een vrouwelijk Rotkol-lid "dat ik voor de kinderen niet erg interessant was". Of : "Ik vind, dat wij allemaal voor de kinderen helemaal niet belangrijk zijn". Aan de kinderen worden te hoge prestatieverwachtingen gesteld, die dan onvermijdelijk teleurgesteld moeten worden.
Over het eigenlijke doel van de opvoeding bestaat weinig duidelijkheid. Het doel dat uit de eigen opvoeding voortkomt, verzet zich bij de meesten nog tegen het nieuwe doel van de "socialistiese, anti-autoritaire opvoeding voor de klassenstrijd". Bij de ene kameraad bestaat derhalve een spanning tussen individuele en groepsopvoeding, bij de andere "tussen oude en nieuwe opvoeding" of tussen een "laissez-faire en een socialistiese opvoeding". Bij allen schijnt een diskrepantie aanwezig tussen intellektueel inzicht en prakties handelen. Dit leidt tot extra verwarring in de houding tegenover de kinderen, die zich dan vooral in de onzekerheid en diskontinuïteit in de libidineuse verhoudingen uit.

"Ik reageer vaak zeer ongekontroleerd", zegt een kameraad. Een andere: "Libidineuse en agressieve strevingen treden nog afwisselend op".

De plaats van de kameraden zelf in het opvoedingsproces is bovendien diffuus. Dat uit zich in hun beoordeling van het probleem van de autoriteit. De meeste zijn gevangen in een spanning tussen "autoritairisme en anti-autoritairisme", tussen "leiden en spontaan laten groeien". In plaats van in te grijpen op grond van nauwkeuriger waarnemingen, neigen de meesten er toe, zichzelf als waarnemer en handelend persoon te negeren, vooral als de opvoedingssituatie moeilijk is. Het moeilijkst schijnen de kameraden uitingen van overmatige agressie de baas te kunnen. Allen, die hun eigen socialisatie met een streng agressieverbod hebben moeten bekopen, durven hun zelf-discipline niet van de arbeiderskinderen te verlangen. De gevolgen worden als volgt beschreven: "Tegenover agressies ben ik machteloos" of "tegenover agressies geplaatst, vond ik mezelf tamelijk belachelijk en hulpeloos".

De arbeiderskinderen schijnen de kameraden van niet-proletariese afkomst meestal als vreemde, onbegrijpelijke wezens toe. Zij schrijven daarom, "dat wij de kinderen en hun sociale omgeving beter moeten leren kennen". Of "onze kennis van de omstandigheden waarin de kinderen leven, moet absoluut worden verbreed." Allen vinden hun pedagogiese kennis absoluut onvoldoende. "Minimaal", zegt een kameraad. De tegenwoordige pedagogiek is volledig kloten. Zo schrijven de kameraden: "De gebruikelijke groepspedagogiek heb ik wel kunnen overwinnen, maar daarmee heb ik voor mijzelf nog geen alternatief kunnen ontwikkelen". Of: "Ondanks een jaar praktijk met een groep kinderen, stond ik in het luchtledige op momenten dat mij spel- of bezigheidsmogelijkheden moesten invallen".
Tenslotte zijn de meesten bang voor de dag met de kinderen. Eén kameraad wordt dan altijd door de volgende vragen gekweld: "Hopelijk valt je wat in, hopelijk pikken de kinderen dat, hopelijk is het politiek van belang, hopelijk komen er een paar". De systematiese voorbereiding van het opvoedingswerk staat bij ons nog in de kinderschoenen. Daarbij zal moeten worden uitgegaan van de vraagstukken van de aangepastheid aan het kind, de aangepastheid aan de klasse en van politieke principes.

4. Nieuwe aanzetten tot een proletariese opvoeding in Neukölln

Het projekt-Karlsgartenstrasse in Neukölln is opgezet op basis van de onderzoeksprincipes die in deze tekst worden uiteengezet.
In de eerste fase van het vooronderzoek werden enquêtes gehouden over de toe-

stand van de kinderen en de jongeren in het gebied van het projekt-Karlsgarten-strasse. Vervolgens werd kontakt opgenomen met potentiële linkse mensen (onderwijzers, sociale werkers, kleuteronderwijzeressen, dominees), die op de hoogte waren van de situatie van de kinderen en jongeren in dat gebied. Met hen werd over het arbeiders-kinderen-klub-projekt gediskussieerd. In de dichtsbijzijnde jeugdklub werd aan bijeenkomsten deelgenomen om reklame te maken voor dit projekt, alsook om te onderzoeken hoe de reaktie van de arbeidersjeugd op deze agitatie uitviel.
Vervolgens werd een agitatie-aktie begonnen met als doel, met alle arbeidersgezinnen in het gebied van het projekt persoonlijk kontakt op te nemen. De medewerkers aan het projekt ontwierpen hiertoe een brief, die eerst met proletariese kontaktpersonen werd besproken en vervolgens gewijzigd. In de brief werd het projekt arbeiders-kinderen-klub aangekondigd en toegelicht. Deze brief werd door onderzoeksgroepen van telkens twee personen bij de arbeidersgezinnen tussen 17.30 en 19.00 uur aan de deur afgegeven. De kontakten die op deze wijze ontstonden werden gebruikt om vast te stellen:

1. Hoeveel kinderen en van welke leeftijd zijn er in het gezin?
2. Hoe is de houding van de ouders tegenover de kinderen?
3. Hoe staat het gezin tegenover de kinderklub?
4. Hoever gaat de eventuele steun aan het projekt (alleen maar belangstelling, sturen van de kinderen, persoonlijke deelname)?
5. Wie zijn de primaire opinievormers en informatiedragers in de buurt (slager, bakker, schoenmaker, koncierge enz.) en hoe staan die tegenover ons projekt?
6. Hoe staat men tegenover radikale politiek?

Deze aktie is nog niet afgesloten. Een eerste overzicht geeft positieve mogelijkheden te zien.
De openingstermijn van de kinderklub is vastgesteld. Tot die datum bereiden verschillende sub-groepen van het projekt bijdragen voor over problemen als: spelen, ekskursies, revolutionaire geschiedenis van eigen land enz.

5. De taken van het Rode Kollektief.

De oprichting van Rotkol in december 1969 was het resultaat van de ervaring tot op dat moment en van zelfkritiek. Rotkol is de organisatoriese konsekwentie van het inzicht, dat wij ons hecht moeten organiseren, als wij op een permanente basis een in een revolutionaire totaal-strategie geïntegreerd proletaries opvoedingswerk in praktijk willen brengen. Rotkol stelt zich in West-Berlijn tot taak, revolutionair kinder- en jeugdwerk in wijken met een proletariese meerderheid te organiseren in het kader van een niet-reformistiese linkse strategie. Rotkol

zal derhalve twee dingen doen: 1. lokale, historiese analyses maken van de opvoeding tot de klassenstrijd en 2. de kontradikties analyseren op het terrein van de lokale opvoeding, dit alles op basis van reeds bestaande of in de toekomst nog te onwikkelen opvoedingprojekten en akties.

a. *Het probleem van samenwerking en fusie.*

Bij het werk in de wijken bestaat het gevaar dat projekten louter omwille van het projekt worden georganiseerd. Om dit gevaar systematies tegen te gaan heeft Rotkol principes uitgewerkt, op grond waarvan ze de samenwerking met andere groepen en organisaties in West-Berlijn bepaalt en struktureert:
a1. Een nauwe samenwerking is slechts mogelijk met groepen, die enerzijds niet afgegleden zijn naar de revisionistiese politiek van a-politiek jeugdwerk en eilandpedagogiek, en anderzijds de revolutionaire strategie niet tot een ekonomiese optiek beperken en daarmee de revolutionaire opvoeding afwijzen als zijnde irrelevant voor de ontwikkeling van de klassenstrijd. De nauwe samenwerking beperkt zich tot groepen die proletaries opvoedingswerk doen. Hiertoe zou een raad van gedelegeerden uit deze groepen geschapen moeten worden, die in het kader van de ideologiese eenwording bepaalde bevoegdheden zou moeten krijgen. De taken van deze raad zouden allereerst moeten zijn:
- het organiseren van een uitwisseling van ervaringen,
- het bevorderen van de diskussie over de strategie van proletaries opvoedingswerk,
- het voorbereiden en organiseren van gezamenlijke akties.

Langs deze weg kan de organisatie en eenwording van de groepen, die in Kreuzberg/Neukölln opereren, vanuit de verschillende praktijkvelden worden voorbereid. Pas als dit bereikt is, kan de klassenanalyse van de hele wijk op gang komen.

a2. Met linkse groepen in Kreuzberg/Neukölln, waarmee geen nauwe samenwerking mogelijk is, en met linkse groepen in andere wijken wil Rotkol een eenvoudige samenwerking tot stand brengen. Deze zal zich in hoofdzaak beperken tot een uitwisseling van teksten en gegevens, het vastleggen van kontaktadressen, wederzijds mededelen van besluiten en waar mogelijk het plannen en realiseren van gezamenlijke akties.

a3. Voor het opnemen van reeds bestaande werkgroepen in het Rode Kollektief dienen principes ontwikkeld te worden, waarin reeds in aanzet de eisen liggen vervat, die gesteld moeten worden bij de organisatoriese centralisatie en eenwording van het wijkwerk. Voorwaarde voor de groepen die tot Rotkol

willen toetreden zijn: een eigen praktijk en voldoende tijd om deel te kunnen nemen aan plenaire vergaderingen, studieweekends en scholing. De scholing zal met hulp van een door Rotkol aangestelde scholingsleider onmiddellijk beginnen, en zal behalve teksten van de Rotkol-scholing ook materiaal bevatten over de voorbereidings- en stichtingsfase van Rotkol.
Op grond van de ervaringen van het proletaries opvoedingswerk zal Rotkol bij voorkeur kandidaten van proletariese afkomst, en die in het proletariaat verankerd zijn, opnemen. In hoeverre deze kandidaten nog bij andere organisaties aangesloten kunnen zijn, moet van geval tot geval worden bekeken en gebaseerd zijn op de principes en verplichtingen van die andere organisaties, op de tijd die deze in beslag nemen en de taken die de kandidaten daarin hebben.

a4. Het vraagstuk van een fusie is bij de huidige stand van het politieke werk van de diverse 'overgangsorganisaties' nog niet aktueel.

b. Het probleem van de scholing.

De scholing draagt een anti-encyklopedies karakter. Zij is afgestemd op de eerstkomende taken en wordt uitgevoerd in de projekt-kollektieven. We moeten vooral die werken bestuderen die ons voorbereiden en helpen bij onze onderzoeken en de opvoedingspraktijk. Voor het werk met kinderen moeten wij de ervaringen en principes uit de twintiger jaren bestuderen, onderzoeken hoe suksesvol die beweging in die dagen was, en wat wij daaruit voor ons huidige kinderwerk kunnen leren.

c. Het probleem van de opvoeding voor de strijd.

Rotkol systematiseert het theoretiese en praktiese werk in projekten, ontwikkelt op verschillende leeftijden afgestemd groepswerk, ontwerpt op grond van analyses en akties adekwate opvoedingsmodellen (rode voorposten, proletariese clubs) en stelt zich ten doel op te leiden tot proletaries opvoedingswerk.

d. Het probleem van de interne organisatie.

Om te verhinderen, dat natuurlijke en zelfbenoemde autoriteiten door een zogenaamde anti-autoritaire stijl van leiding geven de leden aan de basis verlammen, heeft Rotkol voorlopige organisatoriese konsekwenties getrokken. Rotkol heeft zich op drie nivo's georganiseerd: 1. het leidinggevend kollektief 2. de projekt-kollektieven, en 3. de plenaire vergadering. Deze laatste

komt wekelijks bijeen. Zij waarborgt de kontinuïteit van de kommunikatie tussen de projektkollektieven, kontroleert de projekt-kollektieven en het leidinggevend kollektief, en neemt besluiten in alle fundamentele theoretiese en praktiese vragen. De projekt-kollektieven zijn dragers van de praktijk in een deel van de wijk, waarbij in de regel een klub-projekt fungeert als kristallisatiepunt. De projekt-kollektieven zijn tegelijk klubeenheden voor de scholing. Op dit ogenblik bestaan drie projekt-kollektieven. Het leidinggevend kollektief wordt door de plenaire vergadering gekozen, de leden ervan kunnen op ieder moment afgezet worden. Tot de taken van het leidinggevend kollektief behoren: het in overeenstemming brengen van de perspektieven die ontstaan uit de praktijk, met de totale anti-revisionistiese strategie voor heel West-Berlijn, het nemen van initiatieven tot proletaries opvoedingswerk in de wijk en het aktiveren van de leden aan de basis. De leden van Rotkol zijn verplicht, regelmatig deel te nemen aan de plenaire vergadering en georganiseerd mee te werken in een projekt-kollektief.

uit: Rote Presse Korrespondenz nr. 60-61-62, april 1970.

KRITIEK OP DE TEKST VAN HET RODE KOLLEKTIEF

De serie bijdragen die onder de titel "Strategie en praktijk van de proletariese opvoeding" in de nummers 60-62 van de Rote Presse Korrespondenz zijn afgedrukt, moet met een scherpe kritiek worden beantwoord, niet alleen tegenover de schrijvers van het Rode kollektief (ROTKOL), maar ook tegenover de redaktie van de RPK, die deze bijdrage in drie afleveringen zonder enig kommentaar publiceerde. Gegeven de hulpeloosheid waarmee talrijke groepen met name in het opvoedingswerk eksperimenteren, is het bijzonder onverantwoord een artikel af te drukken, dat een politiek perspektief belooft, maar zowel in zijn premissen als in zijn konklusies onjuist en verwarrend is. Zelfs als de RPK-redaktie in haar huidige samenstelling onder de druk van interne fraktiestrijd tot kompromissen is gedwongen,kan in dit konkrete geval nalatigheid tegenover een dokument dat in wezen antimarxisties is, niet worden verontschuldigd. Daar deze kritiek een zelfkritiek inhoudt, achten wij het noodzakelijk om, zij het verlaat, de wezenlijke punten van onze kritiek hier uiteen te zetten. Onze stelling luidt, dat in deze tekst, hoezeer daarin ook met begrippen van de marxistiese klassenanalyse wordt gegoocheld, nergens uitgestegen wordt boven de theoretiese aanzetten van de traditionele studentenbeweging enerzijds, en anderzijds nergens het kader van de burgerlijke sociologie wordt verlaten.

I

De ROTKOL-schrijvers noemen het werk met proletariese kinderen en jongeren een onderdeel van het onderzoekswerk. Het politieke programma voor dit onderzoekswerk wordt in het eerste deel van hun tekst als volgt geformuleerd: "De huidige fase van het kapitalisme wordt gekenmerkt door een betrekkelijke stabilisering. Van de zijde der SPD - de sociaal-demokraten - worden op massale schaal pogingen ondernomen, de arbeidersklasse in de burgerlijke staat te integreren. Tegen deze achtergrond heeft de revolutionaire linkse beweging nauwelijks een mogelijkheid zich in het proletariaat te verankeren, als zij de verschillende delen van het proletariaat niet onderzoekt op de vraag, hoever de huidige klassebasis van een revolutionaire politiek op het gebied van de krises in bovenbouw en basis van het systeem reikt. Dit onderzoek zal

zal zowel betrekking moeten hebben op lagen in het proletariaat die ekonomies gedetermineerd zijn, alsook op groeperingen in het proletariaat die leeftijdsspecifiek zijn bepaald". (Strategie en praktijk van de proletariese opvoeding, pag. 58) In dit "zowel - alsook" wordt op versluierde wijze reeds de scheiding voltrokken tussen "ekonomies gedetermineerd" en "leeftijdsspecifiek bepaald". Deze scheiding zal in het verdere verloop van de tekst openlijk aan de dag treden en het klassevraagstuk steeds meer achter een *fenomenologie van het jonge proletariaat* laten verdwijnen. In de tekst wordt verder op geen enkele plaats gerept van de ekonomiese voorwaarden, waaronder de arbeidersjeugd als deel van de arbeidersklasse en daarmee verbonden, leeft. Integendeel, vanuit het gezichtspunt van de "leeftijdsspecifiek bepaalde groeperingen" wordt er een scherpe tegenstelling gekreëerd tussen arbeidersjeugd en volwassen proletariaat, hetgeen de schrijvers dan de mogelijkheid biedt, het vraagstuk van de proletariese opvoeding in één klap tot een vraagstuk van de algehele strategie te maken. Reeds even verder lezen wij bijvoorbeeld: "De kapitalistiese opleidings- en opvoedingsprocessen, die het arbeiderskind en de proletariese jongeren tot dusver uitsluitend aan het kapitalistiese systeem aangepast hebben, zijn in een krisis geraakt. Wil socialistiese politiek tegenwoordig een basis vinden in de proletariese massaas, dan zijn de beste aangrijpingspunten onder de proletariese kinder- en jeugdmassaas gegeven, als het lukt in de arbeidersbuurten in deze processen in te grijpen. Daar de arbeidersjongeren tegenwoordig niet meer alleen door school, fabriek of gezin worden gedisciplineerd, maar bovendien door de klassespecifieke jeugd- en vrije tijdskultuur, dienen ook op dit gebied strategieën ontwikkeld te worden, gericht op aktie, onderzoek en opvoeding. Deze strategieën, die per wijk georganiseerd moeten worden, openen brede perspektieven voor de agitatie en mobilisering onder het volwassen proletariaat zelf." (Strategie en praktijk enz., pag. 60)

Dat juist het opvoedingswerk onder het jonge proletariaat brede perspektieven voor het werk onder het volwassen proletariaat zou openen, is een typies *sociaal-demokratiese opvatting.* Evenals de ROTKOL-tekst, berust deze opvatting op een indeling van de arbeidersklasse die - gedacht als uitgangspunt voor onderzoekswerk - dit onderzoek zelf al overbodig maakt: de arbeidersklasse valt uiteen in twee grote delen: de jongeren en de volwassen arbeiders. Het jeugdige proletariaat is het revolutionaire potentieel voor de toekomstige klassenstrijd. De rest van de arbeidersklasse is afgeschreven of slechts indirekt via het opvoedings-

werk onder de proletariese kinderen en jongeren "te hermobiliseren".

Dat het *klassebegrip* waarmee hier gewerkt wordt, iedere ekonomiese grondslag ontbeert, en de hele gedachtengang ontbloot is van ieder inzicht in de kapitalistiese produktiewijze, blijkt reeds uit de kriteria die ROTKOL hanteert bij het onderscheid tussen arbeidersjeugd en volwassen proletariaat. Het volwassen proletariaat is geïntegreerd, "in het algemeen zijn de kinderen en jongeren uit de arbeidersklasse minder in de maatschappij geïntegreerd" (Strategie en praktijk enz., pag. 58) Evenals het burgerlijk empiries sociologies onderzoek zijn anti-proletariese ideologie maar slecht weet te verbergen achter zijn schijnbaar neutrale kategorieën, zo wordt ook het argument "geïntegreerd - niet-geïntegreerd" op de voet gevolgd door een bewijsvoering, die als psychologisme ridikuul, als bedekt anti-kommunisme boosaardig is: de politieke ervaring van de arbeidersjongeren, zo lezen wij in verband met het revolutionaire potentieel van de proletariese jeugd "gaat niet terug tot de tijd van het fascisme en de koude oorlog, die gekenmerkt werden door politieke indoktrinatie op massale schaal. Evenmin waren zij politiek aktief ten tijde van de west-duitse KPD, - de kommunistiese partij - , zodat zij zich niet met haar revisionistiese politiek hoeven te identificeren. Om die reden staan zij beduidend minder geremd tegenover revolutionair werk en zijn gemakkelijker voor het kommunisme te winnen." (Strategie en praktijk enz., pag. 58) Dat de arbeidersjeugd "niet besmet" is met de ervaringen van haar eigen klasse, wordt hier tot een deugd verheven, en de niet-identifikatie tot een voordeel tegenover het volwassen proletariaat, dat als geestelijk gedegenereerd wordt afgeschilderd.

Deze argumentatie loopt tot in de kleinste details door de hele "analyse" van ROTKOL heen. Wil zij steekhoudend zijn, dan is de opdeling van de arbeidersklasse een noodzakelijke premisse. Het revolutionair potentieel van de werkende jongeren bijvoorbeeld wordt niet afgeleid uit hun bijzondere *ekonomiese uitbuitingssituatie*, die hen zowel tot een deel van de arbeidersklasse als tot een specifieke fraktie daarbinnen maakt, maar uit de vorm waarin hun onderdrukkingssituatie zog. gekompenseerd wordt. Hierbij moet het de ROTKOL-schrijvers zelf verborgen blijven, waarom de kompensatievormen van de volwassen proletariërs (het slaan van hun kinderen b.v.) als geïntegreerd beschouwd moeten worden, de kompensatie van de jongeren (zoals subkultuur) daarentegen als anti-kapitalisties. Wanneer *niet-integreerbaarheid* het kenmerk

voor het revolutionaire subjekt is, dan wordt het onbelangrijk tot welke klasse men behoort: de oude randgroepen-theorie! Wanneer bij de verschijningsvormen van het anti-kapitalisties protest van proletariese jongeren het verband met de revolutionaire klasse in haar totaliteit buiten beschouwing blijft, dan wordt het revolutionaire subjekt uitsluitend nog op grond van *subjektieve* faktoren gedefinieerd. Zo is voor ROTKOL de proletariese jeugd daarom revolutionair, omdat zij een "strijdbare groepsgeest", "radikaal anti-kapitalisme", "de moed tot militant optreden" enz. aan de dag legt. Stuk voor stuk eigenschappen waarin de politieke doelstelling nog niet te zien is, en die zich zowel in socialistiese als in fascistiese zin kunnen ontwikkelen: "De fysieke omstandigheden in het arbeidersmillieu zijn voor de hele arbeidersjeugd een leerschool in hardheid en strijdvaardigheid. In de huidige fase van de maatschappelijke ontwikkeling zouden zij de eersten kunnen zijn om zich in radikale politieke akties te begeven". (Strategie en praktijk enz., pag. 59).

Marx heeft met dit drogbeeld afgerekend, toen hij schreef: "Evenmin als men een individu beoordeelt naar wat het in zijn eigen ogen is, evenmin kan men een dergelijke revolutionaire periode beoordelen op grond van haar bewustzijn. Maar omgekeerd moet men dit bewustzijn veeleer verklaren uit de kontradikties in het materiële leven, uit het konflikt tussen de maatschappelijke produktiekrachten en produktieverhoudingen". (Marx, Voorwoord op de Kritiek der politieke ekonomie, MEW, dl. 13, pag. 9).

De definitie van het proletariaat als klasse wordt afgeleid uit zijn positie in het produktieproces, dat in het kapitalisme wordt bepaald door de fundamentele tegenspraak tussen loonarbeid en kapitaal. Het proletariaat is met inbegrip van zijn kinderen als totale klasse objektief onderworpen aan de diktatuur van het kapitaal. De kinderen garanderen het voortbestaan van de waar arbeidskracht: "De arbeidskrachten, die door slijtage en dood aan de markt worden onttrokken, moeten voortdurend door een tenminste gelijk aantal nieuwe arbeidskrachten worden vervangen. De hoeveelheid bestaansmiddelen, die voor de produktie van de arbeidskracht noodzakelijk is, omvat dus ook de bestaansmiddelen van de plaatsvervangers, dwz. van de kinderen van de arbeiders, opdat dit ras van specifieke warenbezitters zich op de warenmarkt vereeuwigt." (Marx, Das Kapital, dl. 1, pag. 186).

De funktie van het proletariese gezin in het kapitalisme wordt bepaald door de omstandigheid, dat de kapitalist de kosten van de reproduktie van de waar arbeidskracht zoveel mogelijk tracht te drukken. Het kapitalisme heeft een ekonomies belang bij de juridiese en zedelijke instandhouding van het instituut gezin. Dit instituut is objektief in tegenspraak met de ekonomiese situatie van het proletariaat, waarin ieder gezinslid als "vrije loonarbeider" op de markt treedt. Het gezin stelt de kapitalist in staat een deel van de reproduktiekosten van de arbeidskracht af te wentelen op het proletariaat. Ekonomies gezien is het opvoedingswerk dat het proletaries gezin aan zijn kinderen besteedt, onbetaalde arbeid, arbeidskracht die voor de produktie van de arbeidskracht wordt aangewend, zonder dat het de kapitalist iets kost. Voor kommunisten is dus niet, zoals ROTKOL voortdurend suggereert, de min of meer vriendelijke, min of meer autoritaire relatie tussen proletariese ouders en kinderen het hoofdpunt, maar de gemeenschappelijke uitbuitingssituatie waarin ouders én kinderen binnen hun klasse verkeren.

Daar ROTKOL deze fundamentele uitbuitingssituatie nergens in haar beschouwing betrekt, kan ook de revolutionaire rol van het proletariaat als klasse tegenover de bourgeoisie als klasse niet tot het uitgangspunt van de strategiese uiteenzettingen worden. De tekst is daarom gedwongen haar toevlucht te nemen tot een begrip *"onderdrukking"* als de meest universele bepaling van de maatschappelijke hoofdtegenspraak, die echter juist daardoor niet meer als klássetegenspraak verschijnt. Overal waar zij zich voordoet, wordt onderdrukking het kenmerk van de "klasse" die bestreden moet worden: in de fabriek de werkbazen, in het gezin de ouders, op school de onderwijzers, op straat de konsumptieterreur enz. Met deze konceptie om in alle sektoren de onderdrukking "an sich" te bestrijden, zonder te analyseren of de partiële opheffing daarvan een deel van de arbeidersklasse privilegieert boven het overige deel van de klasse en daarvan afsplitst, dus zonder uit te gaan van het belang van de klasse als totaliteit, met deze konceptie wordt teruggegrepen op oude zienswijzen uit de studentenbeweging: de klassenmaatschappij lost zich op in onderdrukkers en onderdrukten, de klassenanalyse wordt overbodig, en de bepaling van de revolutionaire strategie onmogelijk.

II

Daar de theoretiese konceptie van de ROTKOL-tekst in haar geheel burgerlijk-idealisties is, is het onvermijdelijk dat ook alles wat meer in het bijzonder omtrent de vraagstukken van de proletariese opvoeding uiteengezet wordt, onjuist wordt.

1. Proletariese opvoeding staat voor ROTKOL gelijk met opvoeding tot klassenstrijd. Maar de klassenstrijd, zo redeneert de tekst, heeft nog niet het stadium van openlijke klassenstrijd bereikt. Om die reden kan onder opvoeding tot de klassenstrijd in de huidige fase nog niet de opvoeding door de strijdende klasse en haar organisaties in de klassenstrijd zelf worden verstaan. Onder klassenstrijd dient dus eerder verstaan te worden: voorbereiding van de proletariese jongeren op toekomstige klassenstrijd d.m.v. opvoedingswerk, konkreet d.m.v. "revolutionaire proletariese groepspedagogiek" (Strategie en praktijk enz., pag. 70). Opvoeding tot klassenstrijd wordt hiermee enerzijds tot een probleem van groepsarbeid gereduceerd, anderzijds tot een aangelegenheid van pedagogen en pedagogiek.

2. De "revolutionaire proletariese groepspedagogiek" bestaat volgens ROTKOL in het "anticiperen van klassebewustzijn" door middel van het "anticiperen op massasituaties" (Strategie en praktijk enz., pag. 71). Wanneer daarmee niet domweg het meenemen van kinderen naar studentendemonstraties wordt bedoeld, dan wordt hierin op zijn minst tot uitdrukking gebracht, dat bij gebrek aan proletariese klassenstrijd de massa-akties zoals die tot dusver, in hoofdzaak op initiatief van studenten werden gevoerd, de leerschool moeten vormen, waarin "op het klassebewustzijn wordt geanticipeerd". In dit verband lezen wij in de ROTKOL-tekst: "De strijdgroep van proletariese kinderen dient hecht geïntegreerd te worden in de akties en onderzoeken van de linkse beweging. Zo wordt zij tot de plaats waar de verbreding van het proletariese strijdbewustzijn tot geanticipeerd klassebewustzijn althans kan worden voorbereid". (Strategie en praktijk enz., pag. 71).

3. De voorbereiding tot de proletariese klassenstrijd wordt dus teruggebracht tot een pedagogiese bewerking van de arbeidersjeugd. Het enige dat aan deze *burgerlijke utopie*, die de verandering van de bestaande maatschappelijke verhoudingen laat beginnen door een verandering

in de opvoeding, nog ontbreekt, is de eis, dat de opvoeders eerst zelf opgevoed worden. ROTKOL is immers ook niet helemaal blind voor het gevaar dat ontstaat, wanneer de proletariese opvoeding een onderdeel wordt van de strijd van de studenten. Dit probleem kan echter worden opgelost, "als de meerderheid in het Rode kollektief die reeds een goede gesteldheid kon ontwikkelen om een proletaries standpunt in de opvoedingssektor in praktijk te brengen, er thans toe over gaat, zelf in de praktijk in de beweging met de kinderen te gaan werken".

De konsepsie van opvoeding die in de ROTKOL-tekst vervat ligt, is daarom zo systematies onjuist en onsystematies tegelijk, omdat daarin de klassenstrijd niet opgevat wordt als een *politieke* strijd. Evenmin als de gedachtengang van de tekst gebaseerd is op een materialistiese analyse van de klassen en klassenformaties, evenmin bevat zij het inzicht, dat de strijd van klassen tegen klassen juist op grond van de kontradiktie tussen maatschappelijke produktiekrachten en produktieverhoudingen tot een politieke strijd moet worden. Het is geen toeval, dat het begrip klassenstrijd in de tekst telkens weer wordt opgelost in begrippen als "massastrijd", "massasituaties", enz. Doordat het begrip klassenstrijd overloopt in het begrip massastrijd, wordt het mogelijk, de opvoedingsstrategie als een psychologiese identifikatietheorie te ontwikkelen, i.p.v. als een onderdeel van de algemene politieke theorie. Dit wordt het best geïllustreerd door de volgende zin, waarin de uitgangspunten van ROTKOL zijn samengevat: "De voorwaarden voor een revolutionaire opvoeding zijn dus: de proletariese massabasis, massabeweging, massaorganisatie, identifikatie met doel en wil van de massa. Alleen een proletariese massabeweging is in staat een antikapitalistiese socialistiese massawil te vormen." (Strategie en praktijk enz., pag. 70). Het is niet verwonderlijk, dat de enige plaats in de hele tekst waar een eigen voorstelling over de organisatie van het proletariaat uiteengezet wordt, in dezelfde kontekst staat: "Alleen als het revolutionaire proces door een proletariese massa-organisatie geleid wordt, kan de kapitalistiese maatschappij overwonnen, en de anti-egoïstiese mens universeel worden". (Strategie en praktijk enz., pag. 70).

In dergelijke uitlatingen en in de ROTKOL-tekst in zijn geheel vinden we een mengsel van restanten van de anti-autoritaire studentenbeweging, methoden van de burgerlijke sociologie en psychologie, en simpele frases. Maar dit mag ons niet doen vergeten, dat dit soort "theorieen" gevaarlijk zijn. Uit dit soort koncepties worden aanwijzingen voor

de praktijk gedestilleerd, waarvan de schadelijkheid reeds op grond van de theorie voorspelbaar is. Zo wordt in de ROTKOL-tekst bijv. in de vragenreeks voor het vooronderzoek de eis gesteld: "Ieder kind zijn eigen kinderkamer". Daar deze eis onvermijdelijk allereerst tot de ouders gericht moet zijn, die domweg niet in staat zijn ze in te willigen, wordt de tegenspraak tussen proletariese ouders en kinderen tot de hoofdtegenspraak. Hieruit vloeit noodzakelijk voort: strijd in het gezin. Maar de tegenspraak tussen proletariese ouders en kinderen is een *tegenspraak in het volk.* Daarom is het noodzakelijk de kinderen hun klassepositie als deel van het proletariaat duidelijk te maken en tevens met de ouders samen te werken, d.w.z. die konflikten aan te pakken, aan de hand waarvan de *fundamentele tegenspraak* tussen proletariese ouders en de klasse der kapitalisten resp. hun agenten duidelijk wordt. Het juiste doel ook voor het opvoedingswerk luidt dus niet: strijd in het gezin, maar gemeenschappelijke strijd van proletariese jongeren én volwassenen tegen hun uitbuiters. Een voorbeeld hiervan zou de ondersteuning door de proletariese kinderen en jongeren kunnen zijn bij de strijd van hun ouders tegen kleine woningen en hoge huren. Zoals voor ROTKOL de gespletenheid der arbeidersklasse theoreties voorwaarde voor een opvoedingsstrategie is, zo moet ook de praktijk die uit deze theorieën wordt afgeleid, de splitsing van de arbeidersklasse konsolideren i.p.v. deze op te heffen

Kommissie 4 van de Rode cel germanistiek
Jeugdkommissie van de KPD/Aufbauorganisation

BIJLAGE 1:

DE LANDELIJKE WERKGROEP ANTI-AUTORITAIRE EN SOCIALISTIESE OPVOEDING.

De landelijke werkgroep anti-autoritaire en socialistiese opvoeding is een informele organisatie van ongeveer 20 kresjes en buurtgroepen in Nederland en België; enkele projektgroepen en enkele kommunes. De bedoeling is de koördinatie van vertalingen, literatuur, uitwisseling van ervaringen, diskussie. Ongeveer een keer per maand is er op wisselende plaats een bijeenkomst, die voor iedereen toegankelijk is. Deze bijeenkomsten vinden plaats in het weekend; naast enkele praktiese punten wordt meestal over een bepaald onderwerp gediskussieerd. Uit deze 'landelijke werkgroep' is een technies kollektief gevormd dat als taak heeft:

- het maken van een overzicht wat er op dit gebied gebeurt in Nederland en België,
- het bijhouden van literatuurlijst en dokumentatie,
- beginnende groepen informatie verschaffen en hen in kontakt brengen met soortgelijke groepen,
- het verstrekken van algemene informatie o.a. door deze reeks boeken,
- de organisatie van de maandelijkse bijeenkomsten, diskussieweekends, enz.

Kontaktadres voor België en Nederland: Rob Prins, Stationstr. 104, Vlaardingen.
Verder werken mee in het technies kollektief:
Erika Beyst, Leopoldplaats 25, Hasselt (België).
Lies van der Drift, Voorstraat 45c, Delft.
Fred Goey, Rosmarijnensteeg 3, Amsterdam.
Wim Klein, Singel 382, Amsterdam.
Lois Mulder, Rembrandtstraat 24, Leiden.
Harrie Teunissen, Vondelstraat 45b, Nijmegen.

BIJLAGE 2:

LITERATUURLIJST.

Deze lijst van boeken en artikelen over socialistiese en anti-autoritaire opvoeding is verre van volledig. De samenstelling is vanwege een aantal redenen zeer moeilijk: (a) de burgerlijk pedagogiese bibliografieën schenken geen aandacht aan deze 'onwetenschappelijke - want politieke -' boeken, (b) de laatste jaren verschijnen veel (goedkope) klandestiene uitgaven op de markt, die de 'gewone' boekhandel vanwege het te kleine winstpercentage niet verkoopt, (c) omdat maatschappij en opvoeding niet los van elkaar gezien worden is het moeilijk deze boeken te rubriceren onder de naam opvoeding.

Voor duitse literatuur over socialistiese opvoeding bestaat er een uitgebreide lijst (cc.130 pag.) nl. "Anleitung für eine revolutionäre Erziehung no.3. (zie lijst).

Enkele techniese opmerkingen: de boeken die door meerdere auteurs zijn geschreven staan zowel onder de titel vermeld als bij de afzonderlijke auteurs. Een groot aantal zijn uitsluitend als roofdruk te verkrijgen en dan in de winkel bij Rob van Gennep (Nes 128 Amsterdam) en vanaf 1 oktober 1970 bij Sunboek in de Van Broeckhuysenstraat 48 te Nijmegen.
Gebruikte afkortingen: r.d.= roofdruk, n.v.= niet meer verkrijgbaar, v.G.= bij van Gennep verkrijgbaar, b.h.= in elke boekhandel verkrijgbaar.

Adler M. zie: Anleitung für eine revolutionäre Erziehung no.6
Adorno e.a. The Authoritarian Personality. Studies in Prejudice, vol. I/II, New York, 1950 (Prentice Hall)
Der autoritäre Charakter, 2 delen, (v.G., r.d.).
Agitation im Freizeitsbereich. Proletarisch Lehrlingstheater "Rote Stein" (f.4,-, v.G.)
Ammon G. Anpassung oder Emanzipation?
Antiautoritäre Erziehung, Underground Press, Berlin, (v.G.)
deel I: W. Schmidt: Psychoanalytische Kindererziehung in Sowjetrussland (oorspr. Wenen, 1924)
M. Klein: Psychoanalytische Spieltechnik
Ferenczi: Kinderanalyse mit Erwachsenen
: Sprachverwirrung zwischen den Erwachsenen und dem Kind
: Die Anpassung der Familie an das Kind.
deel II: M. Klein: Psychoanalyse des Kindes, (f.10,60, v.G.)
deel III: Kritik an W. Reich, Die kommunistische Diskussion um die Psychoanalyse, (v.G.)
M. Klein: Die Rollenbildung im Kinderspiel
A. Reich: Analyse eines Falles von Geschwister Incest
M. Schmideberg: Zur Psychoanalyse asozialer Kinder und Jugendlicher
E. Jacobsen: Lernstörungen beim Schulkind durch masochistische Mechanismen
S. Bernfeld: Die Kritik an W. Reich
W. Reich: Abschliessende Anmerkungen vor Bernfeld.
deel IV: Kritik an W. Reich, Die kommunistische etc., (v.G. f.6,-)
M. Wulf: Zur Psychologie der Kinderlaunen
H. Zulliger: Elternsbeobachtungen über die Seksualität kleiner Kinder
I. Sapir: Freudismus, Soziologie, Psychologie.
Antiautoritäre Erziehung und Kinderanalyse, (f.7,90, v.G.)
Verlag Zerschlagt das bürgerliche Copyright, Berlin.
M. Klein
W. Schmidt
A. Freud
N. Wolfheim
A. Balint

Antiautoritäre Geschichten, Institut für Massenkommunikation, Coop Verlag, Berlin, (f.3,90, v.G.)
1,2,4,6,8, wird hier ein Fress-sack umgebracht.

Das Argument — Tijdschrift, Argument Verlag, Berlin-Karlsruhe (b.h.)
no. 22 Emanzipation der Frau - Sexualität und Herrschaft 1
no. 23 Sexualität und Herrschaft 2
no. 24 Sexualität und Herrschaft 3
no. 29 Schule und Erziehung 1
no. 31 Schule und Erziehung 2
no. 35 Sexualität und Herrschaft 4
no. 40 Vom Bildungsbürgertum zur Funktionselite-schule und Erziehung 3
no. 53 idem 4
no. 56 Sexualität und Herrschaft in der Schule - Sexualität und Herrschaft 5

Astermann M. — zie: Proletarische Erziehung in der S.U. 1917-30

Anleitung für eine revolutionäre Erziehung, herausgegeben vom Zentralrat der sozialistischen Kinderläden, West-Berlin (v.G.)
no. 1 W. Schmidt: Drei Aufsätze
no. 2 W. Benjamin: Eine kommunistische Pädagogik
no. 3 Erziehung und Klassenkampf, Bibliographie
no. 4 A. Reich: Für die Befreiung der kindliche Sexualität
no. 5 Kinder im Kollektiv, Kinder im K.Z., im Kibbuz, im sozialistischen Kinderladen
no. 6 M. Adler, A. Rühle-Gerstel, E. Hoernle: Soll Erziehung politisch sein?
no. 7 Proletarisches Spielbuch (f.4,- v.G.)

Autorität und Familie — deel 1 en 2 (f.32,-, v.G., r.d.)
Marcuse, Fromm,Horkheimer, e.a.

Balint — zie: Antiautoritäre Erziehung und Kinderanalyse
zie: Psychoanalytische Beiträge zur sozialistischen Erziehung
zie: Beiträge zur antiautoritären Erziehung

Bebel A. — Die Frau und der Sozialismus, Dietz-Verlag Berlin (f.7,- b.h.)

Becker E. — Erziehung zur Anpassung? Eine soziologische Untersuchung. Wochen Verlag 1969 (b.h.)

Beitrage zur antiautoritäre Erziehung
Wolffheim
Klein
A. Freud
Balint

Benjamin W. — Ueber Kinder, Jugend und Erziehung. Suhrkamp (b.h.)
zie: Anleitung für eine revolutionäre Erziehung no.2
zie: Sunschrift 22 (de meeste artikelen uit: "Anleitung.." no. 2 staan hierin.)

Bernfeld S. — Sysiphos oder die Grenze der Erziehung
Suhrkamp (b.h.)
Die Schulgemeinde (r.d.)
Bemerkungen über Sublimierung
zie: Anti-autoritäre Erziehung III
Sozialismus und Psychoanalyse
zie: Psychoanalytische Beiträge zur sozialistischen Erziehung
zie: Gemeinschaftsleben der Jugend (v.G. f.7,90)
Trieb und Tradition in Jugendalter (v.G. f.6,90, r.d.)
Anti-autoritäre Erziehung und Psychoanalyse, hrsg. von Lutz von Werder und Reinhart Wolff, Frankfurt 1969/1970, 3 delen, elk ca. 300 blz. Per deel f.15,- (een selektie uit Bernfeld's geschriften).

Blonskij P.P. — Die Arbeitsschule.

Boria H. — Theme zur Sexualität, Universität-Verlag Bochum, (f.4,50, v.G.)

Blochman E. — zie: Erziehung in früher Kindheit, München 1968.

Buhler Ch. — Kindheit und Jugend, Leipzig 1931.

Claessens D. — Familie und Wertsystem, Berlin 1962.

Damerov P. en Keibel — zie: Materialien zur Klassenschule.

Die Westdeutsche Bildungskrise, Berlin (DDR) 1967.

Dorst W. — Menschenerziehung in Westdeutschland, Berlin (DDR) 1967.

Dunker K. — zie: Kommunistische Erziehung, deel I.

Dialektischer Materialismus und Psychoanalyse
Reich W.
Bernfeld S.
Fromm E.

Erikson E. — Kind en Samenleving, Aula pocket.

Erna — zie: Kommunistische Erziehung, deel I.

Erziehung in früher Kindheit, München 1968.
Flitner A., Der Streit um die Vorschulerziehung
Blochman E., Pädagogik des Kindergartens.

Farecki
zie: Materialien zur Klassenschule.

Fenichel
zie: Proletarische Erziehung in der S.U.

Ferenczi S.
Schriften zur Psychoanalyse I, herausgegeben und eingeleitet von Micael Balint, Frankfurt 1970, (f.26,85)
zie: Antiautoritäre Erziehung deel I: Psychoanalytische Beiträge zur sozialistischen Erziehung.

Flitner A.
zie: Erziehung in früher Kindheit.

Friedländer
zie: Zur Sexualethik des Kommunismus.

Freud A.
Das Ich und die Abwehrmechanismen. Kindler Taschenbücher 2001, Stuttgart 1968, (b.h.)
zie: Antiautoritäre Erziehung und Kinderanalyse
zie: Psychoanalytische Beiträge zur sozialistischen Erziehung
zie: Beiträge zur antiautoritären Erziehung.

Fromm E.
zie: Autorität und Familie.
zie: Pädagogik und Psychoanalyse.

Fuchs
zie: Gemeinschaftsleben der Jugend.

Fu-kila
Studenten planen eine nicht-autoritäre Kindertagestätte.

Fürstenau
Soziologie der Kindheit, Heidelberg 1967.

Gayan
zie: Proletarische Erziehung in der S.U. 1917-1930.

Von Gemeinschaftsleben der Jugend. Herausgegeben durch Bernfeld (f.7,90, v.G.)
Kohn E.: Die Initiationstillen der historischen Berufsiände.
Fuchs G.: Khurrland: Versuch der Analyse eines Kinderspiels.
Hoffer W.: Ein Knabenbund in einer Schulgemeinde.
Fuchs G.: Ein Schülerverein.
Bernfeld: Ein Freundinnenkreis.
Die psychoanalyse in der Jugendforschung.

Gorki
zie: Proletarische Erziehung in der S.U. 1917-1930.

Gottschalch W.
Soziales Lernen und Politische Bindung (f.11,50,b.h.) Europäische Verlaganstalt Frankfurt 1970.
zie: Materialien zur Klassenschule.

Habermas
Strukturwandel der Oeffentlichkeit, Neuwied und Berlin, 1963.

Handen W.	Die Entwicklung des kindlichen Weltbildes, München 1952.
Haug W./Maessen	Was wollen die Schüler, Frankfurt 1967, Suhrkamp.
Hentig H.v.	Systemzwang und Selbstbestimmung, Stuttgart 1968.
Hoernle E.	zie: Kommunistische Erziehung deel I.
	zie: Anleitung für eine revolutionäre Erziehung no.6.
	Grundfragen proletarischer Erziehung, März Verlag (f.15,-, b.h.); verschijnt nov. 1970 bij de SUN, Nijmegen.
Hoffer	zie: Gemeinschaftsleben der Jugend.
Horkheimer	zie: Autorität und Familie
	Autorität und Familie in der Gegenwart (verschijnt in nvsh uitgaven).
Horn K.	Dressur oder Erziehung, Frankfurt 1966.
Jacobsen	zie: Anti-autoritäre Erziehung III.
Kanitz O.	Das proletarische Kind in der bürgerlichen Gesellschaft
Keitel	zie: Materialien zur Klassenschule.
Kinderkreuzzug, oder beginnt	die Revolution in der Schule? Hamburg 1968 (rororo aktuell).
Kollontaj	zie: Zur Sexualethik des Kommunismus.
Klein M.	zie: Anti-autoritäre Erziehung und Kinderanalyse.
	zie: Anti-autoritäre Erziehung II
	zie: Anti-autoritäre Erziehung III
	zie: Anti-autoritäre Erziehung I
	Ueber das Seelenleben des Kleinkindes, Berlin 1969.
	zie: Beiträge zur a.a. Erziehung.
Kommunistische Erziehung deel	I S.D.S. Kiel, (v.G., f.4,50).
	Stellungnahme.
	Zetkin: Sozialistische Erziehung
	Dunker: Sozialistische Erziehung
	Hoernle: Thesen zur Leipziger Konferenz
	Ein sozialistisches Kinderheim
	Erna: Ueber die Bejahung der kindlichen Sexualität.
Kommunistische Erziehung deel	2, (v.G., f.6,50) (deel 2,3, f.6,50, v.G.)
	Schule und Kapitalverwertungsprozess
	Arbeitgeberverbände (BDA) im Felde der Schule
	Gewerkschaft und Schule
	Die Schulpolitik und Pädagogik der deutschen Arbeiterbewegung.
Kommunistische Erziehung deel	3.
	Materialien zur Schule im Sozialismus

Schulanfänge in der USSR
Schulvorstellungen im Räte-Ungarn.
Schule in der Kulturrevolution (China).

Kommune I — Quellen zur Kommuneforschung.

Kommune II — Versuch der Revolutionierung des bürgerlichen Individuums. Oberbaum-Verlag Berlin 1969 (f.13,60 v.G.)

Kohn — zie: Gemeinschaftsleben der Jugend.

Krupskaja M. — zie: Materalien zur Klassenschule.

Kreidler H.S. — Kognitive Orientierung, München 1968.

Kursbuch 17 — Frau, Familie, Gesellschaft, Suhrkamp-Verlag 1969 (b.h.)

Lamers H. — Invloeden van opvoeding en onderwijs op de vorming van de autoritaire persoonlijkheid. Artikel uit de map: De sociologie behoort een menswetenschap te zijn,1969 VU, Amsterdam.

Landauer — zie: Psychoanalyse und Pädagogik.

Lückert H.R. — Begabungs- und Behilfungsförderung in Vorschulalter in: Bildung die Grundfrage unserer Zukunft, München 1966.

Marcuse — Het verouderen van de psychoanalyse, in Geweld en vrijheid, Permanente Kritiek, Amsterdam 1969, (b.h.).

Materialien zur Klassenschule (v.G.)
1. Krupskaja: Die Ziele des proletarische im Bereich der öffentliche Erziehung
Damerov en Keitel: Mengenlehre und Disziplin zur Dialektik des Mathematik-Unterricht.
2. W. Gottschalch: Die Rolle der Jugend in unserer Gesellschaft
Farecki: Kapital im Klassenzimmer.

Materialien gegen die bürgerlichen Erziehung (v.G.)
W. Roch: Die wichtigen Ergebnisse aus dem Buch "Begabung und Lernen"
W. Oevermann: Soziale Schichtung und Begabung, schichtenspezifische Formen des Sprachverhaltens und ihr Einfluss auf den kognitiven Prozesse.

Marx en Engels — Ueber Erziehung und Bildung. Volkseigener Verlag, Berlin (DDR), (b.h.).

Mehnsel — zie: Proletarische Erziehung in der S.U.

Meierhoff en Keller — Frustration in frühen Kinderalter, Berlin 1966.

Millet — Sexual Politics, Doubleday, New York (f.34,50, b.h.).

Mitscherlich — Op weg naar de vaderloze maatschappij, v. Loghem (f.19,-, b.h.).

Mollenhauer K. — Erziehung und Emanzipation, München 1968.

Neill A.S. — Summerhill, Pellican pocket (f.4,60, b.h.)
Theorie und Praxis a.a. Erziehung (das Beispiel Summerhill) Rororo (f.10,-, b.h.).

Oevermann U. — zie: Materialien gegen die bürgerliche Erziehung.

Proletarisches Spielbuch, Anleitung für eine revolutionäre Erziehung no. 7.

Proletarische Erziehung in der S.U. 1917-1930 (v.G.)
Soria: Die Pionierbewegung in der USSR, 1905-1920
Astermann: Kinderhäuser und Kinderstadt
Rühle: Die kommunistische Arbeitserziehung
Mehnsel: Die Jugendkommune
Fenichel: Die offene Arbeitskolonie Bolschewo
Gorki: Arbeitskolonie für Kinder
Gayan: 170 frühe Bespisorni als Kommunarden
Renn: Die Oktoberfeier in Charkow.

Psychoanalytischen Beiträge zur socialistischen Erziehung.
Balint
Bernfeld
Freud A.
Ferenczi.

Psychoanalyse und Pädagogik (v.G., f.2,-)
Fromm: Der Staat als Erzieher
Landauer: Das Strafvollzugsgesetz.

Reed E. — Problems of Women's Liberation - A marxist Approach, New York 1969 (v.G., f.5,25).

Reich A. — zie: a.a. Erziehung III.
zie: Anleitung für eine revolutionäre Erziehung 4.

Reich W. — Charakteranalyse, reprint, 1969 (f.10,50)
Massenpsychologie des Faschismus, (r.d., v.G.; reprint 1969, 270 blz., f.5,-).
Die sexuelle Revolution, Frankfurt 1968
Der sexuelle Kampf der Jugend (r.d., v.G.)
Der Einbruch der Sexualmoral (r.d., v.G.)
Dialektischer Materialismus und Psychoanalyse (r.d., v.G.)
Sexualiteit en nieuwe kultuur, Sexpol Tilburg (f.6,50)
Wat is klassebewustzijn? Sexpol Tilburg (f.2,25)
Kritik an der bürgerlichen Sexualreform. Revolutionäre

Schriften VI (f.6,90, v.G.)
Die Funktion des Orgasmus
Der triebhafte Charakter
Ueber Sigmund Freud
Reich speaks about Freud, Noonday Press, N.York (b.h.)
Eltern als Erzieher I (v.G., f.2,-)
Abschliessende Anmerkungen vor Bernfeld, zie a.a. Erziehung III.

Rehm W. — Die psychoanalytische Entwicklungslehre, Piper Verlag, München 1968 (b.h.).

Renn — zie: Proletarische Erziehung in der S.U.

Reiche R. — Sexualität und Klassenkampf, Frankfurt 1968.
Sexualiteit en klassenstrijd,(v.G., f.8,60).

Richter H.E. — Eltern, Kind und Neurose, die Rolle des Kindes in der Familie. Rowolt Taschenbücher 1969 (b.h.).

Roch W. — zie: Materialien gegen die bürgerliche Erziehung.

Rote Stein — zie: Agitation in Freizeitsbereich.

Rühle-Gerstel — zie: Anleitung für eine revolutionäre Erziehung 6.

Rühle O. — Zur Psychologie des proletarischen Kindes, März Verlag, Frankfurt (f.15,-, b.h.)
zie: Proletarische Erziehung in der S.U.
zie: Sexualethik des Kommunismus.

Rüssel A. — Das Kinderspiel, München 1965.

Sapir — zie: a.a. Erziehung IV.

Scheuerl — Beiträge zur Theorie des Spieles, Weinheim 1966.

Schmidt W. — zie: a.a. Erziehung I
zie: a.a. Erziehung und Kinderanalyse
zie: Anleitung für eine revolutionäre Erziehung.

Schmideberg M. — zie: a.a. Erziehung III.

Schmiederer U. e.a. — Der neue Nationalismus in der politischen Bildung Europäische Verlaganstalt, Frankfurt 1970 (b.h.).

Schraml — Einführung in die Tiefenpsychologie für Pädagogen und Sozialpädagogen. Klett Verlag, Stuttgart 1968 (b.h.).

Soll Erziehung politisch sein? — Frankfurt 1970, ca. 80 pag., f.5,60. Samengesteld door de Westberliner Arbeitsgruppe Revolutionärer Erziehung; bloemlezing van teksten van sociaaldemokratiese, kommunistiese en anarchistiese pedagogen uit de 20-er jaren.

Soria — zie: Proletarische Erziehung in der S.U.

Seifert M. — Zur Theorie der a.a. Kindergarten, in Konkreet no. 3 1969, (b.h.)

Sexualethik des Kommunismus, (v.G.)
Friedlander
Kollontaj
Rühle.

Spitz R. Vom Zaugling zum Kleinkind, Klett Verlag (b.h.)
Nein und Ja, Klett Verlag, Stuttgart (b.h.)
Nein und Ja (r.d., v.G., f.2,90).

Der Spiegel Man müsste blonde Weiber haben (over Schülerladen "Rote Freiheit") no. 16, 13 april 1970 (b.h.).

Sunschrift no. 13 Karin Schrader-Klebert: De kulturele revolutie van de vrouw, met een kritiek door Frigga Haug, SUN Nijmegen, 1970 (f.2,25, b.h.)
no. 22 W. Benjamin: Naar een socialistische opvoeding voor kinderen, SUN Nijmegen, 1970 (f1,75, b.h.).

SUA Dolle Mina, een rebelse meid is een parel in de klassenstrijd, SUA Amsterdam,1970, (b.h.).

Sexpol Band I: Zur Organisationsfrage - Arbeiterbewegung-Marxismus
Band II: Sexualökonomie-Religion
Band III: Massapsychologie-Kultur-Pädagogik.

Sozialistische Praxis im Schulkampf. Revolutionäre Schülerpolitik am Beispiel einer Berliner Schule.

Tausch R.A. Erziehungspsychologie, Darmstadt 1968 (b.h.).

Teschner M. Politik und Gesellschaft im Unterricht, Frankfurt 1968.

Tenbruck Jugend und Gesellschaft, Freiburg 1962 (b.h.).

Weill F. Sozialisierung, Underground Press Berlin (v.G.).

Wolf zie: a.a. Erziehung IV.

Wolffheim N. Psychoanalyse und Kindergarten, Frankfurt, 1969, reprint, 90 blz. (f.7,50)
zie: Beiträge zur a.a. Erziehung
zie: a.a. Erziehung und Kinderanalyse.

Wurzbacher Der Mensch als soziales und personales Wesen Stuttgart 1963.

Ussel J.v. Geschiedenis van het sexuele probleem, Boom Meppel, 1968, (f.18,50, b.h.)
Sexuele revolutie in het Westen, in Oost-West (b.h.)
De staat als zedemeester, in Seksinfo, nvsh 1970.

Zetkin zie: Kommunistische Erziehung I.

Zulliger zie: a.a. Erziehung IV.

HERKOMST VAN DE STUKKEN EN PERSONALIA.

Geschiedenis van het ontstaan van de kinderwinkels in Berlijn, verscheen maart 1969 in Anleitung für eine Revolutionäre Erziehung no 1 van de Centralrat der Sozialistischen Kinderläden West-Berlin. Verder in dit nummer verschenen 3 artikelen van Wera Schmidt.

Een alternatief voor de huidige opvoeding, verscheen in het juni/juli nummer van Te elfder ure. Enkele korrekties en aanvullingen zijn later aangebracht. Harrie Teunissen studeert psychologie en is lid van de werkgroep anti-autoritaire/socialistiese opvoeding in Nijmegen.

Reimut Reiche en de antiautoritaire opvoeding en Kontra de autoritaire en libaralistiese opvoeding werden begin 1970 voor intern gebruik van de anti-autoritaire kresj 'Prins Konstantijn' in Amsterdam geschreven. Erik van der Hoeven studeerde filosofie in Amsterdam; is momenteel leraar scheikunde.

Socialistiese kritiek op de anti-autoritaire kresjes verscheen in het juli/augustus nummer van Sekstant. Kees de Boer studeert sociologie en ekonomie in Tilburg en is lid van het socialisties ekonomen-kollektief.

Teorie en praktijk van de proletariese opvoeding verscheen april 1970 in de nrs 60 - 61 - 62 van de Rote Presse Korrespondenz, 1000 Berlin 30, Eislebenerstr. 14. Geschreven door het 'rode kollektief voor de proletariese opvoeding' (ROTKOL).

Kritiek op de tekst van het Rode Kollektief verscheen in Rote Presse Korrespondenz nr. 65, mei 1970. Geschreven door Kommissie 4 van de Rode cel germanistiek/Jeugdkommissie van de KPD-Aufbauorganisation.

OPVOEDING EN KULTUUR

10 Konrad Boehmer, Ton Regtien,
Van provo naar oranje vrijstaat 3,50

13 Karin Schrader-Klebert,
De kulturele revolutie van de vrouw met een kritiek van Frigga Haug 2,25

22 Walter Benjamin,
Naar een socialistiese opvoeding voor kinderen 1,75

31 Walter Benjamin,
Het kunstwerk in het tijdperk van zijn techniese reproduceerbaarheid

34 Anti-autoritaire en socialistiese opvoeding 3,50

35 Edwin Hoernle, Proletariese opvoeding

SOCIALISTISCHE UITGEVERIJ NIJMEGEN

van Broeckhuysenstraat 48
Nijmegen
tel. 21734, bgg. 21700